

PostMetodika

№ 4 (113), 2013

ISSN 1815-3194

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТА ПОЛТАВЩИНИ

Postmetodika

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

На шляху впровадження інновацій не обійтися без прикладів інноваційної діяльності. Вони можуть бути стимулом для аналізу, відтворення та розроблення інновацій у таких проблемних сферах системи освіти, як зміст, форми, методи й технології навчання і виховання; зміст, структура, форми і методи управління ЗНЗ; організаційна структура закладів освіти. Тому завданням цього номера є сприяти поширенню інформації про інноваційні практики в освіті.

Рубрика «Педагогічні технології» повідомляє про полтавський досвід використання відеокomплексу «Word on the Street» Британської Ради та BBC під час вивчення англійської мови учнями та студентами.

Рубрика «Інноваційна практика» розкриває роль участі Хорольської гімназії в освітянських виставках для розвитку інноваційного потенціалу закладу.

У «Скарзі дидакала» проаналізовано освітню ситуацію в Гадяцькому районі і накреслено план дій із трансформації тамтешньої системи освіти на основі децентралізації управління освітою, громадського управління, реорганізації мережі навчальних закладів.

У рубриці «Екзамен, тести, олімпіади» організатори олімпіади з педагогіки та психології відзначають свій позитивний досвід з її підготовки та проведення на Полтавщині, формулюють завдання щодо оптимізації організації цього змагання на обласному і всеукраїнському рівнях.

«Слово психолога» представляє досвід роботи психологічної служби системи освіти Полтавської області в галузі перинатології.

Рубрика «Довідки» знайомить з інноваційними здобутками лауреатів та номінантів Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка за 2012–2013 рр.

Номер сприятиме обізнаності педагогічної громадськості, вчителів, батьків з успішними практиками в галузі освіти і на цій основі переосмисленню перспектив діяльності освітнього закладу.

Редакція "ПМ"

Журнал засновано в березні
1993 року

ВИДАВЦІ:

Департамент освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелок (голова),
А.І.Бардаченко,
Н.М.Барболіна,
М.В.Гринова, С.Ф.Клепко,
І.О.Кіптілий, Г.О.Сиротенко

РЕДКОЛЕГІЯ:

Г.Є.Аляев, О.А.Білоусько,
А.М.Бойко, Т.О.Бондар,
Б.П.Будан, Б.В.Год, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух, В.В.Зелок,
І.А.Зязюн, В.Р.Ільченко,
С.Ф.Клепко, С.В.Королюк,
В.Г.Кремель, М.Д.Кулгасва,
Л.В.Литвинюк, В.С.Луцтай,
О.О.Мамадуї, В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічуговська,
Н.В.Радіонова, О.В.Садоха,
І.В.Степаненко, Н.М.Тарасевич,
М.В.Триняк, Г.Хілігі

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Перший заступник головного

редактора:

Н.В.Радіонова

Заступники головного

редактора:

Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк

Редакційний директор:

І.О.Кіптілий

Відповідальний секретар:

Н.Ю.Землякова

Літературний редактор:

О.В.Стоцька

Верстальник:

А.В.Дружинина

Перекладач:

Л.М.Максименко

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
36029, Полтава, вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@pei.poltava.ua
http://www.ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ №12233-1117 ПР
від 23 січня 2007 р.

© ПОШПО

Підписано до друку 20.12. 2013
Формат 60x90/8.
Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 300.

ТОВ "АСМІ"
вул. Мищенка, 2,
м.Полтава, 36011
тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

Постановою Президії ВАК
України від 31.05.2011, №1-05/5
"ІМ" включено у перелік
наукових видань, у яких можуть
публікуватися основні
результати дисертаційних робіт.

Журнал "ІМ" № 4 (113), 2013 р.
підписано до друку за рішенням
вченої ради ПОШПО (протокол
№ 7 від 19.12.2013 р.).

ISSN 1815-3194

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Формування комунікативної компетенції старшокласників і студентів шляхом використання у процесі навчання відеоматеріалів

Петрушова Н. В. 2

Технологія формування правової культури студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації

Щербань М. П. 6

ІННОВАЦІЙНА ПРАКТИКА

Навчання може стати продуктивнішим зі смартфонами, оснащеними навчальними застосунками

Скотт Л. 11

Двадцять ознак технологічно відсталого вчителя

Уолш К. 14

Іноваційна виставкова діяльність Хорольської гімназії

Копайгора М. М., Колісник М. В. 15

ЕКЗАМЕНИ, ПІСЯТИ, ОЛІМПІАДИ

Олімпіада з педагогіки та психології на Полтавщині: уроки для організаторів

Новак О. О. 18

СЛОВО ПСИХОЛОГА

Розвиток пре- і перинатальних знань у системі освіти України: досвід психологічної служби Полтавщини

Муліка К. М. 24

МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ

Культура в контексті розвитку демократичного освітнього середовища

Онаць О. М. 31

Пожежна безпека в загальноосвітніх навчальних закладах України

Охріменко А. І., Цина А. Ю. 38

КАРТА ДИДАКТИКА

Реформування системи освіти району в контексті глобалізаційних тенденцій

Лідовий І. Г. 47

ДОВІДКИ

Лауреати Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка за 2012-2013 рр.

Стоцька О. В. 51

РЕЦЕНЗІЇ

Олександр Мишуга: портрет основоположника української вокальної педагогіки в контексті сучасної вітчизняної освіти

Цебрій І. В., Ващенко Н. М. 55

Патріотичне виховання засобами казки учнів молодших класів у творчості В. О. Сухомлинського

Світельська-Дірко С. В. 60

ХРОНІКА

Макаренко нужно исследовать и сохранить – это наша общая задача

Хиллиг Г. 64

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ І СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ

Н. В. Петрушова

Досліджується проблема формування комунікативної компетенції старшокласників ЗНЗ і студентів вищих навчальних закладів немовних спеціальностей шляхом активізації зацікавленості у процесі навчання. Розглядаються особливості використання відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови, зокрема навчального комплексу «Word on the Street», розробленого Британською Радою та студією «BBC».

Ключові слова: комунікативна компетенція, соціокультурна компетенція, відеоурок, аудіювання, навчальний комплекс, «Word on the Street».

Петрушова Н. В. Формирование коммуникативной компетенции старшеклассников и студентов путем использования в процессе обучения видеоматериалов

Исследуется проблема формирования коммуникативной компетенции старшеклассников и студентов высших учебных заведений неязыковых специальностей путем активизации заинтересованности в процессе обучения. Рассматриваются особенности использования видеоматериалов на занятиях по иностранному языку, в частности, учебной программы «Word on the Street», разработанной Британским Советом и студией «BBC».

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, социокультурная компетенция, видеоурок, аудирование, учебная программа «Word on the Street».

Petrushova N. V. Students' Communicative Competence Formation by Using Video in Teaching Process

In the article the problem of communicative competence formation for the students of unlinguistic specialities by activation of the personal interest in the process of study is probed. The peculiarities of video data usage during foreign language lessons in higher educational establishments are examined. The English language teaching program «Word on the Street» is presented as an example.

Keywords: communicative competence, social and cultural competence, videolesson, listening comprehension, teaching program «Word on the Street».

Проблема формування в студентів немовних спеціальностей англomовної комунікативної компетенції досить актуальна, адже сучасна молодь повсякчас стикається з англomовною лексикою, вимушено чи добровільно долучаючись до міжнародних англomовних комунікаційних процесів. Саме тому знання англійської мови як другої після української та російської наразі вкрай необхідне. Знання німецької чи французької як третьої мови сприяє подальшому розвитку світогляду молодого фахівця. Володіння іноземною мовою стає ознакою освіченої людини й обов'язковим компонентом підготовки висококваліфікованого спеціаліста будь-якої галузі, відкриває доступ до культурних та наукових цінно-

стей інших народів, сприяє встановленню ділових і культурних зв'язків з іншими країнами, полегшує відносини між народами. Особливого значення набуває навчання іноземної мови в наш час, коли міжнародні зв'язки України міцнішають.

Викладання іноземної мови в студентів немовних спеціальностей у вищих навчальних закладах України наразі вкрай обмежене навчальним планом, який передбачає на опанування іноземної мови лише один рік, упродовж якого велика кількість годин виділяється на самостійне вивчення студентами граматичного та лексичного матеріалу відповідно до змісту навчальних модулів. Практичні ж заняття повинні мати узагальнювальний характер, поглиблюючи

Петрушова Наталія Вікторівна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

раніше засвоєні знання та покращуючи англомовні комунікативні вміння і навички.

Нагальною проблемою також залишається створення сприятливого комунікативного оточення та мікроклімату в групі, де викладається іноземна мова. Звичайні шляхи активізації зацікавленості студентів у процесі вивчення іноземної мови та їх заохочення до подальшого самостійного дослідження матеріалу, що стосується історії, культури, традицій країни, мова якої вивчається, – це вплив особистості викладача, впровадження ігрових елементів, дискусій, творчих проєктів, використання відео- та аудіоматеріалів, створення презентацій тощо. Неправильним, на нашу думку, є твердження, що зацікавленість – це шлях до активного засвоєння знань лише учнями ЗНЗ, а студенти повинні вивчати матеріал свідомо. Обсяг знань, який необхідно опанувати студентам першого курсу згідно з усіма нормативними дисциплінами будь-якого ВНЗ, становить надзвичайно велику кількість інформації, тому найкраще буде запам'ятовуватися саме та, що подана в цікавій для студента формі.

Організуючи вивчення іноземної мови, необхідно приділяти увагу не тільки формуванню мовної компетенції (опануванню лексики й граматики), а й дати студентам уявлення про історію, традиції, спосіб життя, особливості соціально-політичної ситуації в країні, мова якої вивчається. Незважаючи на певний прогрес у викладанні (використання Internet, різних комп'ютерних програм тощо), однією із проблем першого року навчання іноземної мови для багатьох студентів залишається мовний бар'єр, що його потрібно подолати для спілкування з носіями мови та опанування вмінь усного мовлення в реальних життєвих ситуаціях. Для вирішення цього важливого завдання доцільно використовувати сучасні технології, що дають освітянам змогу розширити рамки уроку й практикувати нові форми навчання. Однією з них є відеоурок.

Незважаючи на значну кількість літератури, присвяченої використанню відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови, однозначного методичного підходу до залучення відеоматеріалів у процес навчання не існує. Дослідженням прийомів і методів використання відеоматеріалів при вивченні іноземних мов займалася значна кількість учителів та викладачів, методистів і лінгвістів, зокрема О. І. Барменкова, Ю. І. Верисокін, Є. Ільченко, О. В. Кряхтунова, О. В. Новіков. Метою статті є систематизувати погляди дослідників на проблему доцільності використання відеоматеріалів у навчальному процесі та виокремити необхідні умови й етапи підготовки педа-

гога до проведення таких занять на основі навчального комплексу «Word on the Street».

Використання відеофільмів на заняттях допомагає педагогові вирішувати важливі завдання навчання і викладання. По-перше, студенти при перегляді відеофільмів мають змогу почути мовлення носіїв мови, по-друге – побачити на власні очі особливості життя, культури та історії тієї чи іншої країни, більше довідатися про країну, мова якої вивчається. Використання відеозаписів під час занять сприяє індивідуалізації навчання й розвитку вмотивованості мовної діяльності тих, хто навчається. При використанні відеофільмів розвиваються два види мотивації: самомотивація, коли фільм цікавий сам по собі, і мотивація, яка досягається завдяки тому, що студент може зрозуміти іноземну мову. Це дає особистості задоволення і віру у власні сили та бажання до подальшого вдосконалення.

Ще однією перевагою використання відеофільмів у процесі навчання є сила емоційного впливу, тому головна увага педагога повинна бути спрямована на формування в студентів особистісного ставлення до побаченого. Успішне досягнення такої мети можливе лише, по-перше, при систематичному показі відеофільмів, а по-друге, при методично правильній організації їх демонстрації. Використання відео на заняттях сприяє підвищенню якості знань, оскільки залучає такі види комунікативної діяльності: аудіювання, говоріння, при виконанні вправ – читання та письмо. До того ж, показ відеофільмів психологічно виправданий, адже саме через органи зору й слуху людина отримує основний обсяг інформації про навколишній світ.

Відеометод належить до групи наочних методів, має навчальну та виховну функції, що обумовлюється високою ефективністю впливу наочних образів. Інформація, представлена в наочній формі, є найбільш доступною для сприйняття, засвоюється легше і швидше. Однак при використанні наочного методу (демонстрації відеоматеріалу), як зазначає О. В. Кряхтунова [4], необхідно дотримуватися низки умов:

- відеоматеріали, що використовуються у процесі навчання, повинні відповідати рівню знань учнів;
- відео необхідно демонструвати лише зрідка, поступово і частинами, тільки у відповідний момент заняття;
- перегляд повинен бути організований таким чином, щоб усі студенти, учні могли добре бачити екран;
- необхідно чітко виділяти головне, істотне;
- потрібно ретельно підготувати пояснення, що їх педагог надає у ході демонстрації відеоматеріалу;

- відеоматеріал повинен відповідати навчальному матеріалу, що вивчається, та досліджуваній темі.

Також, на нашу думку, для кращого засвоєння побаченого та почутого матеріалу обов'язковим є його повторний перегляд після закінчення виконання всіх завдань. Робота з відеоматеріалами схожа на роботу із книжковими або газетними текстами. Виділяють три основні етапи роботи із відео: етап до перегляду (pre-viewing activities), етап перегляду (while-viewing activities), етап після перегляду (post-viewing activities). До перегляду необхідно мотивувати студентів, усунути можливі труднощі сприйняття тексту і підготувати до успішного виконання завдань. Мета другого етапу – з'ясування студентами змісту відео, активізація мовленнєвої діяльності. На третьому етапі організується мовна творча діяльність студентів, спрямована на виконання поставлених завдань.

Переглядом відеоматеріалів можна завершувати цикл занять із певної теми або проблеми. Студенти заздалегідь одержують завдання стосовно вивчення конкретного матеріалу, що логічно готує їх до перегляду відео. Попереднє читання текстів і обговорення проблем із тієї ж тематики також сприяє поліпшенню мотивації під час перегляду відео за умови, що відеоматеріал подає нові перспективи бачення теми, містить елемент новизни й непередбачуваності. Одним із навчальних завдань, яке можливо вирішувати за допомогою відео, є повторення лексики й розширення словникового запасу. Іншим завданням, яке доцільно розв'язувати за допомогою відео на цьому етапі, є розуміння автентичного мовлення на слух.

Як зауважує О. В. Кряхтунова [4], використання відео для навчання аудіювання має позитивні й негативні аспекти. З одного боку, відеозапис, порівняно з аудіозаписом, має більш життєвий характер – студенти можуть не тільки почути, а й побачити мовців, їхню міміку й жести, а також одержати інформацію про широкий контекст – місце дії, вік учасників і їх зовнішність. З іншого боку, всі ці фактори відволікають від власне мовлення; студент може захопитися картинкою, замість того щоб зосередитися на аудіюванні. Тому студенти перед переглядом повинні одержати чітко сформульоване навчальне завдання.

Безумовно, використання відео на заняттях з іноземної мови та в самостійній діяльності відкриває низку унікальних можливостей для викладача та студентів у сенсі ознайомлення з іншомовною культурою, особливо при формуванні соціокультурної компетенції як однієї зі складових комунікативної компетенції особистості загалом. Відеоматеріали надають практич-

но необмежені можливості для проведення аналізу, побудованого на порівнянні культурних реалій та особливостей поведінки людей у різних ситуаціях міжкультурного спілкування (за умови, що відібрані відеоматеріали містять необхідну основу для такого порівняння).

До багатьох сучасних навчальних відеофільмів додаються готові розробки, що пропонують вправи до кожного з етапів перегляду. Прикладом є навчальний комплекс «Word on the Street», що найбільш відповідає навчальній програмі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка для студентів першого курсу немовних спеціальностей. Це нова програма з навчання англійської мови, розроблена Британською Радою та студією «BBC». Програма складається з десяти півгодинних епізодів, знятих у різних частинах Британії: Camden Market (Non-food shopping, Youth Culture), Snowdon (Travelling, Wales, Extreme Sports), Notting Hill (Great Britain Traditions), Oxford (Education in Britain, Studying Abroad, Education in the 21st century), Transport and Travel (Sights of London, The River Thames), Blackpool (Seaside, Summer Holidays, Free Time Activities), Night Out (Pubs, British Traditions, Free Time Activities), Loch Ness (Scotland, Great Britain), Big Meal (Meals, Cooking, British food, Obesity), Festival (Camps, Hobbies, Environmental Protection).

Журнальний формат навчального комплексу уможливорює використовувати різні форми – драма, інтерв'ю, доповідь, міні-тест, що допомагають розширити загальний та соціокультурний свідогляд студентів, покращити їх уміння аудіювання й говоріння, вдосконалити всі компоненти мовної компетенції – фонологічний, лексичний і граматичний.

Головні герої всіх відеоепізодів зазначеного навчального комплексу подорожують Великою Британією, потрапляючи в різні ситуації. Їх мовлення ретельно аналізується експертом Британської Ради у сфері викладання англійської мови Робом Льюїсом. Ті, хто вивчає англійську, також отримують методичні рекомендації щодо способів найкращого засвоєння певного фонетичного, лексичного, граматичного матеріалу (Language Focus). Журналісти «BBC» коментують численні соціокультурні явища, пов'язані з темами програми, повідомляють додаткову інформацію, відповідають на питання, що виникають у перебігу епізоду (Seat in the Street). Студенти також мають змогу перевірити свої країнознавчі знання, виконуючи міні-тест (Streetwise).

До відеофільмів додається навчальний посібник із добіркою вправ до кожного епізоду, спрямований на більш глибоке

опанування переглянутого матеріалу. Посібник побудовано відповідно до триетапної форми постановки завдань: етап до перегляду (Pre-viewing Activities), етап перегляду (While-viewing Activities), етап після перегляду (Post-viewing Activities). Найбільш ґрунтовними є завдання третього етапу, що для підсумовування переглянутого передбачають міні-твори, інтерв'ю, складання діалогів, їх схем та планів.

Матеріали програмного засобу до означеного навчального курсу побудовано з урахуванням комунікативного та інтегрованого підходів, що сприяє формуванню комунікативної компетенції студентів, яка передбачає оволодіння ними розмовною англійською мовою та опанування мовленнєвих умінь шляхом ознайомлення із різними аспектами британської культури. Навчальний матеріал спрямовано як на пізнавальну діяльність учнів, так і на розв'язання ними проблемних завдань. Відеозаписи допомагають навчити студентів сприймати на слух англійську мову й удосконалювати власні мовленнєві вміння. Завдяки тому, що у зміст кожного епізоду входить декілька міні-відеоуроків із вивчення граматики (Language Focus), студенти можуть краще засвоїти автентичне мовлення ведучих при обов'язковому повторному перегляді.

У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка програма нормативної навчальної дисципліни «Іноземна мова (англійська)» для студентів немовних спеціальностей складається з чотирьох модулів: The First Step into Student Life; V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University; Universities in the 20th century; Schooling and Teaching. Тематична наповнюваність цих модулів уможливорює використати матеріали навчального комплексу «Word on the Street» майже у повному обсязі, що сприяє поглибленню знань студентів про культуру, історію, традиції та спосіб життя молоді Великої Британії. Наприклад, використання відеоматеріалів з епізоду Oxford покращує ефективність навчання за третім модулем, відеоматеріали з епізоду Night Out, Festival та Blackpool сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу й організації роботи викладача впродовж опанування студентами першого модуля.

Позитивним є і те, що названий навчальний комплекс можна використовувати на заняттях автономно (для самостійної роботи). При цьому студенти мають змогу самостійно дослідити запропонований викладачем епізод, виконати

всі визначені завдання та відзвітувати про це у письмовій та усній формах.

Отже, на нашу думку, використання відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови залишається провідним засобом зацікавлення студентів і сприяє активізації засвоєння ними знань, залучає психологічні процеси запам'ятовування інформації, сприяючи формуванню соціокультурної компетенції. Відеоматеріали є хоч і не повноцінною, але заміною спілкування з носієм мови, а візуальний ряд дає студентам змогу краще зрозуміти й закріпити і фактичну інформацію, і лінгвістичні особливості мовлення в конкретному контексті. Використання автентичних відеоматеріалів у процесі навчання іноземної мови сприяє підвищенню рівня іншомовних знань студентів, розвиває їх інтерес до вивчення іноземної мови та залучає до простору міжкультурної комунікації. Автентичний навчальний комплекс забезпечує соціокультурний компонент мовної освіти і створює контекст для ефективного формування комунікативної компетенції не тільки першокурсників, а й учнів старшої школи. Запропонована стаття допоможе викладачам та вчителям англійської мови зорієнтуватися при виборі оптимальних форм і методів викладання іноземної мови на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барменкова О. И. Видеозанятия в системе обучения иностранной речи / О.И. Барменкова // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 3. – С. 20.
2. Верисокин Ю. И. Видеофильм как средство мотивации школьников при обучении иностранному языку / Ю. И. Верисокин // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 5. – С. 31.
3. Ильченко Е. Использование видеозаписи на уроках английского языка / Е. Ильченко // Первое сентября, Английский язык. – 2003. – № 9. – С. 7.
4. Кряхтунова О. В. Методика работы с видеоматериалами в иностранной аудитории. Методическое пособие для преподавателей русского языка / О. В. Кряхтунова. – Астрахань, 2011. – 60 с.
5. Навчання в дії: Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання : метод. посіб. / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. – К. : АП.Н. – 72 с.
6. Новиков С. П. Применение новых информационных технологий в образовательном процессе / С. П. Новиков // Педагогика. – 2003. – № 9. – С. 32–38.
7. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.

Цитувати: Петрушова Н. В. Формування комунікативної компетенції старшокласників і студентів шляхом використання у процесі навчання відеоматеріалів / Н. В. Петрушова // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 2-5.

© Н. В. Петрушова, 2013. Стаття надійшла в редакцію 26.11.2013 ■

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВНЗ І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

М. П. Щербань

Розглянуто структуру й особливості технології формування правової культури студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації.

Ключові слова: культура, правова культура, технологія, етапи.

Щербань Н. П. Технология формирования правовой культуры студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации

Рассмотрены структура и особенности технологии формирования правовой культуры студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации.

Ключевые слова: культура, правовая культура, технология, этапы.

Scherban' M. P. Technology of Forming Legal Culture of Higher Educational Establishments Students (I and II Levels of Accreditation)

Structure and peculiarities of technology of forming legal culture of higher educational establishments students (I and II Levels of Accreditation) are examined in the article.

Keywords: culture, legal culture, technology, stages.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна, обравши для себе шлях розвитку й становлення суверенної і незалежної держави, формує суспільні інституції, місцеве самоврядування, систему національного права. Цей складний і багатогранний процес висуває особливі вимоги до системи освіти щодо формування правової культури майбутніх спеціалістів, пошуку оптимальних шляхів її розвитку на основі Конституції України, основних положень Законів України „Про освіту” (1996 р.), „Про вищу освіту” (2002 р.), Указу Президента України „Про національну програму правової освіти населення” (2001 р.), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті тощо. Правові знання і правова культура мають стати обов’язковою складовою загальної підготовки випускників вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації.

Аналіз публікацій. Проблему формування правової культури досліджували філософи, педагоги, правознавці: М. Алексєєв, В. Бабкін, В. Бурмистров, В. Головченко, В. Копейчиков, В. Котюк, С. Лисенков, В. Нерсєсянц, М. Орзюк, М. Подберезський, П. Рабинович, О. Семітко, О. Скакун, С. Сливка, С. Станік, О. Фатхутдінова та ін. У наукових працях розглянуто різні аспекти визначеної проблематики: теоретико-методологічні аспекти правової культури

та динаміки її розвитку (С. Станік); наукові засади організації і методики визначення ефективності правового виховання (В. Головченко). У працях В. Копейчикова, П. Рабиновича висвітлено проблеми реформування юридичної освіти в Україні, методики викладання теорії держави і права.

Мета нашого дослідження – розкрити структуру й особливості технології формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста як складової його професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під правовою освітою розуміється процес передачі студентам спеціальних знань, формування вмінь та навичок, що слугують засвоєнню ними позитивного соціального досвіду і розвитку базових соціальних компетентностей. Це комплексна система організації різних видів педагогічної діяльності, стрижнем якої є правова, політична та моральна освіта і виховання, що реалізується як у рамках навчально-виховного процесу, так і за допомогою створення демократичного правового освітнього середовища [8, с. 172]. Тому нами при розробленні моделі формування правової культури та у ході пошуку шляхів її реалізації враховувалося розуміння технології як майстерності, мистецтва; як процесу, що передбачає певну послідовність операцій із використанням необхідних засобів і умов; як способу діаг-

ностичного проектування цілей і контролю за результатами їх упровадження; як розвитку особистості загалом [5, с. 216].

Процес формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста має неперервний особистісно-діяльнісний характер, коли знання, уміння, навички, цінності і якості індивіда органічно взаємодіють, інтегруються і виявляються в особистісному саморозвитку та професійному самотворенні на основі усвідомлення моральних і правових норм. Технологія формування правової культури майбутніх фахівців має бути запроваджена упродовж років одержання ними освітньо-кваліфікаційного рівня “Молодший спеціаліст”. Заняття необхідно проводити з опорою на розроблені показники достатнього рівня сформованості правової культури майбутнього молодшого спеціаліста. Головними факторами процесу формування правової культури студентів є соціалізація та організовані у навчальних закладах навчально-виховний процес. Провідними функціями правової підготовки є: розвивальна, компенсуюча, адаптуюча, виховна, профорієнтаційна [3, с. 12–13]. Керуючись класифікацією методів навчання, розробленою Ю. Бабанським [1; 2], визначено методи формування правової культури майбутніх молодших спеціалістів, упровадження яких є доцільним у межах реалізації етапів технології.

На інформаційно-теоретичному етапі здійснюється формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста в культурно-освітньому, соціально-педагогічному та науково-дослідному аспектах. Відповідно до цілей і завдань цього етапу пропонуємо використовувати методи стимулювання і мотивації процесу навчання, що розподіляються Ю. Бабанським на дві підгрупи: методи стимулювання обов'язку і відповідальності та методи стимулювання інтересу до навчання. Проводиться вхідний контроль сформованості знань і вмінь студентів із метою подальшого порівняння цих даних із результатами вихідного контролю після закінчення курсу навчання. Важливим фактором є ознайомлення студентів із критеріями оцінювання оволодіння ними правовими знаннями і вміннями, навичками застосування їх у професійній діяльності.

Правова і професійна (фахова) підготовка мають багато спільного щодо визначення мети, завдань, форм і методів навчально-виховної діяльності. Це дає змогу застосовувати взаємозв'язки правознавства і профільних дисциплін, проводити інтегровані семінарські та практичні заняття з використанням навчально-правових ігор. До методів організації і здійснення процесу навчання відносимо: а) репродуктивні, метою яких є формування здатності студентів успішно відтворювати навчальний матеріал, сприяти

оволодінню понятійним апаратом курсу підготовки; б) частково-пошукові методи підготовки, спрямовані на організацію роботи студентів над вирішенням окремих проблемних завдань під керівництвом викладача.

Методи ситуаційного навчання:

1. Використання правових ситуацій із реального життя, досвіду студентів. Група поділяється на дві чи більше підгруп, кожна має подати викладачу опис правової ситуації, що ґрунтується на реальних подіях і містить правову проблему. На занятті кожна підгрупа намагається вирішити проблемне завдання іншої.

2. Моделювання – формування досвіду практичного вирішення попередньо запропонованої викладачем правової ситуації; реалізується засобами рольової гри.

3. Метод “круглого столу”.

4. Дискусія – на матеріалах описаної викладачем проблеми чи ситуації з попереднім визначенням дискусійних позицій груп-антагоністів.

5. Мозковий штурм – „розв'язання певних психолого-педагогічних ситуацій. Групам студентів надається одна хвилина, під час загальної дискусії виробляється найоптимальніше рішення” [8, с. 33].

Досліджуючи морально-правове виховання як комплексну педагогічну проблему, що потребує вирішення при підготовці спеціаліста, ми дотримувалися поглядів А. Олійника, М. Подберезького, О. Скакун, А. Колодій щодо необхідності виокремлення такого суттєвого компонента, як морально-правове самоусвідомлення. Воно тісно пов'язане з політикою, трудовим вихованням, соціально-побутовими й економічними відносинами, які формуються на рівні суспільства, окремої сім'ї, особи, є показником культури: загальної, фахової, індивідуальної чи групової. Як відзначає О. Фатхутдінова, формування та вдосконалення правосвідомості в Україні веде до якісних змін і в організації держави, і в діяльності державного апарату. Правосвідомість впливає на розвиток місцевого самоврядування, якість життя, безпеку кожної людини, організацію і підтримку сильної демократичної влади, виступає специфічною формою суспільної свідомості [8, с.172]. Повага до закону й законності є свідченням моральності особи. Ідейно-моральні, естетичні переконання особи є завданням сімейного, шкільного і виховання у ВНЗ [6, с. 73–79].

Правове виховання майбутніх молодших спеціалістів обов'язково включає ознайомлення з конституційними правами, свободами та обов'язками громадян України і гарантіями їх дотримання. Теорія права і правова практика розрізняють поняття „права людини” і „права громадянина”. Права людини, порівняно з правами громадянина, більш пріоритетні.

Права людини поширюються на всіх людей, котрі проживають у державі, а права громадянина – лише на осіб, котрі є громадянами певної країни [7, с. 189–190]. У Конституції України визначено такі групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні та сімейні [4, с. 141]. Основні права громадян нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками. Основний обов'язок громадянина – це встановлені Конституцією держави вид і міра його необхідної обов'язкової поведінки. „У сфері економічного і соціального життя – це обов'язки сплачувати податки і збори, подавати декларації про свій майновий стан і доходи, зберігати природу й охороняти її багатства. У царині культурної діяльності громадяни несуть обов'язки з охорони історичних пам'яток та інших культурних цінностей, повинні відшкодувати завдані ними збитки. У сфері суспільно-політичного життя громадяни мають оберігати інтереси держави і сприяти зміцненню її могутності й авторитету; захищати Батьківщину, служити у Збройних Силах України; поважати національну гідність інших громадян та поважати права і законні інтереси інших осіб” [7, с. 192–194]. Майбутні спеціалісти мають засвоїти механізм реалізації прав, свобод і обов'язків, який складається з гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків людини й громадянина. Це відповідні умови й засоби, що диференціюються на особисті, політичні, економічні, ідеологічні та юридичні.

Особи, які перешкоджають здійсненню прав громадян та їх гарантій, несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами. Унаслідок навчання і правового виховання майбутні молодші спеціалісти мають усвідомити принципи юридичної відповідальності: відповідальність винної особи за діяння, а не за виявлення наміру; законність, невідворотність, доцільність і справедливість покладання юридичної відповідальності; гуманність і своєчасність юридичної відповідальності тощо. Види мети юридичної відповідальності: загальна превенція правопорушення; покарання правопорушника; вплив на його свідомість; моральна перебудова особи; формування правомірної поведінки надалі; виховний вплив на інших людей із метою попередження вчинення ними правопорушень [7, с. 133–134].

У процесі навчання правова освіта майбутніх спеціалістів передбачала вивчення основ екологічного, приватизаційного, цивільного права. Підготовка і проведення навчальних занять, спрямованих на формування правосвідомості та правової культури, гармонійний всебічний розвиток особистості, здатної жити й діяти у злагоді із собою і довкіллям, поєднання високих моральних ідей із вимогами

повсякденного життя, використання національної ідеї відродження, ґрунтувалися на принципах диференціації, індивідуалізації, гнучкості, неперервності [5, с. 84–137]. Принцип диференціації означає організацію роботи на засадах спільної діяльності в групах за інтересами; принцип індивідуалізації – якомога повніше врахування особистісних можливостей і запитів майбутніх молодших спеціалістів. Керуючись принципом гнучкості, знайомили майбутніх молодших спеціалістів із практичними ситуаціями з життя трудового колективу, використовуючи при цьому індивідуальні та групові форми опанування правових знань, надаючи індивідуальну допомогу відповідно до потреб кожного студента. Принцип неперервності передбачає послідовне, своєчасне сприяння молодшому спеціалісту в особистісному зростанні.

Мета лабораторно-практичного етапу – цілеспрямоване формування в студентів правової культури, готовності до професійної діяльності. Основними завданнями цього етапу є використання знань, умінь, навичок, прийомів самоосвіти під час вивчення гуманітарних, зокрема „Правознавства”, і фахових дисциплін. Основними формами організації навчання є практичні заняття, робота у мікрогрупах (3–5 студентів), консультації, ділові ігри, бесіди, виконання творчих завдань. Викладачі під час проведення занять із фахових дисциплін, правознавства, виховних заходів проектували правову проблематику на професійну сферу студентів. Використовувалися форми позааудиторної роботи зі студентами як педагогічна умова формування їхньої правової культури, соціалізації, діяльність ініціативних груп у гуртожитках.

Ефективним способом активізації мисленнєвої діяльності студентів є диспути на правову тематику (наприклад, „Поняття правомірної поведінки. Правопорушення і юридична відповідальність”, „Бути чи не бути державній мові?” тощо); «круглі столи» („Політичне життя країни – один із напрямів студентського життя”, „Чи нагодую фермер Україну?” тощо). Під час обговорення проблемних питань студенти мають змогу виявляти свої погляди, переконання, рівень розвитку правового мислення, володіння нестандартним підходом до вирішення професійних, правових завдань. Рішення, прийняті студентами, розглядаються як певний досвід для дій у майбутній професійній діяльності.

Продуктивною формою роботи є цикл *правових бесід* з елементами завдань, що спрямовані на набуття практичного правового досвіду: „Правове виховання і освіта”, „Виборча система України”, „Правосвідомість. Правовий нігілізм: передумови, наслідки, шляхи подолання”, „Українське козацтво: минуле і сьо-

годення”. Ця форма роботи передбачає оволодіння теоретичними знаннями про базові правові категорії; розвиває здатність аналізувати й оцінювати свої дії і вчинки з позицій права, зіставляти власну поведінку із правовими нормами.

Правова поведінка є показником вихованості та критерієм якості та ефективності всієї навчально-виховної роботи. Характер поведінки виявляється у словах, жестах, манерах, відносинах, діях, що уможлиблює виділити такі її характеристики: 1) правові аспекти культури мови і мовлення; 2) правові професійні стосунки (взаємовідносини); 3) правові навчально-виховні дії.

Першу ми розкривали на конкретних прикладах із життя і виробничої практики, художніх творів, літературних джерел, доводячи, що слово, мовлення взагалі (постановка голосу, володіння ним як інструментом впливу) навчає, виховує, формує морально-психологічний стан людини, адже знуцально-принизливий тон, навіть за умови використання цілком пристойної і вишуканої літературної лексики, не просто є аморальним, але й цинічним і протиправним. Другу реалізували шляхом відбору правомірних методів, прийомів, засобів, умов впливу. Професійно-правова поведінка – компонент діяльності особи, що забезпечує правильність формування соціально-психологічного аспекту її правосвідомості, поглиблює самоусвідомлення нею власної ролі, активне ставлення до права. Правові стосунки виражаються насамперед у тому, яким чином особа сприймає, переживає, здійснює і оцінює свої взаємини (стосунки) з іншими суб'єктами спільної діяльності чи оточення. Третю – правові навчально-виховні дії (діяльність) – характеризуємо так: створення спеціальних курсів із питань формування правосвідомості і правової культури; використання Конституції України та міжнародних документів про гарантії прав людини; залучення правових і законодавчих актів при організації виробничого процесу.

Процесуально-діяльнісним етапом (навчально-виробнича практика) передбачено формування системи вмінь, що уможливить систематизувати, узагальнювати, свідомо сприймати та оцінювати ситуації, відтворювати правові знання, застосовувати отримані знання у професійній діяльності, збагачувати конструктивне мислення студентів. Цей етап є основним, оскільки ним визначається кінцевий результат – проводиться узагальнення знань і досвіду, одержаних під час курсу підготовки, застосування їх у професійній діяльності. До його завдань належать: 1) перенесення набутих знань, умінь та навичок у нові умови діяльності, що сприяє їх поглибленню й закріпленню, самооцінка студентами рівня одержаної підготовки та виявлення його відпо-

відності їх очікуванням; 2) усвідомлення студентами взаємозалежності правової культури і професійної діяльності.

Мета навчально-виробничої практики – підготовка майбутніх молодших спеціалістів до професійної діяльності. Основними завданнями практики є: актуалізація опорних знань студентів із фахових та правових дисциплін; узагальнення та систематизація цих знань; системне застосування (закріплення, поглиблення, впровадження) знань, умінь і навичок, одержаних у процесі навчання; формування професійної готовності майбутніх молодших спеціалістів до діяльності в трудовому колективі; забезпечення єдності навчального, практичного і наукового компонентів у підготовці майбутніх фахівців, оволодіння новою інформацією, передовим досвідом; заохочення прагнення здійснювати власну інноваційну діяльність із застосуванням здобутих правових і фахових знань; формування адекватної самооцінки професійних досягнень; розвитку у майбутніх молодших спеціалістів прагнення до самовдосконалення і професійного самотворення, побудова перспектив професійного самозростання тощо. В основу оцінювання практики покладено особистісні мотиви, здібності та сформований рівень умінь і навичок практикантів (табл.1).

Таблиця 1
Критерії самооцінки професійно-правових досягнень молодших спеціалістів-аграріїв за час виробничої практики

Рівні самооцінки	Критерії самооцінки
Елементарний (репродуктивний)	<ul style="list-style-type: none"> – Вмію аналізувати окремі напрями, факти і явища виробничого процесу, розумію їх логіку. – Організую власну діяльність відповідним чином.
Достатній (частково-пошуковий)	<ul style="list-style-type: none"> – Здійснюю постійний глибокий аналіз виробничого процесу, враховую сучасні наукові підходи й тенденції. – Вмію адекватно діяти в складних фахово-правових ситуаціях, проектую власну діяльність відповідним чином.
Високий (творчий)	<ul style="list-style-type: none"> – Глибоко аналізую і розумію закономірності, логіку виробничого процесу, причинно-наслідкові зв'язки: – Проектую і творчо виконую фахову, зокрема правову діяльність, суб'єкт-суб'єкту взаємодію з колегами на рівні співробітництва і співтворчості і досягаю відчутних результатів.

Саме ці критерії покладено в основу оцінки майбутніх молодших спеціалістів групою експертів, взаємооцінки їх діяльності однокласниками і самооцінки. Умови заліку-звіту: співбесіда щодо особистісно-професійного самозростання майбутнього молодшого спеціаліста; участь у підсумковій конференції за результатами навчально-виробничої практики. Специфічна особливість оцінювання – надання пріоритету самооцінці власної діяльності поряд із оцінюванням професійних досягнень викладачем-методистом, адже саме адекватність самооцінки є критерієм професійної зрілості та професійно-фахової готовності до здійснення трудової діяльності.

Висновок. Розглянута технологія дає реальну змогу досягти поставленої мети – формування особистості молодшого спеціаліста, яка характеризується високою правовою культурою, готовністю до здійснення фахової діяльності відповідно до вимог сучасності. Може бути використана викладачами, кураторами груп, майстрами виробничого навчання в навчально-виховному процесі ВНЗ I-II рівнів акредитації та адаптована для застосування в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – К. : Просвещение, 1984. – 287 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
3. Дьоміна О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. С. Дьоміна. – К., 2007. – 217 с.
4. Конституція України: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. – Зі змінами; ост. ред. 28 квіт. 2009 р.
5. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти : монографія / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
6. Подберезський М. К. Формування правової культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / М. К. Подберезський. – Х., 1997. – 418 с.

7. Правознавство / [за ред. проф. В.В. Копейчикова]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 736 с.

8. Фатхутдінова О. В. Правова освіта у дискурсі формування свідомості особистості / О. В. Фатхутдінова. – К. : ВІР УАН, Макарів : Софія, 2012. – 376 с.

9. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К. : Вища шк., 2003. – 214 с.

Цитувати: Щербань М.П. Технологія формування правової культури студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації / М.П. Щербань // Постметодика. – 2013. – №4. – С. 11–15.

© М. П. Щербань, 2013. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2013 ■

Від «ПМ»: Навчання іноземної мови дедалі тісніше пов'язують із сучасними гаджетами. Завдяки смарт-технологіям тепер іноземну мову можна вивчати на будь-якому мобільному пристрої, та ще й у кілька разів швидше. Учителі дедалі частіше використовують на уроках іноземної мови смартфони, планшетні комп'ютери тощо, особливо при засвоєнні лексики, роботі з країнознавчим матеріалом. Значний досвід із застосування новітніх технологій при вивченні іноземної мови напрацьований у Лубенській спеціалізованій школі № 6. Учитель Миргородської спеціалізованої школи № 5 А. І. Лебедь став переможцем обласного конкурсу «Учитель року – 2012», представивши доробок на тему «Використання ІКТ у навчанні іноземної мови».

Не секрет, що не всі учні охоче навчаються, але за допомогою новітніх технологій, із улюбленим «девайсом» у руці процес навчання може стати цікавим та корисним, а доступ до навчальних матеріалів можна отримати де і коли завгодно. Саме тому і вчителям, і учням пропонуємо переклад статті, яка ознайомлює з останніми технологіями вивчення англійської мови, зокрема застосунками, які можна завантажити на смартфон.

УДК 37.091.33-028.22

НАВЧАННЯ МОЖЕ СТАТИ ПРОДУКТИВНІШИМ ЗІ СМАРТФОНАМИ, ОСНАЩЕНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАСТОСУНКАМИ¹

Л. Скотт

Зроблено короткий огляд сучасного програмного забезпечення для вивчення іноземних мов, створеного для використання на мобільних пристроях.

Ключові слова: навчання мов, смартфон, управління навчальним процесом у класі, збільшення словникового запасу, застосунки.

Скотт Л. Обучение может стать производительнее со смартфонами, оснащенными учебными приложениями

Сделано краткое описание современного программного обеспечения для изучения иностранных языков, созданного для использования на мобильных инструментах.

Ключевые слова: обучение языкам, смартфон, управление учебным процессом в классе, увеличение словарного запаса, приложения.

Teaching and Learning can be More Productive With the Aid of Today's Smartphone Empowered Education Applications.

Paper briefly describes modern apps for learning foreign languages using on the mobile gadgets.

Keywords: language learning, smartphone, classroom managing, vocabulary building, apps.

Розширення словникового запасу є, можливо, найважливішим аспектом вивчення мови. Традиційний шлях навчання іноземної мови – у класі за підручником. Розвиток і поєднання електронного навчання та відеотехнологій відбулися дещо пізніше, з'явилися сайти освітнього призначення. Ці нововведення особливо стали в нагоді тим, хто вивчає мову, адже збагатили їх величезною кількістю аудіо-візуальних застосунків². Навчальні відео-

заняття, дидактичні картки, мережеві словники тощо усунули комунікаційні бар'єри, полегшили завдання розширення словникового запасу, зробили ефективнішим його виконання.

Водночас із бумом на ринку смартфонів з'явилася концепція їх використання в царині вивчення мов. Виробники застосунків до смартфонів почали конкурентну боротьбу за споживача. Учителі й студенти почали використовувати навчальні

¹ *англ.* Vocabulary Learning Goes Mobile with Teacher Recommended Smartphone Apps – стаття Лінди Скотт / Lynda Scott – педагога, фахівця з навчання англійської як другої мови (ESL English), активної популяризаторки використання соціальних медіа та інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Розміщена 4 березня 2014 р. за адресою ресурсу Emerging EdTech / <http://www.emergingedtech.com/2014/03/vocabulary-learning-goes-mobile-with-teacher-recommended-smartphone-apps/>

² *Застосунок, прикладна програма, застосовна програма* (англ. apps, acronym for application, application software) – комп'ютерна програма, що дає змогу вирішувати конкретні прикладні завдання користувача. Прикладами застосунків є текстовий, табличний процесори тощо / <http://uk.wikipedia.org/wiki/Застосунок>.

застосунки в освітньому процесі. Нині доступний повноцінний набір застосунків, що сприяють поліпшенню продуктивності освітнього процесу.

1. Застосунки для вивчення мов

Надають користувачеві не лише значний за обсягом словник, а й довідник із вимови, відеосюжети із субтитрами, подкасти³, картки для словникових ігор, багато інших інструментів для навчання і вивчення мови. Є велика кількість таких програм, зокрема:

Busuu (www.busuu.com). Скот МакГінн / Scott McGinn, учитель ESL English (англійська як друга мова), стверджує, що спеціальне програмне забезпечення щонайкраще задовольняє потреби мовної освіти. «Це чудовий інструмент для навчання іноземних студентів розмовної англійської мови», – говорить він. Його улюбленою програмою є Busuu. Цей навчальний застосунок розроблено для використання і на персональному комп'ютері, і на мобільних пристроях iPhone, iPad, Android. Програму призначено для вивчення 12-ти мов, словник кожної з них містить 3 000 слів і фраз. Безкоштовна частина програми складається з більше ніж із 150 навчальних юнітів, 35 граматичних тем, інтерактивного навчального інструментарію тощо. Розширений преміум-доступ до Busuu вимагає від користувачів незначної оплати. Передбачено систему нагород за високі навчальні показники. Навчальна спільнота Busuu об'єднує представників 230 країн світу, модуль busuotalk дає змогу встановити контакт із будь-яким учасником спільноти, котрий перебуває в режимі онлайн і має аналогічні навчальні інтереси. На персональній сторінці користувача сайту розміщено анімоване «дерево мови». Це дерево – символ прогресу у вивченні мов(и) на цьому сайті, воно «росте» разом зі знаннями користувача. Але увага! Якщо користувач виконує вправи з помилками, то на дереві з'являються шкідники, які псують дерево. Це – гарна мотивація до якісного навчання, але є ще краща. Після успішного вивчення 5-ти уроків користувач отримує анімований подарунок для свого саду у вигляді казкових персонажів, звірят, квітів тощо, а за 25 успішно вивчених навчальних модулів – сертифікат від busuu.com.

Duolingo (www.duolingo.com). Для насичення своїх навчальних баз Duolingo

використовує краудсорсинг⁴ і є яскравим прикладом спільноти, що навчається. На «стрічці» своїх успіхів користувач має календар роботи, статистику вивчених тем і тих, які потрібно доопрацювати, кількість помилок, перелік «ударних днів роботи»; може звернутися по консультацію до інших учасників спільноти, брати участь у розробленні курсу для Duolingo як лінгвіст або експерт із комп'ютерних технологій. Користувачі мають змогу підписатися на стрічки інших користувачів (наприклад, учитель – на стрічку успіху свого учня) і бачити їх бали та процес вивчення нових уроків. Ресурс працює в режимі бета-версії (тестової), постійно вдосконалюється.

Користувач *vashkodagato* у темі форуму Duolingo «Дерево англійською за 66 днів» прокоментував курс Duolingo так: «Курс навряд чи зацікавить тих, чий рівень перевищує pre-intermediate, але все одно є корисним для повторення граматики, вимови, розминки пам'яті. Для новачків без додаткової літератури він буде заскладний. Оскільки це курс американської англійської, то бракує модулів із фразовими дієсловами, якими рясніє мовлення пересічного американця. Також хотілося б пояснень у модулях».

Спеціальний режим (тип акаунтів) для вчителів надано на **LinguaLeo** (www.lingualeo.ru) – інтерактивному сервісі для вивчення і практикування знань з англійської мови дорослими й дітьми, створеному спеціально для iPhone та iPad.

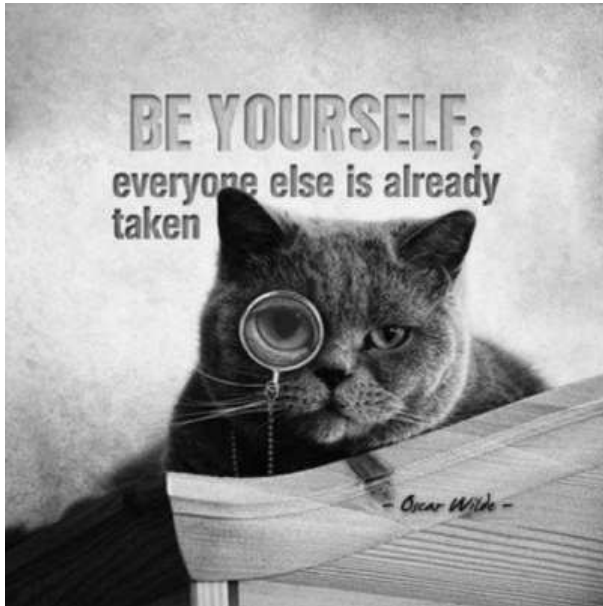
Ці три програми (Busuu, Duolingo та LinguaLeo) передбачені для використання на комп'ютерах і мобільних пристроях; крім цього, у них вдало імплементовано ігрові механіки (gamification)⁵. Наприклад, у LinguaLeo як нагороду за вивчені нові слова та фрази англійською мовою користувачі отримують «бали досвіду», за запрошених друзів – бонусні «фрікадельки», за успішно пройдені курси – «звання» і «рівні» для свого Лео, а той, хто стежить за навчальним прогресом друзів, може набути звання «лідер прайда».

Ментальні нотатки (Mental Notes). Цей застосунок нагадує стандартну програму «Блокнот», але він значно досконаліший. У користуванні нотатки нагадують флеш-картки, підтримується технологія автоматизованого озвучення тексту (text-to-

³ З технічного погляду, *Podcast* – цифровий медіафайл або низки таких файлів, які поширюються в Інтернеті для відтворення на портативних медіапрогравачах чи персональних комп'ютерах. За змістом вони можуть нагадувати радіошоу, звукову виставу, містити інтерв'ю, лекції чи інше з усного жанру. Термін «podcast» є поєднанням назви портативного програвача музики iPod та слова broadcast (мовлення) / <http://uk.wikipedia.org/wiki/Подкаст>.

⁴ Краудсорсинг (англ. crowdsourcing, crowd – «натоп» і sourcing – «використання ресурсів») – передача певних виробничих функцій невизначеному колу осіб (на підставі публічної оферти, без укладання трудового договору) / <http://uk.wikipedia.org/wiki/Краудсорсинг>.

speech). Картки можуть містити текст, зображення, аудіо, короткі відео. Функцію створення автоматизованих навчальних флеш-карток із нотаток також підтримує застосунок Mental Case.

«Малюнок дня» на Лінгвалео / LinguaLeo. Підпис: «Будь собою. Інші ролі заняті. Оскар Вайльд». (Опція «Швидко й цікаво вивчати англійську за малюнками» на ресурсі LinguaLeo передбачає, що користувач отримує на смартфон малюнок із підписом англійською мовою, перекладає його і таким чином опановує декілька слів)

Mental Case – це низка програм, розроблених спеціально для Mac, iPad та iPhone; є можливість синхронізації інформації шляхом використання iCloud.

У застосунках Mental Case (iOS) та AnkiDroid (Android) використано навчальну технологію «флеш-карти». Студент створює флеш-карте самостійно для закріплення вивчених ним слів і словосполучень. Mental Case підтримує технології: текст, зображення, звук, LaTeX⁶, інтервальні повторення⁷, автоматизоване озвучення тексту (text-to-speech), індикатори прогресу, статистика навчання, синхронізація з Windows, Linux та MacOS тощо. Стейсі О'Коннелл / Stacey O'Connell, розробник навчального відео для учнів, говорить, що «... технологія

навчальних флеш-карток успішно зарекомендувала себе продовж багатьох років. Найцінніше в ній – можливість самостійного використання карток студентами».

Знання спільного використання

Учень, як правило, не бажає вчитися самотужки, тому в застосунку Mental Case передбачено прямий безкоштовний доступ до FlashcardExchange.com та Quizlet.com – найбільших мережевих репозиторіїв навчальних флеш-карток. Один дотик пальця – і учень потрапляє в казкову країну «все зроблено за тебе». Тут – безліч опцій для обміну навчальними нотатками у мережі, серед яких сервіси Mail та iCloud.

Поширення знань

Mental Case – це цілий комплект застосунків: для Mac та iOS-пристроїв, розроблених для спільної роботи. Обмін знаннями, котрий пропонує Mental Case, здатний творити в класі чудеса. Учні мають змогу синхронізувати свої пристрої через iCloud, надіслати чи отримати нотатки електронною поштою і, таким чином, збагатити свою навчальну бібліотеку. За допомогою одного дотику учні можуть завантажити документи, надані вчителем у спільне користування.

2. Застосунки для управління класом

Часто атмосфера на уроці іноземної мови нагадує вулик із неспокійними бджолами, яких потрібно вгамувати всіх одночасно і з користю для справи. Для таких дітей-бджілок розроблено кілька застосунків із управління класом. Ось два з них.

Socrative (<http://www.socrative.com/>): розроблено у вигляді інтерактивної дошки. Кевін Гладден / Kevin Gladden, учитель старших класів, говорить, що Socrative «дає змогу запустити для всього класу навчальну гру, що містить вікторини, тести із множинним вибором та короткою відповіддю». Результати відображаються у вигляді гістограм. Учитель отримує результати у вигляді звіту.

Teacherkit (<http://www.teacherkit.net/>): ще одна програма, яку рекомендує Кевін. Нагадує органайзер, який зручно використовувати для створення списку учнів, таблиці відвідувань, нотатника поведінки школярів тощо.

3. Застосунки для планування та організації уроку

⁵ *Gamification* – використання ігрових механік, естетики, ігрового мислення для залучення людей, мотивування діяльності, навчання та вирішення неігрових завдань у різних сферах людської діяльності. (Karl M. Kapp «The Gamification of learning and instruction», ISBN-13: 978-1118096345, 336 pages, May 2012, Pfeiffer).

⁶ *LaTeX* (вимовляється «латех») – мова розмітки даних та пакет макросів TeX для високоякісного оформлення документів. Вважається стандартом де-факто для підготовки математичних і технічних текстів для публікації в наукових виданнях / <http://uk.wikipedia.org/wiki/LaTeX>.

⁷ *Інтервальні повторення* (англ. spaced repetition) – техніка утримання у пам'яті, що полягає у повторенні запам'ятованого навчального матеріалу з певним, дедалі більшим інтервалом. Хоча цей принцип може застосовуватися для запам'ятовування будь-якої інформації, найбільш використовуваний він при вивченні іноземних мов. Інтервальні повторення не передбачають заучування напам'ять без розуміння (але й не виключають його) і не протиставляються мнемоніці.

Також є застосунки для смартфонів, що допомагають учителям при розробленні навчальних модулів, плануванні уроків, організації нотаток, документів, учнівської інформації тощо.

Dropbox – мобільний улюбленець учителів, який робить ефективним використання хмарних сховищ: дає змогу користувачеві зберігати докумен-

ти, медіафайли, нотатки, закладки у безпечному місці разом.

Можливості використання смартфонів вражають. Дослідіть їх самі і ознайомте з ними своїх учнів. Завдяки цьому навчання іноземних мов стає цікавим заняттям, нудьга відступає. Чого ще бажати вчителю?

Цитувати: Скотт Л. Навчання може стати продуктивнішим зі смартфонами, оснащеними навчальними застосунками / Л. Скотт // Постметодика. – 2013 – № 4. – С. 11-14.

© Л. Скотт, 2013. Стаття надійшла в редакцію 10.11.2013.

© Л. М. Максименко, переклад з англійської, адаптація тексту ■

ДВАДЦЯТЬ ОЗНАК ТЕХНОЛОГІЧНО ВІДСТАЛОГО ВЧИТЕЛЯ

К. Уолш

1. Ви вважаєте, що «мобільне навчання» – це те саме, що й активне подорожування.

2. Ви не даєте домашні завдання і не поширюєте іншу інформацію, використовуючи можливості веб-простору.

3. Ви не пам'ятаєте, як зайти на свою сторінку на веб-сайті школи.

4. Ви вважаєте, що цвірінчати (tweet) вміють лише пташки.

5. Ви вважаєте, що Персональна Навчальна Мережа – це Ваш телевізор.

6. Ви вважаєте, що соціальні медіа – це лише для підлітків та домогосподарок.

7. Ви вважаєте, що iPad – це чиїсь шикарні апартаменти.

8. Ви переконані, що «електронне портфоліо» – це портфель, заповнений компакт-дисками.

9. Ви мрієте навчитися використовувати свій Blackberry.

10. Ви вважаєте, що «lecture capture» – це конспектування лекцій студентами.

11. Ви вважаєте, що «цифрове навчання» – це навчання комп'ютерів.

12. Ви вважаєте, що Instagram – це сервіс від WesternUnion.

13. Ви вважаєте, що Vine у перекладі з англійської означає «вино», а Android – американське ім'я Бахуса.

14. Ви здивовані, що більшість учнів не користується електронною поштою.

15. Ви не дозволяєте своїм учням пошукати на Вікіпедію як джерело інформації.

16. Ви нервово озираетесь навсідч, коли чуєте вислів «перевернутий клас».

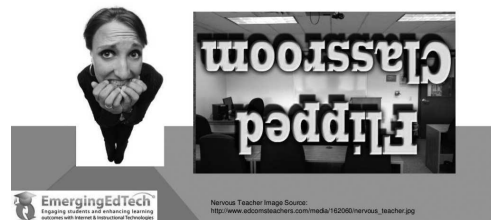
17. Ви досі використовуєте модем.

18. Ви вважаєте, що MySpace – це круто.

19. Ви сумуєте за друкарською машинкою.

20. Ви вважаєте, що «гейміфікація» – це те, що робить Джордж В. Буш, коли грає у «Монополію».

16. YOU GLANCE AROUND NERVOUSLY AND HOLD ON TO YOUR DESK WHEN YOU HEAR THE PHRASE "FLIPPED CLASSROOM"

Скріншот одного зі слайдів К. Вели «Двадцять ознак технологічно відсталого вчителя»

¹ клас (англ. Flipped Classroom) – модель навчання, що обернена до традиційної: учні ознайомлюються з лекційним матеріалом шляхом самостійного перегляду навчального відео за межами класу, а практичну роботу щодо застосування, аналізу, синтезу та оцінки отриманих знань виконують на уроці спільно з учителем. Цю модель навчання також називають Reverse Classroom (обернений клас), Pre-Vodcasting (доурочний відеокастинг).

Джерело: Walsh Kelly. 20 Warning Signs That you are Falling Behind the Times with Technology as a Teacher // <http://www.emergingedtech.com/2014/01/20-warning-signs-that-you-are-falling-behind-with-technology-as-a-teacher/>

Цитувати: К. Уолш. Двадцять ознак технологічно відсталого вчителя / К. Уолш // Постметодика. – 2013 – № 4. – С. 14.

© К. Уолш, 2013. Стаття надійшла в редакцію 10.11.2013.

© Л. М. Максименко, переклад з англійської ■

ІННОВАЦІЙНА ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ХОРОЛЬСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

М. М. Копайгора, М. В. Колісник

Розкрито роль виставкової діяльності Хорольської гімназії в розвитку інноваційного потенціалу освітнього закладу. Наведено відомості про найвагоміші нагороди, отримані гімназією на міжнародних освітнянських виставках.

Ключові слова: інноваційна виставкова діяльність, нагороди, міжнародні освітнянські виставки.

Копайгора Н. Н., Колісник М. В. Инновационная выставочная деятельность Хорольской гимназии

Раскрывается роль выставочной деятельности Хорольской гимназии в развитии инновационного потенциала учебного заведения. Содержатся сведения о наградах, полученных гимназией на международных образовательных выставках.

Ключевые слова: инновационная выставочная деятельность, награды, международные образовательные выставки.

Koraihora M. M., Kolisnyk M. V. Innovative Exhibition Activity of Khorol Gymnasium

Paper tells about the role of innovative exhibition activities of Khorol gymnasium in developing and improving of the educational system potential. The most important awards received by the educational establishment at the International educational exhibitions are mentioned.

Keywords: innovative exhibition activity, awards, International educational exhibitions.

Школа як один із найважливіших інститутів соціалізації людини повинна бути уважною до потреб суспільства, до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, нововведень у сфері змісту, форм і методів навчання і виховання. Відповідно, професійну діяльність педагога має характеризувати інноваційність.

Будівля Хорольської гімназії

Кожен освітянин, який прагне вдосконалення навчально-виховного процесу, має перебувати у творчому пошуку,

постійно здійснювати експериментальні дослідження дидактичної ефективності різних видів навчальних занять, методів і технік навчання. Важливими є здатність учителя усвідомлювати перспективи свого професійного розвитку; вміння визначати особливості власного індивідуального стилю, використовувати і зміцнювати свої позитивні якості; готовність до творчого, новаторського пошуку у педагогічній роботі, адже педагог – її самостійний конструктор.

Підготувати нову генерацію національної інтелектуальної еліти – завдання сучасної школи. Тому Хорольська гімназія Хорольської районної ради Полтавської області ставить за мету своєї діяльності творчий розвиток педагогічного колективу шляхом участі у виставках районного, обласного та міжнародного рівнів.

Освітнянські міжнародні виставки, що проводяться у м. Києві і є найбільшими в Україні фаховими центрами зібрання та презентації досягнень навчальних закладів, мають на меті презентувати громадськості, педагогам і науковцям досягнення національної системи освіти, творчі здобутки педагогічних і наукових колек-

Копайгора Микола Миколайович, директор Хорольської гімназії Хорольської районної ради Полтавської області

Колісник Марина Володимирівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Хорольської гімназії

тивів, досвід інноваційної модернізації усіх ланок освіти. Участь у виставках дає змогу представникам навчальних закладів ознайомитися із кращим міжнародним досвідом організації освіти, сучасними науково-методичними розробками, інноваційними, зокрема інформаційними, технологіями навчання, авторськими проектами, новою навчальною літературою. Модернізація національної системи освіти є запорукою соціально-економічних, науково-технічних досягнень і головною передумовою інтеграції України у європейський освітній простір. Тому одним із завдань освітянських виставок є встановлення зв'язків між українськими й закордонними навчальними закладами та розширення обсягу обмінів.

Міжнародна виставка „Сучасні заклади освіти“ за своїм фаховим і науковим рівнем, винесеними на розгляд проблемами пріоритетного розвитку галузі освіти відповідно до Національної програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 рр. „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава“, кількістю учасників визнана громадськістю та педагогічними колективами найбільш фаховим, рейтинговим та масштабним освітянським зібранням в Україні.

Хорольська гімназія активно долучилася до участі у Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» з 2006 р., адже інноваційна діяльність – це крок у розвитку та зростанні інноваційного потенціалу закладу (рис.).

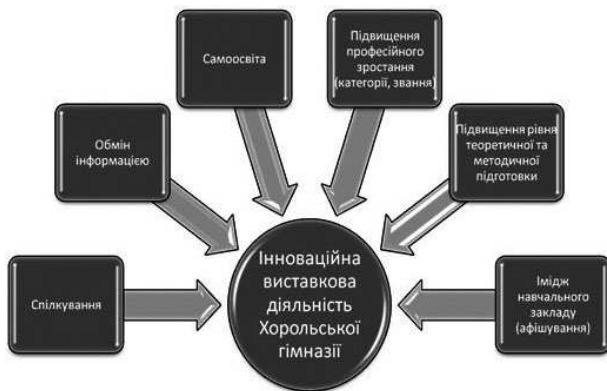

Рис. Інноваційна виставкова діяльність Хорольської гімназії

2006 р. колектив гімназії отримав Почесне звання Лауреата конкурсу „Інноваційні технології навчання“ в номінаціях „Інновації у навчальному процесі“ та „Інновації у вихованні молоді“ у рамках III виставки-презентації „Інноваційні технології навчання“ (м. Київ) за матеріали „Школа сприяння здоров'ю“, нагороджений Дипломом III виставки-презентації „Інноваційні технології навчання“, став переможцем III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту сучас-

ної моделі навчального закладу – „Школи сприяння здоров'ю“, відзначений Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України, визнаний лауреатом Всеукраїнського конкурсу „100 кращих шкіл України – 2006“ у номінації „Школа педагогічного пошуку“ за впровадження родинного виховання.

2007 р. заклад став лауреатом конкурсу в номінації „Інновації у вихованні молоді“ під час IV виставки-презентації „Інноваційні технології навчання“ (м. Київ). Гімназія представила матеріали з впровадження технології „Школа-родина“ та проблеми „Гімназія і сім'я: консолідація зусиль“.

2008 р. в столиці нашої держави проведено V виставку-презентацію „Інноваційні технології навчання“. Хорольська гімназія – лауреат конкурсу в номінації „Інновації в впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій в освітню практику“. У гімназії три комп'ютерні класи, дві інтерактивні дошки. Усі учителі пройшли курси Intel „Навчання для майбутнього“, тому вільно володіють комп'ютерною технікою та використовують її у навчально-виховному процесі. Учителі фізики, біології проводять уроки з використанням інтерактивної дошки.

У лютому 2009 р. наш навчальний заклад нагороджено бронзовою медаллю виставки „Сучасна освіта в Україні“, у листопаді гімназія стала дипломантом виставки-презентації „Інноватика в освіті України“ в номінації „Інноватика у загальній середній освіті“. У березні 2010 р. гімназію відзначено бронзовою медаллю Міжнародної виставки „Сучасні навчальні заклади – 2010“ у номінації „Інноватика в принципах і механізмах функціонування середнього освітнього закладу випереджальної освіти для сталого розвитку“, у жовтні 2010 р. – бронзовою медаллю Другої виставки „Інноватика в освіті України“ в номінації „Інноватика у співпраці загальноосвітньої середньої школи і професійно-технічних училищ“, у березні 2011 р. – срібною медаллю Міжнародної виставки „Сучасні навчальні заклади – 2011“, у жовтні 2011 р. – бронзовою медаллю Третьої виставки „Інноватика в освіті України“. Ці високі нагороди заклад отримав за матеріали „Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі“, „Роль інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчальній діяльності 5–11 класів“ та „Упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у позакласній діяльності гімназії“.

Активна й успішна виставкова діяльність спонукала колектив гімназії презентувати свої здобутки під час громадської

акції „Флагмани освіти і науки України“. Заклад нагороджений Дипломом лауреата за вагомий внесок у розвиток іміджу освіти України (Київ, 2010 р.).

У березні 2012 р. педагогічний колектив Хорольської гімназії отримав не лише Диплом за активну роботу з модернізації системи освіти, а й нагороджений Срібною медаллю Третьої міжнародної виставки „Сучасні навчальні заклади – 2012“ у номінації „Інноваційні технології виявлення, навчання і підтримки розвитку обдарованої молоді“. У нашому закладі з 2008 р. діє програма пошуку, навчання та підтримки обдарованої молоді „Обдарованість“, створена на основі державної Програми роботи з обдарованою молоддю, затвердженої Указом Президента України від 08.02.01 за № 78/2001 та на виконання відповідних обласної і районної програм. Основними завданнями програми є: пошук і відбір обдарованих учнів; створення сприятливих умов для їх інтелектуального, духовного, морально-естетичного, фізичного розвитку, розроблення та впровадження прогресивних технологій навчання; виховання національно свідомого громадянина України; надання можливості всім учасникам навчально-виховного процесу реалізувати власні творчі здібності на основі дослідницько-пошукової та наукової діяльності; здійснення просвітницької та видавничої діяльності; створення спільно з методичними службами відділу освіти районної державної адміністрації та Полтавським ОШПО системи неперервної освіти на єдиних науково-методичних засадах; формування єдиного інформаційного простору навчальних закладів нового типу району та обмін досвідом між ними. Основні результати: за останні три роки 184 учні гімназії стали переможцями II (районного) та 22 учні – III (обласного) етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад із базових навчальних дисциплін; 55 гімназистів – переможці районного етапу, а 3 учні – призери обласного етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН. Зросла результативність участі Хорольської гімназії в учнівських інтелектуальних змаганнях: знавців української мови імені П. Яцика, мовно-літературному конкурсі імені Т. Г. Шевченка, конкурсі учнівської творчості, юних гумористів „Посміхнемось щиро Вишні“; „Кенгуру“, „Бобер“, „Левеня“, „Колосок“, „Кришталева сова“, „Лелека“,

„Puzzle“, „Гринвіч“, „Лукоморье“, „Русский медвежонок“, „Патріот“, „Соняшник“, заочних Інтернет-змаганнях тощо.

Делегація освітян Хорольського району Полтавської області на Другій Міжнародній виставці «Сучасні навчальні заклади – 2011»

Для педагогів Хорольської гімназії стало традицією брати участь в освітянських форумах. Завдяки наполегливій праці освітяни гімназії досягли у цій сфері вагомих успіхів. Участь у виставковій діяльності спонукає кожного вчителів до професійного зростання, породжує колективізм та спільну відповідальність, збагачує новими знаннями, визначає кроки подальшого розвитку та зобов'язує колектив до креативних пошуків. Сподіваємося, попереду нові спільні успіхи в галузі модернізації освіти.

Цитувати: Копайгора М. М. Інноваційна виставкова діяльність Хорольської гімназії / М. М. Копайгора, М. В. Колісник // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 15-17.

© М. М. Копайгора, М. В. Колісник, 2013. Стаття надійшла в редакцію 8.10.2012 ■

ОЛІМПІАДА З ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ НА ПОЛТАВЩИНІ: УРОКИ ДЛЯ ОРГАНІЗАТОРІВ

О. О. Новак

Здійснено аналіз організаційно-методичних аспектів проведення у 2012–2013 н.р. у Полтавській області III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з педагогіки та психології, а саме процедури проведення заходу, розроблення і перевірки тестових завдань. Показано, що до перевірки письмових творчих робіт мають бути залучені фахівці із психологічною освітою; при кількості учасників $n > 30$ для кореляційного аналізу допустимо використовувати параметричні методи статистики.

На основі статистичного аналізу результатів олімпіади описано діагностичні характеристики конкурсних завдань, встановлено кореляційні зв'язки між ними, доведено, що успішне виконання таких завдань, як проведення уроку та написання твору-есе, забезпечило перемогу учасників на обласній олімпіаді у 2012–2013 н. р. Надано рекомендації організаторам змагання щодо оптимізації його проведення на обласному і всеукраїнському рівнях.

Ключові слова: олімпіада з педагогіки та психології, змістовний аналіз завдань, статистичний аналіз даних, кореляція.

Новак О. А. Олимпиада по педагогике и психологии на Полтавщине: уроки для организаторов

Осуществлен анализ организационно-методических аспектов проведения в 2012–2013 уч.г. в Полтавской области III этапа Всеукраинской ученической олимпиады по педагогике и психологии, а именно процедуры проведения мероприятия, разработки и проверки тестовых заданий. Показано, что к проверке письменных творческих работ должны быть привлечены специалисты с психологическим образованием, при количестве участников $n > 30$ для корреляционного анализа допустимо использовать параметрические методы статистики.

На основе статистического анализа результатов олимпиады выявлены и описаны диагностические характеристики конкурсных заданий, установлены корреляционные связи между ними, доказано, что успешное выполнение таких заданий, как проведение урока и написание эссе, обеспечило победу участников на областной олимпиаде в 2012–2013 уч. г. Даны рекомендации организаторам соревнования по оптимизации его проведения на областном и всеукраинском уровнях.

Ключевые слова: олимпиада по педагогике и психологии, содержательный анализ заданий, статистический анализ данных, корреляция.

Novak O. O. Olympiad-2013 in Pedagogy and Psychology in Poltava Region: Lessons for Organizers

Paper analysis organizational and methodological aspects of the regional nationwide Olympiad-2013 in pedagogy and psychology, particularly its timetable, tests design and checking. It is shown for correlation analysis if a number of participants $n > 30$ it is better to use parametric statistic techniques; for checking the writing works it would be better to involve professionals in psychology.

On the basis of the statistical analysis of the Olympiad there were differentiated and described the diagnostic characteristic of the competition tasks, identified the correlative bounds among them and the resulting scores. It is proved that successful fulfilling such tasks as giving a lesson, writing essay let participants to win at the regional nationwide Olympiad- 2013.

Some recommendations to the coordinators of the organization of this intellectual competition at the regional and nationwide levels were given.

Keywords: Olympiad in pedagogy and psychology, tasks content analysis, database statistical analysis, correlation.

У Полтавській області втретє поспіль, починаючи з 2010 р., проводиться Всеукраїнська учнівська олімпіада з педагогіки та психології. Цей вид олімпіади, порівняно з предметними, є новим. Тому закономірно, що від початку процедури її підготовки та проведення мала

враховувати, з одного боку, кращий досвід предметних олімпіад, а з іншого – специфічні риси організації інтелектуальних учнівських змагань психолого-педагогічного спрямування.

У цій статті з метою вдосконалення процесу організації майбутніх учнівських

олімпіад із педагогіки та психології зроблено спробу здійснити аналіз деяких методичних та змістовних аспектів проведення олімпіади обласного рівня 2012 – 2013 рр.

Згідно із нормативними документами (листи МОН України, наказ Департаменту освіти і науки Полтавської ОДА), III етап Всеукраїнської олімпіади передбачає три види завдань, що їх учні виконують протягом одного дня: написання твору-есе, тести з педагогіки і психології та проведення міні-уроку.

У 2013 р. оргкомітет обласного етапу олімпіади отримав 38 заявок учнів (для порівняння: у 2012 р. – 36 заявок). Базовим закладом для проведення заходу визначено Полтавську загальноосвітню школу I–III ст. № 38. Цей вибір обумовлено кількома чинниками: адміністрація та педагогічний колектив школи у минулі роки надавали всебічну підтримку організаторам, завдяки чому заходи проводилися чітко і злагоджено; заклад розташований поряд із Полтавським ОШПО; школа має високий рейтинг серед інших загальноосвітніх навчальних закладів міста, чому сприяє запроваджена у 1–11-х класах система розвивального навчання.

Організаційний комітет олімпіади (голова – Н. І. Білик, к. п. н., професор кафедри педагогічної майстерності Полтавського ОШПО) у своєму методичному листі попередньо довів до відома всіх учасників основні організаційно-методичні умови проведення заходу, що складався із 2-х турів.

I тур включав виконання тестів психолого-педагогічної спрямованості та написання твору-есе. Тести містили запитання і варіанти відповідей різної складності, а саме 10 завдань із педагогіки і 10 – із психології, правильне виконання яких оцінювалося 1 балом за кожне завдання. Таким чином, максимальна кількість балів за тести становила 20. На їх виконання відводилося 30 хв. (як показала практика, цього часу достатньо). При змістовному конструюванні тестів їх укладачі користувалися таким підходом: частина завдань має бути спрямована на виявлення рівня володіння учасниками понятійним апаратом, від 2 до 4-х завдань стосувалися розв'язання практичних ситуацій, 1–2 завдання мали на меті перевірити рівень обізнаності конкурсантів із діяльністю визначних особистостей у галузі педагогіки і психології. Під час виконання завдань учасникам пропонувалося вибрати одну або декілька правильних відповідей, а деякі завдання передбачали одну найбільш правильну відповідь. Кожній із відповідей ставиться у відповідність певний бал (або частина балу).

Вибір варіантів відповідей, з одного боку, полегшує для учнів складання тестів (суттєво не знижуючи можливість оцінити рівень володіння матеріалом), з іншого – запобігає суб'єктивності оцінювання, спрощує роботу журі при перевірці тестів.

Після тестування учасники відразу розпочинають написання есе (30 хв.). Для його оцінювання використовувалися такі критерії:

1. Аргументація й обґрунтування власної думки.

2. Використання в тексті педагогічних / психологічних понять.

3. Новизна, творчість, оригінальність.

4. Грамотність.

Кожен критерій оцінюється у межах 1–3 балів: 1 бал – низький рівень, 2 бали – середній, 3 бали – високий; потім підраховується загальна сума балів. Максимальна їх кількість за написання есе – 12.

Після обіду (тривалістю 1 год.) розпочинається II тур – проведення міні-уроків. У 2013 р. в ньому брали участь усі учні (у попередньому році учні, котрі набрали сумарну кількість балів, що була меншою від певного «прохідного» балу, припинили участь після I етапу). Конкурсантам було заздалегідь повідомлено, що порядок проведення уроків визначається місцем проживання: учні з найбільш віддалених районів починають першими, а завершують виступи учні м. Полтави. Очікувалося, що це сприятиме завчасному психологічному налаштуванню на виступ, правильному розподілу сил під час очікування конкурсантами своєї черги, а також максимально зручному поверненню додому відповідно до графіка руху міжміського транспорту.

Під час проведення міні-уроків (тривалістю до 15 хв.) для учнів четвертих класів учасники об'єднувалися у дві групи. Тема уроку вибиралася конкурсантами довільно. Усі учні молодшої школи (по 10 осіб у кожному класі) мали бейджі з іменами, уроки відбувалися у класах, оснащених мультимедіа.

Критеріями оцінювання міні-уроку було обрано такі:

1. Відповідність теми змісту уроку.

2. Психолого-педагогічна майстерність учасника.

3. Уміння організувати діалог і зворотний зв'язок.

4. Відповідність інтерактивних дій визначеній меті.

5. Оригінальність.

Міні-урок оцінювався за 4-бальною шкалою, де 1 бал відповідав низькому рівню, 2 бали – середньому, 3 бали – достатньому, 4 бали – високому. Відповідно, у підсумку цього випробування учасник міг одержати 20 балів.

Таким чином, максимальна оцінка за I тур становила 32 бали, за II тур – 20,

усього – 52 бали. Порівняно з минулим роком «вага» твору-есе була зменшена (з 20 до 12 балів), оскільки докладені учасниками зусилля для підготовки до тестів (а тим більше – проведення уроку) та виконання твору-есе не є рівнозначними.

Із метою кількісного та якісного опису результатів олімпіади проведено їх статистичний аналіз. Ця процедура мала кілька кроків. Спочатку встановлено кількісні характеристики виконаних учасниками основних завдань олімпіади (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні статистичні дані виконання завдань обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2012–2013 н. р. (n=33)

Види завдань	Мін значення	Мак значення	Середнє	Стандартне відхилення	Асиметрія	Екссес
Твір-есе	4,00	11,00	7,6364	1,99716	-0,013	-0,399
Тести з педагогіки	2,50	9,50	7,3212	1,47262	-1,444	2,745
Тести з психології	1,85	7,25	4,6667	1,46371	-0,022	-0,772
Урок	8,75	19,00	14,3176	2,77193	-0,108	-0,422
Результуючий бал	26,60	44,55	33,9418	4,45184	0,490	-0,414

Як видно з таблиці, мінімальний бал, що його учні одержали за написання есе, – 4, максимальний – 11 (при максимально можливому – 12), що є досить прийнятним результатом. Жоден конкурсант не відповів правильно на всі запитання тестів із педагогіки (максимальне одержане значення – 9,5 бала з 10 можливих) та психології (7,25 бала з 10 можливих). Той факт, що середнє арифметичне балів за уроки становить 14,32, свідчить, що журі досить високо оцінювало виступи учасників. Двоє учнів одержали 19 балів (із 20 можливих) за проведення уроку, при цьому мінімальний бал – 8,75.

Графічно частотний розподіл результатів написання учасниками творів-есе та виконання тестів із педагогіки і психології представлено на рис. 1–3. Як видно з рис. 1, розподіл результатів написання твору-есе добре підлягає нормальному закону із середнім арифметичним 7,6 балів (див. табл. 1), що є досить прийнятним результатом. Порівняння рис. 2 і 3 робить очевидним те, що результати тестів із психології дають більшу диференціацію даних порівняно із тестами з педагогіки. Це не є таким помітним, якщо використовувати показники стандартного відхилення (Опед = 1,47, Опсихол = 1,46).

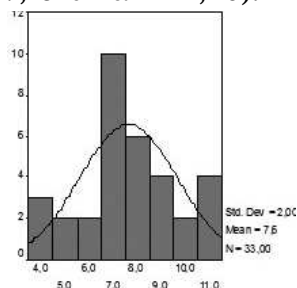

Рис. 1. Діаграма частотного розподілу результатів написання твору-есе учасниками обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2012–2013 н. р.

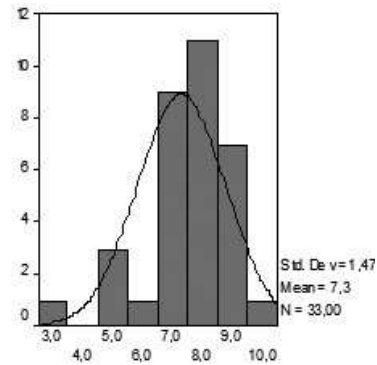

Рис. 2. Діаграма частотного розподілу результатів виконання тестів із педагогіки учасниками обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2012–2013 н. р.

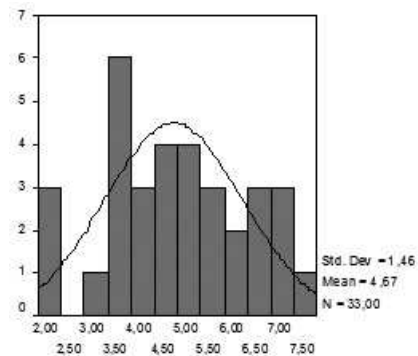

Рис. 3. Діаграма частотного розподілу результатів виконання тестів із психології учасниками обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2012–2013 н. р.

Таким чином, для якісного аналізу розподілу результатів тестів із педагогіки і психології доцільно використовувати не тільки стандартне відхилення, а й графічне зображення розподілу даних.

Оскільки аналіз стандартного відхилення в деяких випадках не є достатньо інформативним, доцільно застосувати й інші статистичні показники, наприклад, екссес та асиметрію.

Як відомо, екссес – міра згрупування спостережень навколо центральної точки. Позитивний екссес вказує на те, що відносно нормального розподілу спостереження для таких розподілів згруповані більш щільно біля центру і мають більш тонкі хвости до екстремумів розподілу і більш товсті хвости в області екстремальних значень (див. рис. 4) [3]. Негативний екссес вказує на те, що відносно нормального розподілу спостереження для таких розподілів згруповані менш щільно біля центру і мають більш товсті хвости до екстремумів розподілу і більш тонкі хвости в області екстремальних значень.

За А. Д. Наследовим [1], якщо екссес не перевищує 2, у більшості випадків розподіл ще можна вважати нормальним, а найбільшчим до нормального є розподіл даних з екссесом у діапазоні від -1 до 1. У нашому дослідженні (див. табл. 1) значення екссесу розподілу даних тесту з педагогіки 2,75, із психології – -0,77. Таким чином, тест із психології за цим

параметром сконструйований краще за педагогічний, тому що дає більшу диференціацію даних і для аналізу розподілу його результатів краще підходять параметричні критерії (ближче до нормально розподілу).

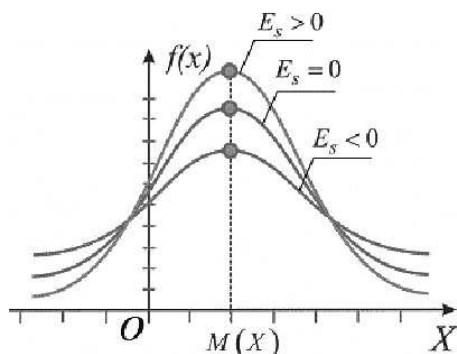

Рис. 4. Вигляд графіків із різним значенням ексцесу

Асиметрія показує, у який бік відносно середнього зсунуто (знаходиться) більшість значень розподілу. Для нормально розподілу значення асиметрії дорівнює 0. Розподіл із значимою позитивною асиметрією має довгий хвіст праворуч (див. рис. 5) [3]. Розподіл зі значущою негативною асиметрією має довгий хвіст зліва.

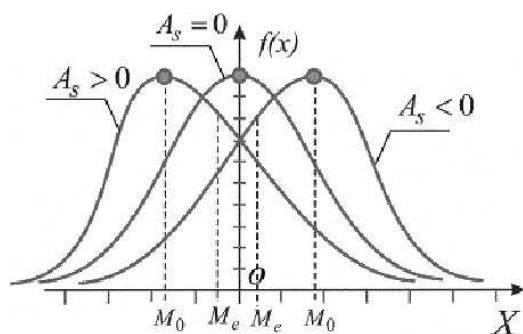

Рис. 5. Вигляд графіків із різними показниками асиметрії

За А. Д. Наследовим, розподіл із межами асиметрії від -1 до 1 у більшості випадків вважається нормальним [1]. Для досліджень, що не потребують високої точності, допустимими є межі від -2 до 2. У нашому дослідженні (див. табл. 1) асиметрія даних тесту з педагогіки дорівнює -1,44, психології – -0,02. Таким чином, за показником асиметрії тест із психології, порівняно із педагогічним, показує менший зсув даних, що також характеризує його кращі тестові характеристики.

Водночас особами, відповідальними за складання олімпіадних тестових завдань, має бути враховано, що, з одного боку, тести – це перевірка знань, у результаті чого конкурсант будуть диференційовані

за їх рівнем обізнаності, з іншого – кожен тест може одночасно виступати як засіб для самоаналізу й саморозвитку, для тренування здатності конкурсанта долати труднощі. Після конкурсу в учасників мають залишатися максимально позитивні враження, пов'язані із переживанням власної спроможності приймати виклик і виходити переможцем (хоча б стосовно себе). Відповідно до цього, більшість статистичних показників повинні бути у межах середнього або із незначним зсувом у бік зростання. У нашому дослідженні середні арифметичні тестів (при максимальних 10 балах і середньому 5 балів) дорівнюють 7,3 (педагогіка) та 4,6 (психологія). Отже, тести з педагогіки для більшості учасників є тими, що надихають, але гірше їх диференціюють за рівнем знань (великий позитивний ексцес, від'ємна асиметрія), тести з психології – навпаки.

Загалом, на основі узагальнення показників стандартного відхилення, середнього арифметичного, ексцесу та асиметрії можна зробити висновок про краще конструювання тестів із психології, оскільки більшість характеристик ближча до показників нормально розподілу даних.

Наступним кроком аналізу стало виявлення кореляційних зв'язків між результатами виконання завдань олімпіади. З метою визначення типу розподілу даних у досліджуваних вибірках та вибору коефіцієнта кореляції використано статистичний пакет SPSS 17.0. Перевірка розподілу даних за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова показала (див. табл. 2), що показники в досліджуваних вибірках підлягають нормальному закону розподілу (рівні значущості 0,345; 0,137; 0,934; 0,968; 0,952, що перевищує 0,05, відтак немає підстав відкинути нульову гіпотезу про рівність правої і лівої частин вибірки) [1].

Таблиця 2

Визначення характеру розподілу основних даних обласної олімпіади з педагогіки та психології у 2012–2013 н. р. за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова, n=33

Категорії статистики	Твір-есе	Тести з педагогіки	Тести з психології	Урок	Результуючий бал
Normal Parameters	7,636	7,321	4,666	14,317	33,941
Most Extreme Differences	0,163	0,202	0,094	0,086	0,090
Kolmogorov-Smirnov Z	0,936	1,158	0,538	0,493	0,517
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,345	0,137	0,934	0,968	0,952

Отже, можливим було використання параметричних показників кореляції, наприклад, коефіцієнта кореляції Пірсона.

Зауважмо, що коли розподіл даних не підлягає нормальному закону або обсяги вибірок є малими (менше ніж 25–30), із метою проведення кореляційного аналізу треба застосовувати непараметричні статистичні критерії для двох непов'язаних вибірок (наприклад, Манна-Уїтні).

Дослідження кореляційних зв'язків між результатами виконання основних завдань (твір-есе, тести, урок) за коефіцієнтом Пірсона виявило, що твір-есе на значущому рівні достовірності пов'язаний із тестами з психології ($r = 0,363$, $p < 0,05$). Це може означати, по-перше, те, що для висловлення своїх міркувань, думок та вражень на задану тему учасники більше оперують психологічним понятійним апаратом. Можливо, на це впливають вікові психологічні особливості, адже для періоду 16-17 років є характерними рефлексивний аналіз власних смисложиттєвих орієнтацій, ціннісної сфери, розвиток готовності для професійного та життєвого самовизначення. По-друге, до перевірки і встановлення балів за твір-есе обов'язково мають бути залучені психологи, адже вони, вочевидь, більше обізнані з тонкостями опису і трактування специфічних для цієї науки понять.

Водночас зауважмо, що причиною виявленого зв'язку могла стати власне тема твору-есе (у 2012–2013 н. р. – «Чи формує контроль особистість?»), оскільки вона від початку сприймалася як більш психологічно, аніж педагогічно зорієнтована. Щоб перевірити вплив тематики твору на його зміст та зв'язок із тестами, ми звернулися до результатів олімпіади 2011–2012 н. р., на якій темою твору-есе було визначено таку: «Чи легко бути вчителем?». Відповідно, зміст учнівських творів міг стати більш педагогічно зорієнтованим, що могло виявитися у зв'язках із тестами з педагогіки.

Проведений кореляційний аналіз результатів написання есе і тестів значущих зв'язків не виявив. Отже, гіпотеза про зв'язок педагогічно зорієнтованої теми есе та результатів тестів із педагогіки не підтвердилася.

Перевірка характеру розподілу даних есе та тестів обласної олімпіади з педагогіки та психології 2011–2012 н. р. за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова засвідчила, що вони також підлягають нормальному закону (табл. 3). Середні арифметичні обох тестів становлять 4,89 та 5,42 бали, що є цілком прийнятним результатом. Показник стандартного відхилення в тесті з педагогіки ($\sigma_{\text{пд}} = 0,84$) менший за відповідний показник тесту з психології ($\sigma_{\text{пс}} = 1,27$), що знову свідчить про

кращу здатність останнього диференціювати учасників за рівнем знань. Ураховуючи, що тести для олімпіад протягом останніх років складали різні фахівці, одержані результати дають підстави припустити, що на це впливає специфіка понятійного апарату педагогічної та психологічної сфер.

Таблиця 3

Визначення характеру розподілу даних обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2011–2012 н. р. за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова, $n=34$

Категорії статистики	Твір-есе	Тести з педагогіки	Тести з психології
Normal Parameters (середнє значення)	8,823	4,885	5,423
Kolmogorov-Smirnov Z	1,099	0,614	0,873
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,178	0,845	0,432

У 2012–2013 н. р. при встановленні балів за твір-есе враховано минулорічний досвід проведення олімпіади, коли до перевірки есе були залучені всі члени журі. Як виявилось, попри те, що всім їм було роздано критерії оцінювання творів і додатково їх обговорено, спостерігався доволі великий розкид індивідуальних оцінок робіт. А факт, що максимальна кількість балів за есе дорівнювала максимальним балам за урок і тести, робив есе в умовах такої неоднорідності оцінювання іноді визначальним завданням для встановлення рейтингового місця конкурсанта. Саме тому з метою досягнення однорідності стандартів оцінювання есе у 2012–2013 н. р. перевіркою займалося дві особи. На час цієї роботи (приблизно 2 години на 33 твори) вони були звільнені від участі в оцінюванні частини уроків.

Кореляційних зв'язків достовірного рівня значущості між проведенням уроків на олімпіадах 2011–2012 н. р. та 2012–2013 н. р. і відповідними показниками есе й тестів не виявлено. Очевидно, знанневий та поведінковий компоненти для учнів в умовах психолого-педагогічних випробувань олімпіади ще не стали взаємопов'язаними, інтегрованими, тому виявилися ізольовано одні від інших як окремі вміння.

Як можна було сподіватися, успішне виконання завдань олімпіади позитивно корелює із результуючим балом за олімпіаду (див табл. 4). Найміцніший зв'язок між результуючим балом та окремими видами завдань мають урок ($p = 0,689$, $p < 0,01$) та твір-есе ($p = 0,654$, $p < 0,01$). Успішне виконання саме цих завдань забезпечило перемогу учасників на олімпіаді 2012–2013 н. р.

Таблиця 4

Кореляційний зв'язок між результатами виконання завдань і результуючим балом обласної олімпіади з педагогіки і психології у 2012–2013 н.р.

(за коефіцієнтом кореляції Пірсона)

* – рівень значущості $p < 0,05$; ** – рівень значущості $p < 0,01$

Види завдань	Коефіцієнт кореляції з результуючим балом
Твір-есе	0,654**
Тести з педагогіки	0,362*
Тести з психології	0,480**
Урок	0,689**

Розподіл остаточних результатів учасників обласної олімпіади з педагогіки та психології у 2012–2013 н.р. графічно представлено на рис. 6.

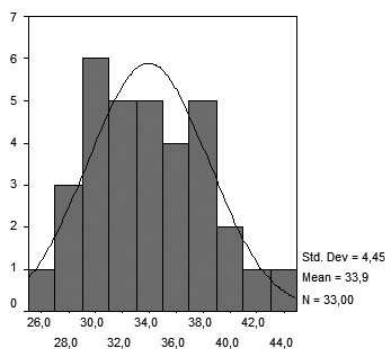

Рис. 6. Діаграма частотного розподілу загальної кількості балів учасників обласної олімпіади з педагогіки та психології у 2012–2013 н.р. на Полтавщині

Після завершення олімпіади учні одержали дипломи переможців (за 1–3 місце) або учасників олімпіади.

Зазначмо, що для проведення підготовчих зборів до участі у IV етапі Всеукраїнської олімпіади проводився аналіз найбільш типових помилок, зроблених учасниками на III етапі, хоча цього, звичайно, замало. Крім традиційної підготовки до виконання основних завдань – есе, тестів та проведення уроку – було б зручно мати орієнтири рівня складності тестів IV етапу цього інтелектуального конкурсу. Тому бажано, щоб завдання IV етапу Всеукраїнської олімпіади з педагогіки та психології (теми творів, завдання і відповіді до тестів) попередніх років було представлено на сайті після завершення олімпіад, як це робиться на обласному рівні.

Висновки. Для підготовки та апробації тестів із педагогіки і психології можна використовувати показники середнього арифметичного, стандартного відхилення, ексцесу, асиметрії, зручно представляти частотний розподіл результатів виконання олімпіадних завдань у вигляді діаграм. Бажано, щоб показники ексцесу та асиметрії перебували у межах від -1 до 1, або, принаймні, від -2 до 2. Якщо є зсув значень відносно середнього, то краще, якщо ексцес і асиметрія є від'ємними.

До перевірки творів-есе мають бути залучені психологи. Якщо перевіряльників двоє, бажано, щоб один із них мав психологічну освіту.

Розподіл показників виконання завдань олімпіади з педагогіки та психології при кількості учасників більше ніж 30 підлягає нормальному закону, тому для кореляційного аналізу можна використовувати параметричні методи статистики (наприклад, коефіцієнт кореляції Пірсона). Проте для точності характер розподілу даних можна перевірити за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова. З урахуванням того, що обсяги вибірок можуть бути незначними (менше ніж 25–30 осіб), доцільно застосувати непараметричний статистичний критерій Манна-Уїтні.

Сподіваємося, що описаний рефлексивний підхід організаторів до процесу підготовки та проведення III етапу Всеукраїнської олімпіади з педагогіки та психології – своєрідна «робота над помилками» – сприятиме оптимізації підготовки та проведення цього змагання на обласному та загальнодержавному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наследов А. Д. *SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках* / Андрей Дмитриевич Наследов. – СПб. : Питер, 2005. – 416 с.
2. Бурлачук Л. Ф. *Словарь-справочник по психологической диагностике* / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов; отв. ред. С. Крымский. – К. : Наук. думка, 1989. – 200 с.
3. *Асиметрія і ексцес. Обчислення, графіки [електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://yukhym.com/uk/vipadkovi-velichini/182-asimetriya-i-ekstses-obchislennya-grafiki.html>

Цитувати: Новак О. О. Олімпіада з педагогіки та психології на Полтавщині: уроки для організаторів / О. О. Новак // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 18-23.

© О. О. Новак, 2013. Стаття надійшла в редакцію 23.12.2013 ■

РОЗВИТОК ПРЕ- І ПЕРИНАТАЛЬНИХ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ПОЛТАВЩИНИ

К. М. Муліка

Обґрунтовується важливість розвитку в учасників навчально-виховного процесу в системі загальної середньої та вищої освіти України пре- і перинатальних знань (пов'язаних із плануванням сім'ї та народженням майбутньої дитини, протіканням вагітності та його впливом на розвиток дитини). Повідомляється про основні напрями, досвід роботи психологічної служби системи освіти Полтавської області в галузі перинатології.

Ключові слова: перинатологія, пренатальний, пре- і перинатальні медицина, психологія, педагогіка, пре- і перинатальні знання.

Муліка К. Н. Развитие пре- и перинатальных знаний в системе образования Украины: опыт психологической службы Полтавской области

Обосновывается важность развития в участников учебно-воспитательного процесса в системе общего среднего и высшего образования Украины пре- и перинатальных знаний (связанных с планированием семьи и рождением будущего ребенка, протеканием беременности и его влиянием на развитие ребенка). Сообщается об основных направлениях, опыте работы психологической службы системы образования Полтавской области в сфере перинатологии.

Ключевые слова: перинатология, пренатальный, пре- и перинатальная медицина, психология, педагогика, пре- и перинатальные знания.

Mulika K. M. Perinatology Development in the System of Education in Ukraine: Experience of Poltava Regional Psychological Service

Paper tells about the importance of the development of pre- and peri-natal knowledge of secondary and higher education establishments' students. Perinatal Education concerns with the family planning and preparing for childbirth and the care of baby. The paper reports on the main trends of work and experience of psychological service of the education system of Poltava region in the development of Perinatology.

Keywords: perinatal, prenatal, pre- and perinatal psychology, pedagogy, medicine, pre- and perinatal knowledge.

Актуальність проблеми. Згідно з прогнозом ООН, зі збереженням динаміки скорочення населення кількість українців до 2030 р. зменшиться до 39 млн. Проблема збереження репродуктивного здоров'я молоді виходить далеко за межі сфери медицини та охорони здоров'я; за результатами низки досліджень встановлено, що погіршення стану здоров'я сучасної молоді пов'язане з ознаками кризових явищ в ідеологічній та духовній сферах буття суспільства [14]. Розвиток в учасників навчально-виховного процесу в системі загальної середньої та вищої освіти України пре- і перинатальних знань є важливим для розуміння формування особистості, здатної до відповідального та

усвідомленого продовження людського роду.

«Пренатальний» розуміється як той, що належить до періоду перед народженням [4]. Перинатологія (від латинських лексем *peri* – «розташування навколо», «при чому-небудь» та *natus* – «народження», від грецької лексеми *λόγος* – учення, наука) – наука, яка вивчає перинатальний період і знаходиться на межі акушерства та педіатрії [5].

Відповідно, пре- і перинатальні знання передбачають систематизацію результатів пізнавальної діяльності людини, пов'язаної із плануванням сім'ї та народженням майбутньої дитини, протіканням вагітності та його впливом на розвиток дитини.

Муліка Катерина Миколаївна, завідувачка Центру практичної психології і соціальної роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Згідно з І. Добряковим, під перинатальними процесами доцільно розуміти все, що відбувається навколо народження та пов'язане з ним: «пренатальний» (допологовий) та «постнатальний» (післяпологовий, до одного року життя) періоди. Таке тлумачення слова «перинатальний» дає змогу ініціювати в рамках перинатальної психології не тільки вивчення закономірностей виникнення і функціонування психіки плоду та новонародженого, а і мотивів зачаття, психології вагітних, складних процесів, що відбуваються в системах «мати – дитя», «сім'я, яка очікує народження дитини», «сім'я новонародженого» тощо [7].

Т. Азаренко, А. Грищенко пропонують розуміти пренатальний період як такий, що стосується відносин матері і дитини до 28-го тижня вагітності, перинатальний – із 28-го тижня внутрішньоутробного життя плоду по 7-му добу життя новонародженого [1].

Незважаючи на різні підходи до визначення цих понять, очевидним є те, що розвиток пре- і перинатології можливий лише за умови врахування методології міждисциплінарних зв'язків, що забезпечують інтеграцію відповідних біологічних, психологічних і соціальних напрямів досліджень.

Пре- і перинатальна медицина – розділ акушерства і педіатрії, який вивчає особливості розвитку людського організму у препенатальний період із метою профілактики, діагностики й терапії різних захворювань матері, плоду та новонародженого [1].

Пре- і перинатальна психологія – галузь психології, що вивчає діаду «мати – дитина», психіку дитини у період від запліднення, народження і в перші роки життя, досліджує обставини й закономірності розвитку психіки людини на ранніх етапах, їх вплив на подальше життя особистості [1].

Пре- і перинатальна педагогіка – галузь педагогіки, що вивчає комплексний вплив (музики, мистецтва, природи тощо) на вагітну жінку, плід, новонародженого, сімейну систему загалом із метою оптимізації розвитку дитини протягом вагітності і в перші роки життя [1].

Перші кроки пре- і перинатології пов'язані із 1920–1950 рр. ХХ ст., а саме із психоаналітичними дослідженнями З. Фрейда, А. Фрейда, Е. Еріксона, К. Хорні, М. Кляйна, Р. Шпіца та інших. Згідно із психоаналітичними позиціями, прив'язаність матері до дитини виникає не раптом – після її народження, а має тривалий шлях становлення, починаючи з періоду виношування вагітності (а можливо, і раніше) і триває вже після пологів, у тісному контакті з дитиною.

Сучасна вітчизняна пре- і перинатальна психологія розвивається на основі теорій Л. Виготського, Д. Ельконіна, А. Леонтьєва. Проблемам пре- і перинатології присвячені дослідження І. Добрякова (концепція перинатальної психотерапії), Г. Філіппова (онтогенетична концепція материнства, концепція психології материнства і психологія репродуктивної сфери), В. Брутмана (біопсихосоціальна концепція девіантного материнства), Р. Шпіца (ввів поняття «діада», що означає єдину психобіологічну систему «материна – дитина»), С. Грофа (теорія перинатальних матриць), М. Воронова та інших.

В останні кілька десятиліть проблеми батьківської жорстокості, зневаги до потреб дитини особливо загострилися і стали предметом наукового дослідження фахівців у всьому світі. Такі розвідки мають велике теоретичне і прикладне значення в умовах морального й духовного відродження української нації.

Метою цієї статті є дослідити, які цілі стоять перед системою освіти на шляху розвитку перинатальної (за визначенням І. Добрякова) педагогіки, які завдання в цій галузі можуть вирішувати вчителі, вихователі, психологи, соціальні педагоги та які умови для цього необхідні, обґрунтувати важливість розвитку в учасників навчально-виховного процесу в системі загальної середньої та вищої освіти України пре- і перинатальних знань (пов'язаних із плануванням сім'ї та народженням майбутньої дитини, протіканням вагітності та його впливом на розвиток дитини).

Наслідки тоталітаризму, тривалого контролю держави за вихованням молодого покоління, жорсткого цілеспрямованого формування «слухняної» особистості, що виключало врахування її почуття власної гідності, моральної зрілості, відповідальності (дорослості); руйнування морально-духовних православних цінностей, традицій яскраво представлені у масовій свідомості, колективному несвідомому (досвід філогенетичного розвитку людства, психологічний матеріал, накопичений попередніми поколіннями, що має таку ж важливість для людини, як і її особистий досвід) українців, з-поміж характеристик якого відзначимо такі:

1. Інфантильність, психологічна незрілість сімей. Спеціальні дослідження доводять, що в Україні серед людей із вищою освітою більшість – інфантильні особистості, схильні думати, що хтось повинен організувати життя, розв'язувати проблеми [10]. Хибність такої позиції не усвідомлюється, а втрата сподівань від життя сприймається дуже гостро. Значна частина батьків вважає, що школа відповідає за виховання, освіту, соціалізацію дітей.

Брак механізмів контролю держави за виконанням батьками їхніх прямих обов'язків посилює проблему, уможливує подальшу реалізацію незрілих, дитячо-підліткових моделей поведінки.

Дедалі частіше ЗМІ повідомляють про факти народження дітей в Україні як ефективний спосіб вирішення матеріальних проблем, що в умовах високого рівня бідності є актуальним. У таких сім'ях небало, байдуже, а часто й жорстоко поводяться з дитиною. Це провокує збільшення кількості «паразитичних» сімей, де панують такі цінності: обдурити, прилаштуватися, якомога більше зробити чужим коштом, «брати все, що є доступним», «грошей, влади і задоволень багато не буває». У таких сім'ях формується паразитична особистість, потенціал розвитку якої низький, а рівень домагань, залежність від бажань – високий [14].

Утім, саме в сім'ї формуються власне людські риси маленької особистості, сім'я забезпечує її життєві умови розвитку, життєву здатність, яку дуже важко або неможливо змінити. Особливості відносин між членами сім'ї виявляються практично у всіх сферах міжособистісної взаємодії у подальшому житті людини.

2. Майбутніми батьками пренатальний (за Т. Азаренко, А. Грищенко), церебральний розвиток сприймається як несуттєвий, неважливий для пізнього розвитку.

На сучасному етапі психологічні дисципліни в загальноосвітніх навчальних закладах викладаються, як правило, за рахунок варіативної складової як факультативні курси. На Полтавщині у 2012–2013 н. р. факультативами з психології охоплено 1,3 % загальної кількості учнів області (у 2010–2011 н. р. – 2,3 %). Досвід участі автора в тренінгу з підготовки обласних педагогів-тренерів програми «Дорослішай на здоров'я» (МОН України, Фонд Народонаселення ООН, м. Миргород, 8–12.04.2013 р.) та проведення подібних тренінгів у Полтавській області підтверджує факт про те, що знання про репродуктивне здоров'я людини «розпорошені» по різних навчальних предметах. Як правило, «незручні» теми щодо репродуктивної системи людини пропонуються вчителями для самостійного опрацювання. При цьому сучасний інформаційний простір перенасичений неоднозначною, а часто хибною і шкідливою інформацією.

Переконливих відповідей на питання щодо репродуктивного здоров'я, особливостей розвитку організму, початку сексуальних відносин, побудови стосунків із протилежною статтю, способів задоволення вікових потреб сучасні підлітки в стінах школи так і не отримують. Наголосимо, що підлітки особливо потребують безпечного супроводу дорослих на

шляху статевого дозрівання. Таким чином, молоді люди після закінчення школи недостатньо підготовлені до відповідальної місії – продовження роду, замало поінформовані про вплив генетичної інформації, факторів навколишнього середовища (якості фізичної та емоційної екології жіночого тіла), несвідомого накопичення пренатального досвіду (переживань) на розвиток майбутньої дитини. Водночас основними темами досліджень (Krenz, 1998, 2000, 2001; Alberti, 2002; Anders – Hoerger, 2002 та ін.) стали проблеми, пов'язані з емоційною важливістю вагітності, впливом пренатального досвіду на подальші розлади особистості.

Привертають увагу сучасні дослідження, що стосуються запам'ятовування пренатального досвіду. «Термін «пам'ять» включає все, що відображає вплив минулого досвіду. Пам'ять не пов'язана з окремим органом, а розглядається «як функція цілого організму ... складний, динамічний, що повторно розподіляє за категоріями (класифікує) інтерактивний процес» (Marianne Leuzinger-Bohleber, 1998). На противагу експліцитній пам'яті, що включає свідомість для кодування і запам'ятовування, імпліцитна пам'ять вже функціонує до народження (Siegel, 1999). Вона стосується поведінки, емоцій, сприйняття і тілесних відчуттів. Дослідження зарубіжних психотерапевтів, психоаналітиків стверджують, що внутрішньоутробні переживання можуть імпліцитно запам'ятовуватися організмом.

В. Брутман отримав клінічні підтвердження гіпотези про те, що природа девіантного материнства криється в драмі взаємин жінки, яка відмовляється від своєї дитини, зі своєю матір'ю [2]. Майбутні жінки, які відмовилися від своїх дітей, не приймалися своєю матір'ю з дитинства. Материнська депривація не дає можливості здійснити природний процес ідентифікації з матір'ю як на рівні психологічної статі (висновок підтверджується клінічними спостереженнями), так і при формуванні материнської ролі. Причина – вчасно не вдоволена ведуча потреба відмовниці отримати материнську любов і визнання. Ця невдоволена потреба не дає змоги жінці самій стати матір'ю.

3. Готовність українських жінок народжувати «для себе». Такі феміністичні ідеї дали трансформуються у переконання чоловіків про обмежену їх відповідальність за виховання дітей. Частка неповних сімей, у яких виховуються неповнолітні діти, в Україні настільки значна, що це може розцінюватися як порушення природного середовища розвитку і виховання молодого покоління: 21 % сімей, де є діти віком до 18 років, – це неповні родини. Україна займає третє місце серед європей-

ських країн (після Росії та Білорусі) за кількістю розлучень (у 2012 р. зареєстрованих шлюбів – 278,2 тис., а розлучень – 168,5 тис., що становить 60,5 % у середньому по країні) [6].

В умовах виховання дитини одним із батьків малюк часто позбавлений змоги спостерігати і засвоювати різні (маскулінні і фемінні) моделі поведінки, рольові настанови, успішно прожити всі стадії психосексуального розвитку. Наявність у сім'ї лише одного типу батьківської любові також може бути небезпечним для дитини: безумовна материнська любов породжує психопатів, а умовна, батьківська – невротиків [14]. Формування в дитини механізмів, що забезпечують самостійність, самодостатність, функціональність у подальшому дорослому житті, передбачає наявність обох досить зрілих особистостей батьків. Хоча І. Кон, Г. Маньковський та інші вважають сімейні умови (повна чи неповна сім'я) неоднозначним чинником причин девіантності; головним чинником, на їх думку, є якість емоційних зв'язків між членами сім'ї.

Збільшення кількості неповних сімей із дітьми навіть в економічно благополучних розвинених країнах оцінюється негативно, оскільки виховна функція сім'ї в цьому разі деформована і діти в них більш схильні до асоціальної поведінки, їм важче у майбутньому орієнтуватися в гендерних відносинах соціуму, створити повну життєздатну родину. Численні соціологічні дослідження підтверджують, що в неповних і реструктурованих (новотворених) сім'ях зростає ризик раннього залучення дітей і підлітків до алкоголю, куріння, наркотиків.

4. Прийняття як норми в суспільстві агресії, гомосексуалізму, жорстокості, культу грошей, настанови молодого покоління на ранні й численні сексуальні контакти, ставлення до шлюбу як до торгів. В умовах браку в Україні стандартів, прозорості у сфері медіа більшість великих мовників засновані офшорними компаніями. Хоча загальновідомо, кому належить та чи інша компанія, власники не несуть жодних зобов'язань перед суспільством за редакційну політику належного їм медіа. Дедалі частіше саме медіа (інформація в глобальній Мережі, телебачення), а також вулиця, соціальне середовище стають основним інструментом виховання молоді. Наймовірно важко зламати цю негативну програму.

Популярні серед підлітків і дітей реаліті-шоу «Холостяк», «Вагітна у 16», «Як вийти заміж», «Канікули у Мексиці» та інші, а також серіали «Віталька», «Щасливі разом» активно формують паразитичні форми існування, сумнівні цінності, а герої (яких наслідують неповнолітні

і не тільки), очевидно, мають діагнози різного ступеня розумової відсталості.

Слід зауважити, що у віці від 5 (7) до 10(12) років активно формуються гендерні, рольові стереотипи, підлітки спостерігають, «приміряють» жіночу і чоловічу поведінку.

Соціальна реклама, як і деякі освітні програми, «вчать» користуватися презервативами, формують цінність «безпечного сексу», незважаючи на ступінь психологічної готовності організму, моральність та духовність, відповідальність такого вчинку. Як наслідок, лікарі-гінекологи говорять про перший досвід сексуальних відносин сучасної молоді у 10–12 років, і хоча надалі найчастіше настає тривалий період утримання від сексуальних відносин, після розриву дівочої пліви мікрофлора піхви дівчат істотно змінюється і більш рясно заселяється бактеріями, захист ніжного організму від інфекцій порушується.

У результаті профілактичних оглядів гінекологами учнів у 2012 р. у Полтавській області виявлено такі захворювання: порушення менструального циклу, запальні захворювання зовнішніх статевих органів, аднексити, різні патології, аномалії розвитку статевих органів, доброякісні пухлини тощо. Ускладнення вагітності та пологів у дівчат 15–17 років на 1000 становить 10,82 %, кількість абортів – 3,44 %, пологів – 10,81%. Частка захворювання на сифіліс у неповнолітніх до 14 років на 100 000 осіб у Полтавській області – 3,15 % (по Україні – 1,46 %), 15–17 років на 100 000 осіб у Полтавській області – 22,56 % (по Україні – 17,63 %) [16].

У школах України працюють 78 600 учителів пенсійного віку, а це більше ніж 16 % [16]. Кожен шостий учитель в українських школах вихований на ідеях придушення у підлітках чуттєвості шляхом табування тілесних переживань, «брудних розмов». Таким чином, з одного боку, неповнолітні зустрічаються з «дорослими» проблемами, питаннями, на шляху розв'язання яких педагоги, батьки з огляду на культурні відмінності, кризи цінностей не завжди готові їх супроводжувати.

Досвід роботи психологічної служби системи освіти Полтавської області в напрямі формування пре- і перинатальних знань в учасників навчально-виховного процесу в системі ЗСО. Центром практичної психології і соціальної роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського визначено кілька напрямів діяльності в галузі перинатології:

1. Підвищення кваліфікації практичних психологів, соціальних педагогів,

учителів щодо статевого виховання, психосексуального розвитку учнів.

2. Виявлення, вивчення, систематизація та поширення кращого досвіду перинатальних психологів.

3. Упровадження в школи області факультативного (тренінгового) курсу програми «Дорослішай на здоров'я», рекомендованої Міністерством освіти і науки України (лист від 20.07.2012 р. № 1/11-12028).

4. Налагодження мультидисциплінарного супроводу неповнолітніх вагітних у навчальних закладах.

5. Поширення серед громадськості знань про перинатальну педагогіку, психологію.

Упровадження програми факультативного курсу «Дорослішай на здоров'я» в області почалося з 2013 р. На сучасному етапі підготовлено два обласні тренери програми, проводиться навчання практичних психологів, соціальних педагогів для впровадження тренінгового курсу. Успішна реалізація програми передбачає можливість запрошення окремих фахівців (сексологів, урологів, гінекологів, андрологів та ін.). Ця програма факультативного (тренінгового) курсу передбачає формування у підлітків здорового способу життя та збереження репродуктивного здоров'я, усвідомлення цінності здоров'я як основи успішної самореалізації, відповідного ставлення до збереження сімейних цінностей, навчання основ відповідального батьківства та материнства. Програма враховує культурні особливості сучасних підлітків, інформаційного простору, у якому вони перебувають, передбачає відповіді на актуальні питання, що хвилюють неповнолітніх. Переконавання, настанови, стратегії поведінки формуються у підлітків за допомогою тренінгових вправ. Завдання тренера – створити ситуацію, у якій учасники самі доходять висновків.

Головна ідея програми – формування у підлітків настанов на утримання від проникаючого сексу до завершення формування репродуктивної системи, психофізіологічної зрілості; підвищення психологічної культури статевих взаємовідносин. Можливість у рамках навчального предмета обговорення важливих тем з однолітками під супроводом дорослого про налагодження взаємовідносин із протилежною статтю, збереження репродуктивного здоров'я не тільки допомагає підлітку отримати інформацію, у якій йому відмовляють дорослі, а й усвідомити природність своїх переживань і почасти розрядити напруження, послабити страх сміхом.

Навчання тренерів програми передбачає розгляд поняття психосексуального розвитку (один із аспектів онтогенезу, тісно пов'язаний із загальним біологічним роз-

витком організму, особливо зі статевим дозріванням і подальшою зміною статевої функції (І. Кон), його етапів і вікових особливостей.

Із 2008 р. у м. Кременчуці (Полтавська область) упроваджується інтегрований міждисциплінарний проект «Репродуктивне здоров'я молоді» (автор – практичний психолог вищої категорії, психолог-методист Кременчуцького медичного коледжу І. Подтикан). Проект схвалено рішенням педради Кременчуцького медичного коледжу (протокол № 4 від 24.03.2008 р.) та затверджено експертною комісією при Центрі практичної психології і соціальної роботи Полтавського ОППО (протокол № 3 від 14.04.2008 р.). Напрями діяльності проекту: формування статевої культури студентів; превентивна психологія у системі планування сім'ї; школа усвідомленого батьківства; робота з вагітними студентками та їхніми чоловіками.

Зміст роботи включає проведення циклу занять із підлітками; психолого-комунікативних занять для батьків; корекційно-розвивальних занять для вагітних студенток (робота зі страхами, тривожністю, агресією вагітних; сприяння усуненню їх комунікативних бар'єрів із протилежною статтю; робота із переживаннями, пов'язаними із незапланованою вагітністю, допомога у прийнятті майбутньої дитини тощо). Очікувані результати проекту: підвищення статевої культури студентів коледжу; розширення їх знань, умінь застосовувати засоби контрацепції; успішне подолання психологічних проблем у спілкуванні з протилежною статтю; усвідомлення відповідальності при прийнятті рішення стати матір'ю чи батьком; покращення соціально-психологічних умов навчання вагітних студенток у медичному коледжі; подолання страхів, тривожності, агресії під час пологів; формування основ гендерної культури; налагодження довірливих стосунків вагітних із медичним персоналом пологового будинку.

Після спільних занять вагітних студенток із їх чоловіками 9 пар із десяти обрали партнерські пологи. Спостерігається більш відповідальне ставлення подружжя до батьківства та турботливе – один до одного. За результатами анкетувань значно підвищився рівень знань щодо використання контрацептивів, учасники висловлюють та обґрунтовують негативне ставлення до раннього початку та численних статевих стосунків.

Відповідно до цілей зазначеного проекту та його очікуваних результатів налагоджено співпрацю студентського самоврядування, медичних працівників Кременчуцького медичного коледжу з

Кременчуцьким міським пологовим будинком, громадською організацією міста Кременчука «Центр інформаційної підготовки молодих батьків «Родина», Регіональним центром планування сім'ї при міському пологовому будинку, Кременчуцьким міським науково-методичним центром, школами міста Кременчука.

Відповідно до плану реалізації проекту у медичному коледжі організовано роботу психологічного клубу «Тет-а-тет». Після апробації проекту в Кременчуцькому медичному коледжі волонтери-студенти проводять відповідну інформаційну, просвітницьку роботу в загальноосвітніх школах Кременчука. За результатами анкетування з метою визначення результативності заходів із теми репродуктивного здоров'я, проведених студентами медичного коледжу в навчальних закладах міста Кременчука, отримані такі дані: для 86 % респондентів надана інформація щодо репродуктивного здоров'я була важливою; не важливою – для 10 %; не визначилися щодо відповіді 4 %; 61 % опитаних дізналися для себе щось нове; 25 % респондентів нової інформації не отримали; важко відповісти на це питання 14 %; на питання про те, чи змінилися їх переконання щодо репродуктивного здоров'я після проведених занять, ствердно відповіли 44 % опитаних; заперечно – 49 %; не визначилися із відповіддю 7 %; на питання, чи мало значення те, що інформація подавалася ровесниками, ствердно відповідь дали 56 %; заперечно – 44 %; 98 % опитаних переконані, що доцільно й надалі проводити такі заняття, тим часом як 2 % не вважають актуальною цю потребу.

У 2013 р. на базі Кременчуцького медичного коледжу відбувся обласний семінар-практикум «Психологічні аспекти формування репродуктивного здоров'я» для практичних психологів професійно-технічних навчальних закладів, шкіл-інтернатів, вищих навчальних закладів І–ІІ р. а., у рамках якого поширено досвід роботи І. В. Подтикан.

У рамках Пирятинського районного освітянського проекту «Нова школа» у вересні 2012 р. створено Пирятинський Центр пренатальної та перинатальної психології і педагогіки «Злагода» (керівники – аспірантка Інституту проблем виховання АПН України, соціальний педагог Пирятинської ЗОШ І–ІІІ ст. № 4 Л. Сучкова та соціальний педагог М. Гуняга). Центр координує роботу 20 шкільних осередків, що надають психолого-педагогічну допомогу вагітним жінкам (формування материнської домінанти) та членам їхніх родин (заняття з родинами вагітної, спрямовані на формування позитивного ставлення до майбутньої дитини, усвідомленого батьківства). Проводиться робота з молодими парами, які подали заяву про одруження.

Учитель біології Пирятинської ЗОШ І–ІІІ ст. № 4 Т. Люлька, яка має досвід роботи акушерки, у рамках гурткової роботи «Здорове покоління» спрямовує старшокласників до усвідомленого, відповідального вибору – стати батьками. У Березоворудській ЗОШ І–ІІІ ст. Пирятинського району понад 5 років працюють Школа майбутньої матері й дружини та Школа молодої сім'ї за авторськими програмами психолога-методиста вищої категорії С. Прокопенко. Мета занять – надати старшокласникам, молодим подружжям етико-психологічні знання, необхідні для налагодження сприятливої атмосфери в сім'ї, формувати усвідомлене батьківство та навички виховання дітей, ведення домашнього господарства.

Не можна не згадати і про діяльність Центру сімейної психології «7 слоненят» (засновник та керівник – О. Турас, практичний психолог, член Співки психотерапевтів України, член Асоціації усвідомленого батьківства), що був заснований у Полтаві 2009 р. О. Турас гармонійно поєднує діяльність практичного психолога Полтавської гімназії № 17, на базі якої працює Центр «7 слоненят», із роботою перинатального психолога. Інформація про напрями роботи Центру поширюється серед учнів, батьків за межами гімназії. У Центрі працюють досвідчені психологи, психотерапевти, гінекологи, логопеди.

Основна мета діяльності Центру – інформування та психологічна підтримка вагітних жінок та їхніх сімей, психологічний супровід родин, у яких підрастають малята, профілактика і попередження післяпологових депресій, підготовка молодих людей до усвідомленого батьківства, популяризація перинатальної психології. Робота ведеться за напрямками: підготовка вагітних жінок до пологів і догляду за немовлятами; підготовка вагітних до партнерських пологів; індивідуальна психологічна робота з вагітними і подружжями, які чекають на дитину; психофізіологічний розвиток немовлят від народження до 3 років; психологічна робота з молодими мамами з метою попередження післяпологових депресій; психотерапевтична робота з жінками із психосоматичним безпліддям; робота арт-терапевтичних майстерень.

Висновки. Розвиток пре- і перинатальних педагогіки, психології є важливим напрямом національної системи освіти для розуміння суб'єктами освіти особливостей формування людини як особистості. У багатьох країнах світу цій темі вже присвячено чимало наукових робіт.

На сучасному етапі не існує єдиних підходів до розуміння проблеми пре- і перинатології, дослідження вчених спрямовані на розв'язання дефінітивних бар'єрів: уточнення визначень, виділення окремих напрямів пре- і перинатальних психології, педагогіки, предмета їх досліджень та

випрацювання загального природничо-гуманітарного підходу до розуміння проблеми.

Із-поміж проблем українського суспільства, що впливають на стан репродуктивного здоров'я молодого покоління, є такі: інфантильність, психологічна незрілість сімей; низька психологічна культура майбутніх батьків, котрі пренатальний, церебральний розвиток сприймають як несуттєвий, неважливий для пізнього розвитку; готовність українських жінок народжувати «для себе», що може призводити до вад психосексуального розвитку дітей; нав'язування, формування медіа таких цінностей у суспільстві, як агресія, жорстокість, культ грошей; настанови молодого покоління на ранні й численні сексуальні зв'язки, ставлення до шлюбу як до торгів. Такі проблеми, з одного боку, підкреслюють необхідність розвитку перинатології, а з іншого – є бар'єрами у її розвитку.

Центром практичної психології і соціальної роботи Полтавського ОППО впроваджується комплекс заходів із розвитку пре- і перинатальних знань в учасників навчально-виховного процесу: поліпшення психологічної культури широкого кола громадянськості; підвищення кваліфікації практичних психологів, соціальних педагогів, учителів щодо статевого виховання, психосексуального розвитку неповнолітніх; виявлення, вивчення, систематизація та поширення кращого досвіду роботи перинатальних психологів; упровадження в школи області факультативного (тренінгового) курсу за програмою «Дорослішай на здоров'я» [11], рекомендованої МОН України; налагодження мультидисциплінарного супроводу неповнолітніх вагітних у навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаренко Т. Д. Пренатальна і перинатальна педагогіка / Т. Д. Азаренко, А. А. Грищенко, Т. Л. Гурковська [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 80 с.
2. Брутман В. И. Влияние семейных факторов на формирование девиантного поведения матери / В. И. Брутман, А. Я. Варга, И. Ю. Хамитова // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2002. – № 3.
3. Васильченко О. М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навч.-метод. вид. / О. М. Васильченко. – К., 2012. – 96 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с. – С. 921.

5. Вікіпедія. Перинатологія [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

6. Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року // лист Міністерства соціальної політики України від 17.09.2013 № 572/0/15-13/57 «Про стан викладання Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року». – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/341-2013>.

7. Добряков И. В. Перинатальная психотерапия. Хрестоматия по перинатальной психологии : Психология беременности, родов и послеродового периода / А. Н. Васина. – М.: Изд-во УРАО, 2005. – С. 38.

8. Жебровський Б. Архітектори і проєктанти освітніх реформ свою роботу виконали / Борис Жебровський // Освіта України. – 2012. – № 43.

9. Жмуров В. А. Большая энциклопедия по психиатрии / ВАЖ. – 2-е изд. – 2012 г. – Режим доступу : vocabulary.ru/dictionary/978.

10. Калита О. Архетипи свідомості сучасного українця / Ольга Калита // Українська правда. – 2009 р. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/12/1/4351123/>.

11. Кленко С. Ф. Конспект з філософії освіти. – Полтава : ПОІППО, 2007. – 420 с.

12. Кон И. С. Введение в сексологию / И. С. Кон. – М., 1988. – 176 с. – Режим доступу : <http://temp.1gay.ru/kon1.shtml>.

13. Лещук Н. О. Дорослішай на здоров'я : навч.-метод. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван. – К., 2012. – 214 с.

14. Ліщинська О. А. Профілактика психологічного насилля в сім'ї та освітньому середовищі : методичні рекомендації / О. А. Ліщинська / Національна Академія педагогічних наук, Інститут соціальної і політичної психології АПН України. – К. : Міленіум, 2010. – 68 с.

15. Максименко С. Д. Реалізація нужди у підлітковому віці / С. Д. Максименко // Психологічні науки : збірник наукових праць. – Том 2. – Випуск 4. – М. : МГУ, 1998. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmd/psukh/2010_4/1.pdf.

16. Муліка К. М. Психологічні аспекти формування репродуктивного здоров'я : матеріали обласного семінару-практикуму / К. М. Муліка. – Полтава : ПОІППО, 2013. – 60 с.

17. Сімейні цінності : комплекс навчальних програм сімейного виховання (9, 17, 35, 70 годин) [для 8–9 класів] / [О. В. Мельник (кер. авт. кол.), Т. В. Кравченко, Л. В. Канишевська, Г. Г. Ковганіч, В. І. Кириченко, І. В. Корецька, І. В. Прут]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – 48 с.

18. Табачник Д. Каждый шестой учитель в Украине – пенсионер / Д. Табачник. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/school/news/8743/>.

Цитувати: Муліка К. М. Розвиток пре- і перинатальних знань у системі освіти України: досвід психологічної служби Полтавщини / К. М. Муліка // Постметодика. – 2013. – № 4. – С.24-30.

© К. М. Муліка, 2013. Стаття надійшла в редакцію 27.09.2013 ■

КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

О. М. Онаць

Розкрито сутність феномена культури в контексті розвитку демократичного освітнього середовища, роль педагогічної культури в забезпеченні якісної освіти та шляхи її формування при культурологічному підході до управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: культура, педагогічна культура, зміст культури, культурологічний підхід, формування педагогічної культури керівника, складові педагогічної культури, дослідження педагогічної культури, демократичне освітнє середовище.

Онаць Е. Н. Культура в контексте развития демократической образовательной среды
Раскрыты сущность феномена культуры в контексте развития демократической образовательной среды, роль педагогической культуры в обеспечении качественного образования и пути её формирования при культурологическом подходе в управленческой деятельности руководителя школы.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, содержание культуры, культурологический подход, формирование педагогической культуры руководителя, составляющие педагогической культуры, исследования педагогической культуры, демократическая образовательная среда.

Onats O.O. Culture in the Context of Democratic Education Environment Development.
Paper tells about essence of culture phenomenon in the context of democratic education environment development, role of pedagogical culture in providing quality education and ways of its forming with the framework of culturological approach to the activity of school principal.

Keywords: culture, pedagogical culture, content of culture, culture as a pedagogical category, cultural studies approach, formation of leader's pedagogical culture, components of the educational culture, study of pedagogical culture, democratic educational environment.

Здійснення сучасних перетворень у системі освіти України, створення інноваційних моделей загальноосвітніх навчальних закладів має сприяти підготовці громадянина як найвищої педагогічної цінності, найповнішому розкриттю його здібностей, гармонізації стосунків людини, суспільства і природи. Це неможливо реалізувати без глибокого усвідомлення всіма педагогами й керівниками ЗНЗ, представниками громадськості важливості створення і застосування перспективних нових технологій, форм і методів навчання, забезпечення культурологічного підходу в освітньому процесі, впровадження громадсько-державних форм управління ЗНЗ.

Сучасний загальноосвітній навчальний заклад – це складна організація, що об'єднує педагогічний, учнівський, бать-

ківський колективи, різноманітні асоціації, об'єднання дорослих і дітей. У демократичному освітньому середовищі кожний із колективів і об'єднань дорослих та дітей має право на самовираження, самостійне вирішення своїх питань, задоволення потреб та інтересів в освітньому процесі. Тому перехід до якісно нового стабільного стану системи освіти загалом і ЗНЗ зокрема шляхом самовираження й саморозвитку різних індивідумів, їх груп, спілок неможливий без директора – демократа і гуманіста, а також без створення демократичного освітнього середовища, яке передбачає громадсько-державний характер внутрішньошкільного управління.

Сучасна школа потребує якісно нового керівника і вчителя, які повинні мати відповідний рівень професійно-посадової

Онаць Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України, директор спеціалізованої школи № 41 імені З. К. Слюсаренка м. Києва, президент Асоціації керівників шкіл України

компетентності та високий рівень сформованості загальної та педагогічної культури. Педагогічна культура керівника і вчителя виявляється у створенні ЗНЗ високої педагогічної культури. Це означає виявлення й осмислення головних потреб і культурно-педагогічного змісту освітньої діяльності, дотримання гуманістичних і демократичних цінностей, культурне облаштування шкільних приміщень, урахування життєвих проблем педагогічного колективу, учнів та батьків, розвиток педагогічної етики, дотримання моральності при прийнятті управлінських рішень.

У системі громадсько-державного управління виділяють такі різновиди культури управлінської діяльності керівника: організаційна, управлінська, політична, правова, наукова, методична тощо. Однак пріоритет має педагогічна культура, адже саме вона формує людський потенціал суспільства.

Метою статті є розкрити сутність феномена загальної та педагогічної культури в контексті розвитку демократичного освітнього середовища.

Проблема формування загальної та педагогічної культури, розуміння культури як могутнього чинника соціального розвитку, засобу педагогізації середовища, «носіями» якого є вчителі, батьки, педагогічні спілки, асоціації, завжди перебувала в центрі уваги педагогічної науки і практики. Феномен культури в ракурсі її різновидів та специфіки мав відображення у працях В. Біблера, В. Болгаріної, В. Бондаревської, І. Відта, Л. Даниленко, А. Дахіна, В. Зелюка, С. Клепка, А. Маслоу, Н. Побірченко, В. Сухомлинського, С. Шейка та ін. [1–6, 8–10, 13, 14, 16].

Поняття «педагогічна культура» ще не достатньо осмислене в науці і не має однозначного витлумачення і відображення в категоріальному апараті педагогіки та інших гуманітарних наук. У цьому виявляється «відставання» соціально-гуманітарних наук від реальних процесів відкритого суспільства, у якому інноваційна школа є розвивальним середовищем, що сприяє розвитку демократії, особистої свободи і відповідальності, культурного діалогу й співпраці, формуванню культури керівників, вчителів та інших учасників освітньої діяльності.

Культура (від лат. *cultura*) – це вирощування, виховання, розвиток, повага; історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя й діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, а також у створених ними матеріальних та індивідуальних цінностях. Це характеристика певних історичних епох (антична культу-

ра), конкретних суспільств, народностей і націй, а також специфічних сфер діяльності або життя (екологічна культура, культура праці, політична, виробнича, художня культура); сфера духовного життя людей, що включає предметні результати їх діяльності (машини, споруди, результати пізнання, виробні мистецтва, норми моралі, права тощо), людські сили та здібності, реалізовані в діяльності (знання, вміння, навички, інтелектуальний рівень, моральний та естетичний розвиток, світогляд, способи і форми спілкування людей, культура мовлення). Матеріальна й духовна культура перебувають в органічній єдності [16, с. 254].

Зміст культури не тільки впливає на темп діяльності індивіда, прискорюючи чи уповільнюючи її, а й визначає спрямування, сутність, специфіку, функції останньої.

Культура як соціальний феномен і цінність розглядається за такими масштабними напрямками: культура виробництва матеріальних благ (землеробство, тваринництво, ремісництво, культура харчування, технічні досягнення століть і епох); духовна культура, пов'язана з особливою діяльністю людини: трудовим досвідом, спадкоємною працею, пошануванням Землі, Сонця, Неба, Вітру, рослинного і тваринного світів. Призначенням культури є задоволення духовних і матеріальних потреб людини у їх ієрархічній єдності. Саме культура дає змогу ці потреби чітко усвідомлювати, виявляти і визначати, а також детермінує їх розвиток та ієрархію в життєдіяльності кожної людини за різних умов і форм суспільства, зокрема відкритого, демократичного інформаційного суспільства, що формується на сучасному етапі.

Поняття «культура» поширене у філософії, історії, педагогіці з II пол. XVIII ст. і позначає особливий спосіб життєдіяльності суспільства, є показником відмінності людського життя від тваринного. Із зародженням наукових шкіл виникає декілька напрямів розроблення проблеми культури:

- розвиток розумового і дослідного ремісничого потенціалу людини за висхідними параметрами від менш до більш досконалого (ранній, середній і пізній італійський Ренесанс, французьке Просвітництво);

- удосконалення духовних, тілесних, психічних властивостей людини – еволюція філософії, моралі, естетики, релігії, ідеологічних складових людського світогляду (Гегель, Фейєрбах, Дідро, Руссо, Лессінг, Герде, Чезаретті, Філанджері, Сковорода, Юркевич);

- пізнання, вивчення й дослідження різних видів культур у суспільстві як автономних систем цінностей та ідей, що

визначають тип організацій (Марбурзька і Файбузька школи неокантіанців у Німеччині) із включенням у культуру всього багатства матеріальних цінностей, етнічних звичаїв, різноманітності мов і символів, систем. Розмаїття культурних феноменів у цих напрямках досліджень, незважаючи на їх динамічність і відносну самостійність, потребує розгляду культури як ціннісної системи на засадах інформаційної культурної теорії та сучасних філософських течій. Системотвірним фактором тут виступають також історичні основи окремої культури, представлені світоглядними універсальними категоріями культури [7, с. 439].

В історичному контексті культура завжди була могутнім фактором соціального розвитку, оскільки відображала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала специфічний спосіб розвитку людської життєдіяльності, зафіксований у відповідних результатах, системі соціальних норм, правил, традицій, артефактів, цінностей.

У педагогічних дослідженнях поняття „культура” в широкому сенсі включає складові внутрішньої і зовнішньої культури людини: культуру поведінки (етикет), моральну культуру, комунікативну культуру, культуру побуту з урахуванням особистих потреб та інтересів, організацію особистого простору й часу, естетичні смаки у виборі предметів споживання (уміння одягатися, оздоблювати житло); естетичні особливості прояву міміки, жестів і пантоміміки, грацію; культуру мовлення. Окремо виділяють культуру праці – здатність правильно організувати робочий час і місце, знаходити прийоми й засоби для досягнення максимально точних наукових результатів і отримання високої якості продукції та результатів праці.

Культура створює, стверджує й обслуговує духовні і матеріальні цінності особистості. Духовні цінності культури інтегруються у педагогічній свідомості суспільства, яке включає накопичені людством педагогічні знання, почуття, настрої, теорії, концепції, вчення, педагогічне мислення. Матеріальні цінності педагогічної культури втілені в установах та засобах навчання і виховання. За радянської доби в суспільній свідомості формувався світ цінностей, що обслуговував командно-адміністративно-бюрократичну систему управління в суспільстві загалом і школі зокрема. Як результат, у науці було деформовано розуміння ролі особистості в суспільстві, котра вважалася гвинтиком командно-бюрократичної системи, а на практиці втрачено головну якість виховання – його спрямованість на розвиток внутрішнього світу особистості, її індивідуальності, людяності. З педаго-

гічної науки зникли «жива людина», «жива дитина», персоніфікація її як унікальної особистості, відбулося «знеособлення» культури, її дегуманізація. Негативно позначилася на педагогіці і втрата культурних традицій – загальнолюдських та особистісних. Відродження гуманістичних і демократичних традицій культури – це одночасно і відродження розуміння дитини як суб'єкта розвитку, саморозвитку й самореалізації.

Для відновлення культури необхідно також переосмислювати методологічні основи педагогіки на засадах культурологічного підходу. Важливою підставою для цього є філософська теорія діалогу культур (В. Біблер). Згідно з цією теорією, феномен культури визначається через діалог минулих, теперішніх і майбутніх культур, які є однією із закономірностей розвитку цивілізації. Філософ В. Біблер тлумачить поняття «культура» як форму самодетермінації індивіда, його життя, свідомості, мислення, «вільного вибору і визначення своєї долі» та форми винаходу «світ уперше». Спираючись на таке трактування культури, автор дає визначення поняття «педагогічна культура» з гуманістичної позиції, урахуваючи при цьому ступінь індивідуального саморозвитку водночас із особистісною відповідальністю перед світоутворенням: педагогічна культура – універсальний феномен, що виконує функції розвитку, стимулювання, збереження, передачі людської культури загалом, властивий усім соціальним суб'єктам на різних рівнях їх життєдіяльності та у процесі міжособистісних відносин [1, с. 289].

На думку В. Біблера, педагогічну культуру можна представити як спілкування двох індивідів на різних етапах розвитку людської культури. У широкому розумінні педагогічна культура властива будь-якому «Я» (учитель) у поєднанні з «Ти» (учень). «Я» (учитель) живе у підсвідомості «Ти» (учень), а «Ти» живе у «Я», тобто «Я» і «Ти» живуть у єдиних підсвідомості і мисленні, у спілкуванні особистостей. Сутність і потенція цього «буття-спілкування» і є витвір педагогічної культури, у якому «Я» і «Ти» передбачають рівність, де немає суб'єкта педагогічної діяльності без об'єкта і навпаки.

Із позиції діалогу культур автор презентує таке розуміння педагогічної культури: це процес взаємопроникнення «Я» у «Ти», а «Ти» у «Я», відвертість вихователя і вихованця; це процес створення педагогічного світу як середовища духовного, естетичного, інтелектуального розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії тощо [1, с. 290].

Педагогічна культура – це якісна характеристика особистості окремих педагогів, батьків і людей, які професій-

но або за особистісною потребою чи покликанням займаються питаннями навчання, виховання та розвитку не тільки молоді, а й суспільства загалом.

Педагогічна культура пов'язана з економічною, політичною, моральною, естетичною та іншими сферами культур у суспільстві. Як явище суспільного життя педагогічна культура охоплює всю багатоманітність педагогічної дійсності і становить собою ієрархізовану динамічну систему, компонентами якої є різні види педагогічної практики, зокрема, естетичного, громадянського, фізичного, духовного, сімейного виховання, цінності і традиції освітнього середовища.

Педагогічна культура – це реальний рух педагогічної дійсності до якісно нового стану, у процесі якого відбувається виявлення і теоретичне осмислення нагальних потреб суб'єктів педагогічної взаємодії, зокрема, суб'єктів навчально-виховного процесу. Це потреба не лише у створенні нових педагогічних технологій, інформаційних та педагогічних продуктів у цілісній освітній системі, забезпеченні оволодіння суб'єктами освіти ІКТ, випрацюванні сучасних концепцій виховання, розвитку індивідуально-творчого авторського підходу до навчання і виховання, а й розробленні та реалізації державної освітньої політики.

На нашу думку, педагогічна культура – це динамічна система педагогічних цінностей, способів діяльності, професійної поведінки вчителя та керівника ЗНЗ, спрямована на розвиток людини культури на інноваційних педагогічних засадах ХХІ ст., яке проголошене віком Людини.

В індивідуально-особистісному сенсі педагогічна культура розглядається як сутнісна характеристика цілісної особистості керівника і вчителя, здатних до діалогу культур. Це процес інтеріоризації і творчого відтворення педагогічних цінностей, що здійснюється в теоретичній і практичній педагогічній діяльності. Його особливості виявляються в тому, що педагогічний досвід суспільства та загальнолюдські цінності педагогічної культури стають внутрішнім надбанням особистості, перетворюються на педагогічні здібності і творчі можливості, суб'єктивні критерії, внутрішні регулятори професійної діяльності та поведінки. Знання сутності культури передбачає більш глибоке знання загальних основ педагогічної культури, що, своєю чергою, полегшує формування власної педагогічної культури.

У наш час спостерігається підвищений інтерес деяких науковців до пізнання й дослідження феномена педагогічної культури. Останній розглядається як частина загальнолюдської культури, у зміст якої

покладено педагогічний досвід; як зміна культурних епох і відповідних їм педагогічних цивілізацій; як історія педагогічної науки та освіти; як зміна педагогічної парадигми (В. Болгаріна, Є. Бондаревська, А. Маслоу, В. Сухомлинський) [2, 3, 9, 11, 12, 14].

Узагальнюючи, слід відзначити, що пріоритетом педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ є дотримання принципів демократизації та гуманізації, які мають велике значення у становленні особистості керівника-демократа, педагога, орієнтованого на високий рівень сформованості культури, професійний саморозвиток і самореалізацію. Принцип гуманності в освіті, його сутність і зміст, шляхи реалізації в соціально-економічних умовах, що змінюються, є методологічною основою сучасної педагогічної культури і вчителя, і керівника ЗНЗ.

Ураховуючи сутність феномена педагогічної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ і педагогічній праці вчителя, потребу реалізації культурологічного підходу в освітній теорії та практиці, вважаємо перспективним дослідження особливостей та специфіки педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ і шляхів її формування.

Для того, щоб педагогічна культура в управлінській діяльності вчителя і керівника ЗНЗ була справжнім життєтворчим, активним елементом життя школи, вона має бути орієнтована на потреби учнів, батьків, педагогічних працівників, держави й суспільства. З урахуванням цього керівнику ЗНЗ необхідно виробляти власний спосіб задоволення професійних потреб, визначати ступінь їх відповідності груповим та суспільним нормам і знаходити можливість оптимального поєднання особистісних і державницьких потреб у єдине культурне ціле, яке є усталеним і одночасно діючим організмом, із власними виробленими принципами, правилами, нормами і настановами.

Педагогічна культура вчителя й керівника детермінує і стимулює створення ЗНЗ високої педагогічної культури. Цей процес означає рух освітнього закладу до нового якісного стану, під час чого відбувається виявлення й осмислення головних потреб і культурно-педагогічного змісту освітньої діяльності: вибір демократичних цінностей, культурне облаштування приміщення, виявлення життєвих проблем педагогічного колективу, учнів та надання професійної допомоги у їх розв'язанні.

Педагогічна культура є фактором розвитку освітньо-інформаційного середовища, моделями поведінки в цілісному культурно-освітньому середовищі, у якому зберігається, охороняється і від-

новлюється цілісний світ дитинства та юнацтва, забезпечуються психологічний комфорт, мотивація до досягнення успіху в усіх сферах життєдіяльності, успішний загальнокультурний та індивідуально-творчий розвиток кожного педагогічного працівника та учня. Педагогічна культура вчителя, керівника впливає на формування і розвиток організаційної культури закладу. Це середовище життєдіяльності керівників ЗНЗ, педагогічних працівників, учнів, їх батьків, яке є динамічною системою, що складається з таких параметрів:

- загальні цінності особистостей у навчальному закладі – суб'єктів навчально-виховного процесу (далі – НВП), громади тощо;

- індивідуальний стиль професійної поведінки «Я-культура»;

- соціально-культурний і педагогічний досвід;

- гуманістична позиція керівників ЗНЗ і педагогічних працівників (включає культ дитини, особистості, який усвідомлюється як любов, захист, свобода, милосердя й реалізується завдяки створенню умов у освітньо-інформаційному середовищі для розвитку і самореалізації особистості, підтримки індивідуальності кожної людини). Педагогічна діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу ґрунтується на системі цінностей та філософії, яку він сповідує, концептуальних ідеях і програмах розвитку, що передбачає визначення мети, завдань, засобів поетапного руху до їх виконань;

- інноваційна діяльність як складник педагогічної культури включає оновлення змісту освіти, опанування сучасних освітніх технологій навчання та виховання, розвитку, інформаційно-комунікаційних та управлінських технологій;

- професійна компетентність педагогічних працівників, соціально-культурний і педагогічний досвід, результати діяльності творчих об'єднань педагогів – необхідна умова розвитку педагогічної культури ЗНЗ;

- сприятливий морально-психологічний клімат педагогічного колективу як основа розвитку організаційної та педагогічної культури керівників;

- гуманістично-особистісний і культурологічний підхід в управлінні ЗНЗ, що реалізується шляхом культурних взаємин, діалогічності культури, розвитку культури спілкування, творчості тощо.

Узагальнюючи представлені вище параметри, визначаємо структуру педагогічної культури керівника ЗНЗ як органічне поєднання взаємопов'язаних і взаємообумовлених складників: цільового, змістовного, операційно-рефлексивного, оцінно-рефлексивного, функціонування

яких детерміноване метою і завданнями формування й розвитку педагогічної культури. Зазначені компоненти педагогічної культури забезпечують створення ефективної системи підвищення професійно-педагогічної майстерності педагогічного колективу, сприятливого психолого-педагогічного клімату, демократизації внутрішньошкільного управління, створення демократичного освітнього середовища.

Педагогічну культуру слід розглядати із позицій системного підходу. Це передбачає усвідомлення того, що в ній, як і в будь-якій системі, є певне ядро, навколо якого утворюються розгалуження. Взаємозв'язки між окремими компонентами існують, але і вони передбачають наявність сильного, структуроорганізуючого ядра. У педагогічній культурі школи таким ядром є стрижневі система, ідея або принцип, реалізація яких – обов'язкова для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Зазначене виявляється навіть в оформленні кабінетів, стендів, документів, особливостях проведення тих чи інших заходів.

Сучасний загальноосвітній навчальний заклад може визначати як стрижневу ідею гармонійний розвиток учня, відповідність навчання національним традиціям, формування активної творчої життєвої позиції учнів тощо. Але ця ідея буде формальною, принесеною ззовні. Реальною ж стрижневою ідеєю сучасного ЗНЗ може бути розвиток культури суб'єктів освіти завдяки професіоналізму, педагогічній майстерності суб'єктів НВП.

Із позиції міжособистісних стосунків у педагогічному колективі між адміністрацією і вчителями можна розглядати такі стрижневі ідеї, як демократичність, колегіальність, що будуть відображатися у відповідній зовнішній культурі – зверненні педагогічних працівників один до одного на ім'я, професійному обговоренні будь-яких проблем між собою і з керівником ЗНЗ, тобто у своєрідній атмосфері невимушеності, формуванні соціально привабливого освітньо-педагогічного середовища й педагогічної культури.

Вагомою є та ідея, яка повною мірою здійснює реальний вплив на суб'єктів НВП. Культура ЗНЗ є системою, і навіть віддалений від її центру елемент має відбиток усієї системи. Основним у ній є те, що система не може існувати навіть без незначних, на перший погляд, елементів організаційного простору – дошки оголошень, приймальні, вивіски. І вже в цій її свідомій та несвідомій естетиці відчувається стрижнева ідея, сутність якої полягає у створенні комфортного освітньо-педагогічного середовища для кожного суб'єкта НВП.

У процесі розвитку педагогічна культура як система відображення способів і видів діяльності учасників навчально-виховного процесу в ЗНЗ, системи цінностей у закладі, відбиває специфіку особистості керівника та інших суб'єктів НВП. Таке відображення відбувається у двох протилежних, але взаємопов'язаних напрямках.

Отже, спосіб і види діяльності суб'єктів НВП однозначно впливають і на формування й розвиток педагогічної культури не лише керівника, а і кожного вчителя та учня, оскільки вони визначають їх пріоритетні цілі, потрібні для цієї діяльності, а також необхідні якості: розум, силу, підприємливість, духовність, оригінальність. З іншого боку, педагогічна культура керівника й суб'єктів НВП впливає на способи і види їх діяльності. Тобто цінності, що їх сповідують у школі, позначаються і на способах досягнення мети. Особливо яскраво це виявляється в ліцеях, гімназіях, колегіумах, спеціалізованих школах тощо. Так, у ЗНЗ з поглибленим вивченням мов можна спостерігати або сувору англійську культуру установи та репрезентації, або розкутість американської манери поведінки та стосунків.

Педагогічна культура впливає на спосіб діяльності тим, що вона визначає ставлення до цієї діяльності, що, своєю чергою, зумовлює певну трансформацію свідомості учасників навчально-виховного процесу. Педагогічний працівник, який звик працювати швидко, плідно і не звертати уваги на зовнішнє оформлення своєї роботи, може бути вражений, коли потрапить у освітньо-культурне середовище, де до виконання професійних обов'язків ставляться розважливо, спокійно, дають час на розминку, не лише здобувають якісні результати професійної діяльності, а й ретельно і якісно оформляють результати діяльності, роблячи все це повільно, старанно і поступово. Таким чином, одна й та сама діяльність відповідно до культурних вимог набуває зовсім іншої специфіки, по-різному оцінюється, приймається і винагороджується.

Проте в умовах єдиного освітньо-культурного середовища велике значення має формування високого рівня педагогічної культури не тільки керівника, педагогів, а й батьків та всіх суб'єктів НВП.

Педагогічна культура сім'ї як суб'єкта навчально-виховного процесу характеризується здатністю до виховання дітей з урахуванням їх інтересів як особистостей, котрі розвиваються. Педагогічна культура сім'ї включає гуманну педагогічну позицію, сформовані особистісні соціально значущі якості батьків, рівень

їх освіченості та загальної культури, педагогічних знань, досвід виховання, традиції сім'ї, цінності та характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Педагогічна культура сім'ї має об'єктивні та суб'єктивні аспекти. Об'єктивний аспект включає умови сімейного виховання: склад сім'ї, житлово-побутові умови та умови для навчання дитини, праці, сімейні традиції. Суб'єктивний аспект педагогічної культури характеризує діяльність батьків щодо виховання дітей у цих умовах: усвідомлення ними мети і завдань виховання, відповідальне ставлення до їх виконання, характер вимог, що висуваються до дітей, ставлення до дитини як до особистості, яка має розвиватися, поєднання вимогливості з повагою до неї, ефективний вибір методів виховного впливу, пошук засобів взаємодії сім'ї та школи, уміння аналізувати власний педагогічний досвід і робити з нього виважені висновки, здатність змінювати характер взаємовідносин із дітьми в освітньо-демократичному середовищі та знаходити шляхи співробітництва з ними.

Виховна ситуація в сім'ї визначається своєрідним індивідуально-типовим поєднанням і взаємодією основних факторів сімейного виховання, завдяки яким вирішується його основна суперечність: між суспільним вихованням, тобто вимогами, які висуває суспільство до сім'ї як виховного колективу, і ступенем реалізації цих вимог у практиці сімейного виховання. Сприятлива виховна ситуація в сім'ї характеризується здоровим моральним мікрокліматом, активною і рівноправною позицією дитини в системі внутрішньосімейних відносин, сформованим високим рівнем педагогічної культури батьків.

Таким чином, культура є педагогічною категорією, а педагогічна культура – складова загальної культури. Педагогічна культура – це система цінностей – регуляторів управлінської діяльності вчителя й керівника ЗНЗ; передумова, мета, засіб, інструмент управлінської діяльності; це гуманістична позиція, культура праці і поведінки вчителя та керівника ЗНЗ; рівень самореалізації інноваційних управлінських підходів керівника у запровадженні ефективних форм громадсько-державного управління; це результат педагогічної та управлінської діяльності, індивідуальний стиль поведінки і позиція; концентроване вираження особистості як Людини Культури.

Ознаками педагогічної культури вчителя і керівника ЗНЗ в індивідуально-особистісному та професійному контекстах є прояв особистісних якостей вчителя та керівника у професійній діяльності й

спілкуванні. Педагогічна культура – це професійна культура, практична реалізація індивідуальної культури педагога, особливості його професійного ставлення, індивідуальна креативність керівника у визначенні стратегії розвитку ЗНЗ та реалізації свого бачення на практиці, це людяність педагогів, їх гуманістична позиція при прийнятті рішень, повага до людей, ініціативність і відповідальність, відкритість та оптимізм, творчість у різних видах діяльності керівника як педагога і керманача.

навчального закладу в змісті сучасного підручника для менеджера освіти / О. М. Онаць // Проблеми сучасного підручника : збірник наук. пр. за наук. ред. академіка В. М. Мадзігона. – 2010. – № 1 (10). – С. 689–698.

14. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1973. – 288 с.

15. Українська екологічна енциклопедія / за ред. Романа Дяківа. – К. : 2003. – С. 254.

16. Шейко С. В. Педагогічна культура вчителя: навч. посібн. / П. М. Щербань, С. В. Шейко. – К. : Вища школа, 2010. – 167 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. От наукоучения к логике культуры / В. С. Библер. – М. : Изд-во политической литературы, 1991. – С. 289–290.

2. Болгаріна В. С. Культурологічний підхід як імператив управління школою / В. С. Болгаріна // Освіта і управління. – 2003. – № 3. – С. 29–34.

3. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 38.

4. Видт И. Е. Педагогическая культура: становление, содержание и смыслы / И. Е. Видт // Педагогика. – 2002. – № 3.

5. Дахин А. Н. Педагогическая культура / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2004. – № 3. – С. 43.

6. Зелюк В. В. Особистість в освіті: парадигма культури [текст] : моногр. / В. Зелюк, В. Моргун, Т. Устименко. – Полтава : АСМІ, 2011. – 211 с.

7. Енциклопедія освіти Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

8. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті : науково-навчальне видання. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.

9. Маслоу А. Самоактуалізація людини і образование: пер. с англ. / А. Маслоу. – К. – Донецьк : Ровесник, 1994. – 52 с.

10. Освітній менеджмент : навчальний посібник / автор. колектив за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.

11. Онаць О. М. Управління розвитком педагогічної культури вчителя в контексті тематики підручника для шкільного менеджера / Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. колегія, головний редактор В. М. Мадзігон; науковий редактор О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – № 11. – С. 702 – 712.

12. Онаць О. М. Педагогічна культура керівника / О. М. Онаць // Директор школи. – 2012. – № 2. – С. 4–9.

13. Онаць О. М. Формування педагогічної культури керівника загальноосвітнього

Цитувати: Онаць О. М. Культура в контексті розвитку демократичного освітнього середовища / О. М. Онаць // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 31–37.

© О. М. Онаць, 2013. Стаття надійшла в редакцію 2.12.2013 ■

УДК 373(477) : 614.84

ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

А. І. Охріменко, А. Ю. Цина

Розглядаються причини виникнення пожеж, умови і вражаючі фактори процесу горіння, протипожежні вимоги до будівель і обладнання закладів освіти. Аналізуються обов'язки посадових осіб щодо забезпечення протипожежного режиму в освітньому закладі. Представлено рекомендації з навчання учнів і посадових осіб дій під час пожежі, правил поведіння із засобами пожежогасіння, організації евакуаційних заходів та надання долікарської допомоги потерпілим під час пожежі в освітньому закладі.

Ключові слова: протипожежний режим, засоби і дії з пожежогасіння, евакуація і долікарська допомога.

Охріменко А. І., Цина А. Ю. Пожарная безопасность в общеобразовательных учебных заведениях Украины

Рассматриваются причины возникновения пожаров, условия и поражающие факторы процесса горения, противопожарные требования к строениям и оборудованию учреждений образования. Анализируются обязанности должностных лиц по обеспечению противопожарного режима в образовательном заведении. Даются рекомендации по обучению учащихся и должностных лиц действиям во время пожара, правилам обращения со средствами пожаротушения, организации эвакуационных мероприятий и оказания доврачебной помощи пострадавшим во время пожара в образовательном заведении.

Ключевые слова: противопожарный режим, средства и действия по пожаротушению, эвакуация и доврачебная помощь.

Okhrimenko A.I., Tsina A.Yu. Fair Safety in Secondary Education Establishments of Ukraine.

Author of this paper describes the causes of fires, the conditions and factors affecting the combustion process, the requirements for fire prevention in buildings and equipment of educational institutions for this purpose; analyzes the duties of officials in providing the fire safety in the institution. Recommendations on teaching students and officials of how to act in a cause of fire and use the fire-extinguishing equipment, organize evacuation and providing first aid to the victims of the fire in an educational institution.

Keywords: fireprevention regime, tools and actions for fire-fighting, evacuation and pre-medical assistance.

Серед завдань щодо безпечної організації навчального процесу перед директорами шкіл щороку постає питання належної реалізації протипожежних заходів. Цей напрям роботи має певні особливості.

У сучасній літературі із цивільного захисту розкриваються основні причини виникнення пожеж (М. Стеблюк), умови процесу горіння і вражаючі фактори пожежі (В. Шоботов), вимоги до протипожежного стану прилеглих до освітніх закладів територій, обов'язків посадових осіб щодо пожежної безпеки, організації пожежної безпеки в школі (О. Перехейда).

Водночас із кожним роком у загальноосвітніх школах України не зменшується кількість пожеж. Найбільше їх – до 300

(близько 70 % пожеж на об'єктах загальнодержавної і комунальної власності) – щорічно виникає на спорудах соціально-культурного, громадського та адміністративного призначення. Аналіз причин виникнення пожеж показав, що найбільша їх кількість на зазначених об'єктах спричинена порушенням правил улаштування та експлуатації електроустановок (42 % пожеж), необережного поведіння з вогнем (28 %), 10 % пожеж виникли внаслідок підпалів.

Тому метою статті є комплексний підхід до розгляду причин виникнення пожеж, умов горіння і вражаючих факторів, вимог щодо обов'язків посадових осіб із забезпечення протипожежного режиму в закладах освіти та надання рекоменда-

Охріменко Анатолій Іванович, старший викладач кафедри виробничо-інформаційних технологій та БЖД Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Цина Андрій Юрійович, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри виробничо-інформаційних технологій та БЖД Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

цій із навчання учасників навчально-виховного процесу пожежної безпеки.

Пожежа – це стихійне поширення горіння, яке виявляється в нищівній дії вогню, що вийшов із-під контролю людини. Горіння включає три необхідні інгредієнти: паливо, тепло і кисень. Пожежа виникає тільки за їх наявності. Достатньо видалити один із цих складників – і пожежа припиниться. Упродовж перших 10 хвилин від початку пожежі (це середній час) вогонь поширюється лінійно вздовж горючого матеріалу. Іще через 10 хвилин настає руйнування скла та збільшується приток свіжого повітря. На 20 – 25 хвилинах від початку пожежі відбувається її стабілізація, що триває 20 – 30 хв. Після цього пожежа вщухає, якщо не має можливості поширення в інші приміщення та будинки [8].

Пожежі у будівлях супроводжуються значними матеріальними та людськими втратами. У випадку виникнення пожежі, згідно із статистикою Головного управління МНС України, людські втрати можуть становити до 2 % загальної кількості людей, які перебувають у тому чи іншому будинку.

Усі заклади й установи освіти перед початком навчального року (першої зміни для установ сезонного типу) мають бути прийняті відповідними комісіями, до складу яких входять представники органів державного пожежного нагляду, і отримати дозвіл на початок роботи. Будівлі й обладнання закладів освіти повинні відповідати вимогам нормативних актів із пожежної безпеки [4, 7]. Обладнання освітніх закладів, стандарти експлуатації якого містять вимоги пожежної безпеки, повинні мати сертифікат, що засвідчує безпеку його використання, виданий у встановленому порядку. Забороняється застосовувати в закладах освіти обладнання, матеріали й речовини, на які немає даних щодо пожежної безпеки.

Наказом про організацію роботи з пожежної безпеки і призначення осіб, відповідальних за пожежну безпеку, а також інструкцією про заходи щодо пожежної безпеки у приміщеннях та на прилеглий території закладу освіти встановлюється відповідний протипожежний режим, згідно з яким визначаються можливість (місце) паління, застосування відкритого вогню, побутових нагрівальних приладів, порядок проведення тимчасових пожежонебезпечних робіт (зокрема зварювальних), правила проїзду та стоянки транспортних засобів на території закладу, місця для зберігання і допустима кількість матеріалів, речовин, які можуть одночасно знаходитися у навчально-виробничих приміщеннях, місця їх зберігання на території, порядок прибирання приміщень закладу, планово-попереджувальних оглядів і ремонтів повітропроводів, вентиляційних систем, їх очищення від горючих відходів, порядок відімкнення електрообладнання від

мережі в разі пожежі, порядок огляду і зачинення приміщень після закінчення роботи, порядок організації експлуатації і обслуговування наявних технічних засобів протипожежного захисту.

У будівлях закладів освіти не допускається використовувати:

- горючі матеріали для обробки стін і стель шляхів евакуації (рекреацій, сходових кліток, фойє, вестибюлів, коридорів тощо);
- електроплитки, кип'ятильники, електрочайники, газові плити тощо для приготування їжі та трудового навчання за винятком спеціально обладнаних приміщень;
- папір, матерію та інші горючі матеріали для обгортання електричних ламп;
- для освітлення свічки, газові плити і ліхтарі;
- без нагляду ввімкнені у мережу електроприлади [4, с. 42–43].

Усі будівлі, приміщення та споруди закладів освіти повинні постійно утримуватися в чистоті. У кожному приміщенні має бути вивішена табличка, на якій вказано прізвище відповідального за пожежну безпеку (призначеного згідно з наказом по закладу освіти), номер телефону найближчої пожежної частини, а також розміщена інструкція з пожежної безпеки.

Згідно з нормами охорони праці та пожежної безпеки, у класах слід розміщувати лише необхідні для забезпечення навчального процесу предмети: меблі, прилади, моделі тощо. Навчальне приладдя має зберігатися у шафах, на стелажах або інших призначених для цього місцях. Після закінчення занять усі пожежонебезпечні матеріали необхідно прибрати з навчальних класів та майстерень у спеціально обладнані приміщення. Кількість меблів не повинна перевищувати граничної межі комплектації класних груп, встановленої Міністерством освіти і науки України [4, с. 61–89], а також розрахункових показників, закладених при проектуванні навчального закладу.

У деяких приміщеннях навчальних закладів треба дотримуватися підвищених заходів пожежної безпеки. Це кабінети хімії, фізики, біології, інформатики, навчальні майстерні з трудового навчання, де можуть використовуватися горючі та легкозаймисті матеріали, речовини й рідини, газові пальники, спиртівки, електрообладнання тощо. Щоб не допустити виникнення небезпечних ситуацій, роботу з ними необхідно проводити тільки у присутності вчителя або лаборанта. Після закінчення занять у класах, майстернях, кабінетах і лабораторіях учителі і викладачі, лаборанти, майстри виробничого навчання та інші працівники закладу чи установи повинні оглянути приміщення, усунути виявлені недоліки і зачинити приміщення, знеструмивши електромережу. За межами спеціально відведених і обладнаних кімнат забороняється вико-

ристовувати побутові електрокип'ятильники, праски та інші електронагрівальні прилади. Неприпустимо розміщувати у будівлях шкіл склади вибухо- та пожежонебезпечних речовин, зокрема на основі оренди [1].

У навчальному закладі часто проводяться масові заходи за участю учнів, вихованців та студентів. Для кожного з них слід розробити особливі протипожежні заходи. Доцільно встановити чергування членів пожежної дружини, розмістити у приміщенні у потрібній кількості первинні засоби пожежогасіння, а в окремих випадках — додаткові первинні засоби пожежогасіння (відра з водою або піском).

Обов'язкова умова проведення будь-якого масового заходу — наявність у приміщенні не менше від двох виходів (із будівлі або в коридор, що сполучається зі сходами). Коридори і проходи, призначені для евакуації, мають бути вільні, а двері безперешкодно відчинятися в напрямі виходу. Кількість присутніх у приміщенні дітей і дорослих при проведенні масового заходу визначається з розрахунку 0,75 м.кв. на одну людину, а при проведенні танцювальних вечорів, спортивних свят тощо — з розрахунку 1,5 м.кв. на людину.

Організація пожежної безпеки навчальних закладів передбачає низку заходів, спрямованих на підвищення вогнестійкості різних конструкцій. Зокрема, дерев'яні конструкції горючих приміщень, декорації, сценічне оформлення актових залів і драпірування необхідно обробляти вогнезахисною сумішшю. Обробку повинна здійснювати спеціалізована організація, що має ліцензію на цей вид діяльності. За її результатами складається акт про проведення робіт у двох екземплярах, один із яких зберігається в навчальному закладі. Стан вогнезахисної обробки (просочення) слід перевіряти не рідше ніж два рази на рік. У разі втрати вогнезахисними сумішами своїх властивостей складається акт і проводиться повторно обробка.

Належить стежити й за протипожежним станом прилеглих до школи територій: дороги, проїзди до будівель, а також доступи до пожежного інвентарю та обладнання мають бути завжди вільними [4].

Згідно з п. 3.8 «Правил пожежної безпеки в Україні» територія підприємства, а також будівлі, споруди, приміщення мають бути забезпечені відповідними знаками безпеки згідно з ГОСТ 12.4.026-76 «Цвета сигнальные и знаки безопасности» [4, с. 102–106]. Найближчим часом в Україні планується введення нового стандарту стосовно знаків пожежної безпеки. На місцях і ділянках, які є тимчасово вибухо- та пожежонебезпечними, слід також встановлювати знаки пожежної безпеки. Ці знаки повинні зніматися (усуватися) після того, як зникне необхідність у їх використанні.

Знаки пожежної безпеки призначені для привернення уваги працівників до небезпеки, попередження про можливу небезпеку, припису та дозволу певних дій із метою забезпечення пожежної безпеки, а також для надання необхідної інформації. Знаки пожежної безпеки, встановлені біля входу у приміщення (на воротах, вхідних дверях) означають, що дія цих знаків охоплює все приміщення. За необхідності обмежень зони дії знака слід дати відповідне роз'яснення у пояснювальному написі.

За смисловим значенням встановлено чотири групи знаків безпеки, до яких належать і знаки пожежної безпеки:

- *забороняючі знаки* — призначені для заборони певних дій (рис. 1). Колір знака червоний, тло — біле;

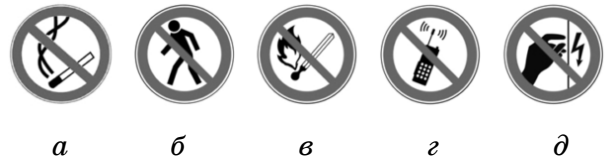

Рис. 1. Забороняючі знаки:

- а — «Забороняється куріння»,
- б — «Прохід заборонено»,
- в — «Забороняється користування відкритим вогнем»,
- г — «Забороняється користування мобільними телефонами»,
- д — «Забороняється торкання струмопровідних частин обладнання»

- *попереджувальні знаки* — призначені для попередження працівників про можливі небезпеки (рис. 2). Колір знака чорний, тло — жовте;

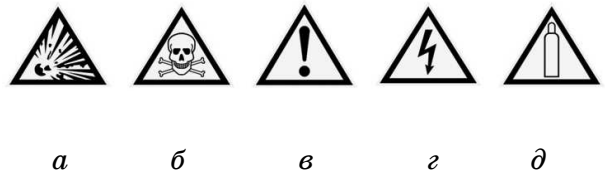

Рис. 2. Попереджувальні знаки: а — «Вибухонебезпечно», б — «Смертельна небезпека», в — «Увага. Небезпека», г — «Електронебезпека», д — «Окислювач»

- *приписувальні знаки* — призначені для дозволу певних дій працівників тільки в разі виконання конкретних вимог пожежної безпеки та для зазначення шляхів евакуації (рис. 3);

Рис. 3. Приписувальні знаки регламентують обов'язковість дій із метою запобігання небезпеці

• *вказівні знаки* — призначені для зазначення місцезнаходження пожежних кранів, гідрантів, вогнегасників, пунктів оповіщення про пожежу місць для куріння, евакуаційних виходів тощо (рис. 4).

Рис. 4. Указівні знаки надають дозвіл, вказівки та інформацію

Основними факторами ураження при пожежі є:

- висока температура;
- задимлення і загазованість, обмеження бачення;
- обвал горючих конструкцій будівель;
- негативний вплив на психіку людей.

Тому при пожежі треба остерігатися високої температури, задимленості і загазованості, обвалення конструкцій будинків, вибухів технологічного устаткування та приладів, падіння підгорілих дерев і провалів у прогорілий ґрунт. Дим і токсичні гази часто більш небезпечні для людей, ніж полум'я. Багато речовин, що їх використовують в інтер'єрах, при горінні виділяють отруйні речовини (гази) [8].

Основною отруйною речовиною є чадний газ. Його отруйна дія ґрунтується на взаємодії з гемоглобіном крові людини. Така реакція взаємодії відбувається в 100 разів швидше, ніж із киснем. Навіть незначна кількість чадного газу прореагує з кров'ю швидше, ніж кисень повітря. Настає кисневе голодування організму людини, що призводить до втрати нею свідомості. Чадний газ без кольору та запаху, переноситься на значні відстані і здатен накопичуватися у непровітрюваних місцях.

Усіх доккола необхідно попереджувати про небезпеку, якщо видимість у задимленому приміщенні зменшується до 8 метрів. Наслідки вдихання диму можуть мати негативний вплив на організм людини не тільки під час пожежі, а й через декілька років. Люди, які відчують нездужання після перебування в зоні задимлення, повинні пройти лікування сертифікованим та ліцензованим в Україні лікарським препаратом «ацизол», який є дієвим засобом мінімізації негативних наслідків вдихання диму. Лікарських і профілактичних засобів для застосування при отруєнні чадним газом дотепер не було. Ацизол є оригінальним препаратом, який не має аналогів за структурою і дією. Для лікування ацизол

рекомендується застосовувати якомога раніше після отруєння незалежно від тяжкості ураження. Препарат уводять дорослим по 1 мл внутрішньом'язово зразу після вилучення потерпілого із зони пожежі (загазованого приміщення). Надалі ацизол уводять внутрішньом'язово по 1 мл 2–4 рази на добу. Максимальна добова доза для дорослого становить 240 мг (4 мл). Курс лікування – 7–10 днів.

Ацизол перешкоджає спорідненості гемоглобіну крові до оксиду вуглецю, покращує кисневозв'язувальні та газотранспортні властивості крові. Препарат знижує вираженість інтоксикації при отруєнні оксидом вуглецю, прискорює виведення оксиду вуглецю (СО) з організму, зменшує потребу організму в кисні, сприяє опірності до кисневого голодування органів, найбільш чутливих до нестачі кисню: головного мозку, міокарда, печінки. Ацизол повинен стати обов'язковим медичним препаратом в аптечках усіх підрозділів навчальних закладів.

Відповідно до Закону України «Про пожежну безпеку» дотримання пожежної безпеки на підприємствах, установах покладено на керівників або уповноважених ними осіб. Обов'язки керівників навчальних закладів обумовлені статтею 5 Закону України «Про пожежну безпеку». Згідно із цим законом вони зобов'язані:

1. Розробляти комплекс заходів щодо дотримання пожежної безпеки.
2. Відповідно до нормативно-правових актів із пожежної безпеки розробляти й затверджувати положення, інструкції, що діють у межах закладу, здійснювати контроль за їх виконанням.
3. Організувати навчання працівників із пожежної безпеки.
4. Утримувати у справному стані засоби протипожежного захисту.
5. Проводити службове розслідування випадків пожеж [2].

Перед початком кожного навчального року всі загальноосвітні навчальні заклади мають бути прийняті комісіями, до складу яких входять представники державного пожежного нагляду. За порушення вимог пожежної безпеки, створення перешкод діяльності комісії, невиконання її приписів посадових осіб належить притягувати до відповідальності [1].

Керівники навчальних закладів зобов'язані призначити відповідальних осіб за протипожежний стан усіх структурних підрозділів та за проведення інструктажів, організувати вивчення вимог пожежної безпеки працівниками навчального закладу. Відповідальні за пожежну безпеку мають виконувати такі протипожежні заходи:

- роз'яснювати персоналу вимоги правил пожежної безпеки;
- стежити за дотриманням протипожежного режиму в закріплених за ними приміщеннях та на території закладу;
- контролювати справність приладів опалення, електрообладнання, систем автоматичного протипожежного захисту й оповіщення про пожежу та вживати заходи щодо усунення виявлених порушень;
- після закінчення роботи перевіряти, чи прибрані місця й територія, а також чи вимкнені електроустановки;
- забезпечувати справне утримання наявних первинних засобів пожежогасіння [4, с. 134–135].

У навчальних закладах із урахуванням виробничих умов встановлюється протипожежний режим і розробляється інструкція як для всього об'єкта (школи), так і для окремих підрозділів, ділянок, класів. В інструкціях визначаються норми зберігання різних матеріалів, зазначаються місця, де не можна влаштувати відкрите полум'я, описується порядок дій у разі виникнення пожежі.

У перший день навчальної чверті або півріччя всі нові учні та члени персоналу мають бути ознайомлені з правилами поведінки під час пожежі в навчальному закладі у випадку, коли поруч з учнем немає дорослої людини:

- якщо можеш вийти з класу через двері – рятуйся сам і допоможи іншим людям;
- якщо вихід перекрито вогнем, але ти знаходишся не вище від другого поверху або поряд є дерево чи пожежна драбина, вибирайся з класу через вікно;
- під час пожежі не можна ховатися в глухі кути, під парти, шафи, у коморі тощо;
- захищай органи дихання і закрій щілини під дверима (краще вологими ганчірками);
- подавай сигнали рятувальникам;
- не варто відчиняти двері і вікна, а також розбивати шибки, щоб знизити швидкість поширення вогню.

Куратори, класні керівники вносять у план виховної роботи теми бесід з учнями про необхідність дотримання заходів із пожежної безпеки, навчають учнів правильної послідовності дій при пожежі в навчальному закладі:

- перш ніж визирнути в коридор, торкнися тильною стороною долоні ручки вхідних дверей. Якщо вона гаряча, не відчиняй, там пожежа;
- якщо ручка дверей холодна, визирни в коридор. Якщо там вогонь або багато диму, зачини двері;
- якщо диму небагато, але він йде знизу, це означає, що пожежа на нижніх

поверхах. Не спускайся вниз, зайди в клас, зачини двері, чекай на допомогу рятувальників;

- якщо пожежа сталася вище поверхом, попередньо захистивши органи дихання, спускайся вниз сходами;
- якщо неможливо покинути приміщення і в тебе є мобільний зв'язок, зателефонуй за номером 101, щоб повідомити про себе.

Куратори й класні керівники проводять з учнями цільові інструктажі про дотримання правил пожежної безпеки під час канікул, у святкові дні та у випадку виникнення загрози їхній безпеці. Не можна використовувати під час святкування бенгальські вогні, петарди, відкритий вогонь, ялинкові прикраси, костюми із вати та легкозаймистих матеріалів.

До первинних засобів пожежогасіння належать вогнегасники, пісок, ковдри, лопати, пожежні крани, вода тощо. У типовому навчальному приміщенні на кожному поверсі є пожежні крани. Перш ніж гасити пожежу, слід вимкнути напругу. Для введення в дію пожежного крана необхідно відкрити дверцята шафи, розкласти у напрямі вогнища рукав, відкрутити вентиль і направити струмінь води на полум'я. Не можна направляти водяний струмінь на електропровід або електрообладнання, бо людину може вразити струм, оскільки вода є провідником.

Ефективним первинним засобом гасіння загорянь є вогнегасник. Згідно із затвердженими МНС України «Правилами експлуатації вогнегасників» можна використовувати вуглекислотні та порошкові вогнегасники [5]. Вуглекислотні вогнегасники повинні застосовуватися тоді, коли для ефективного гасіння пожежі необхідні вогнегасні речовини, які не пошкоджують навчальне обладнання та об'єкти (комп'ютерні класи, радіоелектронна апаратура, кімнати-музеї, бібліотеки, архіви тощо).

Під час гасіння пожежі вуглекислотними вогнегасниками необхідно враховувати можливість зниження концентрації кисню у повітрі захищеного приміщення, особливо якщо воно невелике за об'ємом. У приміщеннях, де застосування вуглекислотних вогнегасників може створити небезпечну для життя людини концентрацію газів у повітрі, а також у разі застосування пересувних вуглекислотних вогнегасників слід використовувати ізолювальні засоби індивідуального захисту органів дихання.

Перед застосуванням пересувних вуглекислотних вогнегасників треба обмежити кількість обслуговувального персоналу, який перебуває у приміщенні.

Застосування порошкових вогнегасників для захисту обладнання, яке може

вийти з ладу в разі потрапляння в нього вогнегасного порошку (електронне обладнання, електронно-обчислювальні машини), дозволяється лише коли газових вогнегасників немає. Під час гасіння пожежі порошковими вогнегасниками необхідно брати до уваги утворення високої запиленості і як наслідок – зниження видимості в захищуваному приміщенні.

Забороняється застосовувати водяні та водопінні вогнегасники для ліквідації загоряння обладнання, що перебуває під електричною напругою, а також для гасіння речовин, які вступають із водою в хімічну реакцію, що супроводжується інтенсивним виділенням тепла та розбризкуванням пального.

Під час застосування вуглекислотного або порошкового вогнегасників для гасіння пожежі електрообладнання, що перебуває під напругою електричного струму до 1000 В, необхідно витримувати безпечну відстань (не менше ніж 1 м) від розпилювальної насадки вогнегасника до струмопровідних частин електрообладнання.

Серед сучасних засобів гасіння пожеж застосування порошкових і вуглекислотних вогнегасників можна вважати вчорашнім днем пожежегасіння. У наш час вже існує «суха вода» – рідина, яка нічого не ушкоджує, не випаровується і має термін придатності до 30 років. Виходячи під тиском із балона, «суха вода» перетворюється на газ і гасить усі класи пожеж. «Суша вода» на українському ринку отримала сертифікацію і є у продажу.

Ще однією новинкою серед засобів пожежегасіння є розроблена в Таїланді червона куля вагою 1,3 кг, яка просто викидається або заковчується в зону загоряння, з чим впорається навіть і дитина. При потрапленні у вогонь куля лопається, викидаючи запатентований у Німеччині порошок, і пожежа миттєво за 2–4 секунди гаситься без участі людини. Розміщення цих куль біля потенційно небезпечних джерел загоряння забезпечує гасіння пожежі навіть при відсутності людини. Про ці новітні засоби пожежогасіння необхідно знати, бо вони вже наявні в Україні.

Ще одним із ефективних первинних засобів пожежогасіння в Україні є недорогий і надійний аерозольний вогнегасник ВВПА-400 у вигляді аерозольного балона з ефективним вогнегасним складом на водній основі, який швидко охолоджує розжарені поверхні, а при нанесенні його на частини тіла людини захищає від відкритого вогню навіть при температурі до 3 500°C. Перевагами вогнегасника цього типу, порівняно з традиційними, є мала маса (до 500 г), простота і легкість застосування однією рукою –

необхідно лише натиснути на розпилювач аерозольного балончика, який забезпечує час роботи до 12 секунд і здатний із відстані 2 метри погасити полум'я на трьох комп'ютерах. У разі пожежі будь-яка людина, яка мала у своєму житті досвід використання аерозольних балончиків, зможе скористатися вогнегасником ВВПА-400 (рис. 5).

Рис. 5. Вогнегасник аерозольний ВВПА-400

Цей унікальний засіб зупиняє поширення пожежі, яка щойно виникла у будинку, офісі, гаражі та в інших місцях, де існує ця загроза. ВВПА-400 простий у експлуатації навіть для дітей. Достатньо тільки зняти ковпачок, спрямувати на джерело загоряння і натиснути на дозуючий клапан. Дозуючий пристрій дає змогу витрачати вогнегасної речовини рівно стільки, скільки її необхідно для гасіння джерела пожежі. Вогнегасник ВВПА-400 екологічно безпечний для людей і довкілля, не шкодить об'єкту захисту. Усі ці властивості вогнегасника випробувані та підтверджені українськими сертифікатами.

При гасінні пожежі необхідно дотримуватися таких правил поведіння із засобами пожежогасіння:

- вогнегасну речовину направляйте у місце найбільш інтенсивного горіння і не на полум'я, а на палаючу поверхню; якщо горить вертикальна поверхня, воду подавайте у верхню її частину;
- у задимленому приміщенні застосуйте розпилений струмінь, що сприяє осадженню диму і зниженню температури;
- горючі рідини гасить речовинами, які утворюють піну, засипайте піском чи землею, а також накривайте невеликі вогнища покривалом, одягом, брезентом тощо;
- якщо горить електропроводка, спочатку вимкніть електричні запобіжники, а потім беріться до гасіння [7].

Згідно з вимогами Закону України «Про пожежну безпеку» (2004 р.) та правилами пожежної безпеки для закладів, установ і організацій системи освіти

України у навчальному закладі, як і у будь-якій установі чи організації, повинні діяти протипожежний режим і порядок оповіщення людей про евакуацію в разі пожежі чи надзвичайної ситуації [2; 4]. Послідовність дій персоналу й учнів навчального закладу включає 5 етапів:

- тривога (ввімкнення звукової сигналізації);
- виклик пожежної охорони, Державної служби з надзвичайних ситуацій, швидкої медичної допомоги, міліції;
- евакуація людей із будівлі навчального закладу;
- збір усього складу гімназії у відведеному місці;
- переклик (перевірка учнів і персоналу гімназії).

План евакуації затверджує керівник навчального закладу і наказом визначає терміни його вивчення і практичного засвоєння співробітниками та учасниками навчально-виховного процесу. План складається у 2-х екземплярах.

Кожен працівник, який виявив пожежу або її ознаки (задимлення, запах горіння або тління різних матеріалів, підвищення температури у приміщенні тощо), зобов'язаний:

- негайно повідомити про це за телефоном у пожежну частину (при цьому слід чітко назвати адресу об'єкта, місце виникнення пожежі, а також свою посаду та прізвище);
- задіяти систему оповіщення людей про пожежу;
- залучити інших осіб до евакуації людей із будівлі у безпечне місце згідно з планом евакуації;
- сповістити про пожежу керівника навчального закладу, установи й організації або працівника, який його заміщує;
- організувати зустріч пожежних підрозділів, вжити заходи щодо гасіння пожежі наявними в установі засобами пожежогашіння [7].

Керівник закладу, установи чи організації або працівник, який якого заміщує, прибувши на місце пожежі, зобов'язаний:

- перевірити, чи повідомлено у пожежну охорону про виникнення пожежі;
- здійснювати керівництво евакуацією людей та гасіння пожежі до прибуття пожежних підрозділів. У разі загрози для життя людей негайно організувати їх рятування, використовуючи для цього всі наявні сили й засоби;
- організувати перевірку наявності всіх учасників навчально-виховного процесу, евакуйованих із будівлі, за списками й журналами обліку навчальних занять;
- виділити для зустрічі пожежних підрозділів особу, яка добре знає розміщення під'їзних шляхів та вододжерел;

- перевірити ввімкнення в роботу автоматичної (стаціонарної) системи пожежогасіння;

- вивести з небезпечної зони всіх працівників та інших осіб, не зайнятих евакуацією людей та ліквідацією пожежі;
- у разі потреби викликати до місця пожежі медичну та інші служби;
- припинити всі роботи, не пов'язані із заходами щодо ліквідації пожежі;
- організувати відімкнення мереж електро- і газопостачання, зупинку системи вентиляції та кондиціонування повітря і здійснення інших заходів, які сприяють запобіганню поширенню пожежі;
- убезпечити людей, які беруть участь в евакуації та гасінні пожежі, від можливих обвалів конструкцій, дії токсичних продуктів горіння і підвищеної температури, ураження електрострумом тощо;
- організувати евакуацію матеріальних цінностей із небезпечної зони, визначити місця їх складання і забезпечити, при потребі, їх охорону;
- інформувати керівника пожежного підрозділу про наявність людей у будівлі [3].

Класні керівники, які не входять у формування з гасіння пожежі:

- безперервно знаходяться зі своїми класами;
- більше уваги приділяють легко збуджуваним та психічно не стійким дітям;
- допомагають дітям подолати відчуття страху, стримують їх від необдуманих вчинків;
- більш урівноваженим учням доручають спостерігати за товаришами та надавати їм допомогу;
- за найменшої можливості організують виведення дітей із небезпечної зони та, насамперед, винесення поранених [4].

Якщо в школі виникла пожежа, то передусім необхідно вжити термінові заходи для евакуації людей. Проведення евакуаційних заходів у школах має особливості. Пов'язане це з тим, що в школі одночасно може перебувати значна кількість людей, тому евакуація з приміщення школи потребує більше часу, ніж евакуація зі звичайного приміщення. Надзвичайно важливо, щоб якомога швидше гучним голосом чи за допомогою гучномовця оголосити тривогу.

Про виникнення пожежі найперше інформується персонал, який може допомогти при проведенні евакуації людей із приміщення школи. Після оголошення тривоги потрібно викликати пожежну охорону, а учні повинні звільнити приміщення класу за командою вчителя, відповідального за кабінет. Виходити з класу бажано поодиноці. Учні мають залишити школу в супроводі класного керівника.

При цьому для зменшення притоку свіжого повітря, що може підтримувати процес горіння, слід зачиняти вхідні двері, якими ніхто більше не користуватиметься.

Під час проведення евакуації та гасіння пожежі необхідно:

- з урахуванням ситуації визначити найбезпечніші евакуаційні шляхи та виходи до безпечної зони в найкоротший термін;
- учителям, вихователям, майстрам та іншим працівникам навчального закладу не можна залишати дітей без нагляду з моменту виявлення пожежі та до її ліквідації;
- евакуацію людей слід починати з приміщення, у якому виникла пожежа, і суміжних із ним приміщень, яким загрожує небезпека поширення вогню і продуктів горіння;
- дітей молодшого віку і хворих слід евакуювати першими;
- ретельно перевірити всі приміщення, щоб з'ясувати, чи не залишилися діти, які могли заховатися під ліжками, партами та в інших місцях, у небезпечній зоні;
- виставити пости безпеки біля входів у будівлі, щоб діти та працівники не поверталися у будівлю, де виникла пожежа;
- у випадку гасіння слід намагатися забезпечити сприятливі умови для безпечної евакуації людей.

Усі евакуйовані мають зібратися у визначеному місці збору для проведення переклички. Бажано це робити за класним журналом, а кожна відповідальна за евакуацію особа повинна особисто повідомляти директора про кількість евакуйованих. Якщо у вчителя під час тривоги немає класного журналу, останній потрібно якомога швидше доправити до місця збору, щоб провести повноцінну перекличку. Якщо когось із учнів немає, потрібно негайно розпочати пошуки у всіх можливих місцях, де вони могли б перебувати.

Після прибуття підрозділу пожежної охорони його слід поінформувати про кількість евакуйованих із приміщення школи та про місце пожежі. Пожежникам потрібно надати план евакуації. Начальника пожежної охорони, котрий прибув на місце події, повинен зустріти директор і поінформувати його про перебіг евакуації.

Без дозволу пожежної охорони будь-кому забороняється залишати місце зібрання чи повертатися у будівлю, що загорілася, окрім випадків, коли потрібно організувати пошук людей у приміщенні [8].

Місце збору повинно бути обраним заздалегідь. Кожен клас, що прибув до місця збору після тривоги, має зайняти визначене місце і не може його змінювати без розпорядження директора. Місце

збору слід визначити під накриттям чи в іншій будівлі.

Під час пожежі в школі необхідно дотримуватися особливих запобіжних заходів. Насамперед треба зачинити двері, за якими горить вогонь. Якщо помічено пожежу через вікно – не слід намагатися увійти у палаюче приміщення, адже потік свіжого повітря активізує горіння, а дим, що виходить через відкриті двері, заважатиме евакуації.

Не варто відчиняти вікна і двері, а також розбивати шибки, щоб зменшити ймовірність поширення вогню та диму до суміжних приміщень. Залишаючи приміщення або будівлі, що постраждали від пожежі, необхідно зачинити всі двері та вікна. Небезпечно входити в зону задимлення, якщо видимість менше ніж 8 метрів.

При порятунку потерпілих із палаючих будинків і гасінні пожежі слід дотримуватися таких правил:

- перш ніж увійти у палаюче приміщення, накрийтеся з головою мокрим покривалом, пальтом, плащем, шматком щільної тканини;
- двері в задимлене приміщення відчиняйте обережно, щоб уникнути спалахування полум'я від швидкого припливу свіжого повітря;
- у дуже задимленому приміщенні рухайтесь поповзом або пригніться;
- якщо горить лінолеум, який виділяє отруйні речовини, то слід входити у приміщення у протигазі;
- для захисту від чадного газу дихайте через зволожену тканину (рушник, хустку тощо);
- треба мати на увазі, що маленькі діти ховаються від страху під ліжками, у шафах, забиваються в кутки;
- виходьте із зони пожежі у повітряний бік, тобто в той, звідки дме вітер [1].

Якщо на потерпілому зайнявся одяг, йому необхідно лягти на землю і, перекочуючись, збити полум'я; бігти не можна — це ще більше роздуває полум'я. Побачивши людину в одязі, що палає, слід накинути на неї пальто, плащ або будь-яке покривало і щільно притиснути. На місце опіків накласти сухі пов'язки і відправити потерпілого до найближчого медичного пункту. До прибуття лікаря можна охолоджувати місце опіку проточною холодною водою. Якщо до місця опіку прилип одяг, у жодному разі не можна відривати його. Це може зробити тільки хірург, завдавши якнайменшої шкоди потерпілому. Останньому не можна давати спиртного для вгамування болю. За наявності алкоголю в крові анестезія безсила, і, якщо постраждалому необхідна термінова операція, то доведеться робити її без наркозу.

Якщо потерпілий отримав начебто незначні опіки, його все одно необхідно показати лікареві. Якщо опік не обробити вчасно та правильно, ушкоджене місце може гноїтися, що призведе до втрати частини шкіряного покриву й запалення. При пожежі можливе отруєння окремих осіб чадним газом та іншими продуктами горіння. Спочатку такі потерпілі можуть не відчувати помітного нездужання і не звертатися до лікаря, але з часом їх стан може погіршуватися. Тому належить наполягати на їх невідкладному огляді лікарем.

Необхідно усвідомлювати визнану у всьому світі тенденцію: зупинити зростання кількості пожеж і загибелі на них людей не реально. У сучасному світі на 1 млн населення від пожеж гинуть 16 осіб (в Україні більше ніж 60 осіб). За прогнозами, у 2050 р. за чисельності населення 10,5 млрд осіб від пожеж гинутиме до 75 осіб на 1 млн населення [3]. Зростання у майбутньому кількості населення неминуче приводитиме до збільшення кількості пожеж і загибелі на них людей. Тому актуальними є питання навчання працівників освітніх закладів і споживачів освітніх послуг найголовнішого: практичних навичок рятування людей під час пожежі, яке може ефективно тривати частки хвилини, поводження із доступними й ефективними засобами пожежогасіння і надання долікарської допомоги потерпілим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 24 червня 2004 р. «Про правові засади цивільного захисту» // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 1859.
2. Закон України від 19 жовтня 2004 р. «Про пожежну безпеку» // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 126.
3. Алехин Е. М. Пожары в России и в мире. Статистика, анализ, прогнозы / Е. М. Алехин, Н. Н. Брушлинский, П. К. Вагнер и др. / под ред. Н. Н. Брушлинского. — М. : Академия ГПС, 2012. — 158 с.
4. Перехейда О. М. Пожежна безпека у школі / О. М. Перехейда. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 224 с.
5. Правила експлуатації вогнегасників. Затв. Наказом МНС України № 152 від 02.04.2004 р. [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0555-04>.

6. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист : [підручник] / М. І. Стеблюк. — К. : Афіша, 2006. — 487 с.

7. Шоботов В. М. Действия производственного персонала и населения в чрезвычайных ситуациях / В. М. Шоботов. — К. : Учебное пособие ПГТУ, 1999. — 92 с.

8. Шоботов В. М. Цивільна оборона : [навчальний посібник] / В. М. Шоботов. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 438 с.

Цитувати: . Охріменко А. І. Пожежна безпека в загальноосвітніх навчальних закладах України / А. І. Охріменко, А. Ю. Цина // Постметодика. — 2013. — № 4. — С. 38-46.

© А. І. Охріменко, А. Ю. Цина, 2013. Стаття надійшла в редакцію 14.02.2012 ■

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ РАЙОНУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

І. Г. Лідовий

Досліджуються основні напрями реформування системи освіти Гадяцького району Полтавської області в контексті глобалізаційних тенденцій, орієнтирів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. На основі аналізу освітньої ситуації в районі внесено пропозиції щодо підвищення якості вітчизняної загальної середньої освіти, її доступності та конкурентоспроможності. Стаття буде корисною для начальників органів управління освітою райдержадміністрацій і міськвиконкомів та керівників ЗНЗ, директорів інноваційних навчальних закладів, котрі здійснюють експериментально-пошукову діяльність із розроблення моделей «Школи майбутнього».

Ключові слова: реформування освіти, децентралізація системи управління освітою, делегування повноважень школам, громадське управління ЗНЗ, моніторинг освітньої діяльності навчального закладу, стратегічні завдання в освіті.

Лидовый И. Г. Реформирование системы образования района в контексте глобализационных тенденций

Исследуются основные направления реформирования системы образования Гадячского района Полтавской области в контексте глобализационных тенденций, ориентиров Национальной стратегии развития образования в Украине на период до 2021 г. На основе анализа ситуации в образовании района внесены предложения по повышению качества украинского общего среднего образования, его доступности и конкурентоспособности. Статья будет полезна для начальников органов управления образованием райгосадминистраций и горисполкомов и руководителей общеобразовательных учебных заведений, директоров инновационных учебных заведений, проводящих экспериментально-поисковую деятельность по разработке моделей «Школы будущего».

Ключевые слова: реформирование образования, децентрализация системы управления образованием, делегирование полномочий школам, общественное управление общеобразовательными учебными заведениями, мониторинг образовательной деятельности учебного заведения, стратегические задачи в образовании.

Lidovyi I. H. Reforming the Regional System of Education in the Context of Globalization Trends

Author studies the basic directions of reforming education system of Hadiach region in the context of globalization trends, benchmarks of National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period till 2021. The analysis of the specific situation in the region made suggestions for improving the quality of Ukrainian secondary education, its accessibility and competitiveness. The article will be useful for the heads of government education administrations and executive committees, directors of secondary and innovative schools that conduct experiment to develop a model of «School of the Future».

Keywords: education reform, decentralization of education management, delegation of authority to schools, public management of secondary school, monitoring of educational activity, strategic objectives in education.

Найнадійніший засіб пророкувати майбутнє – це творити його.

Алан Кей

Модель освітньої галузі, сформована в Україні за радянських часів, майже не зазнала змін. Перетворенням в освіті має передувати реформування адміністративної, територіальної, бюджетної, фінансо-

вої галузей держави. Від успішності цього процесу залежать напрями та моделі змін в освіті і цілої України, і нашого району. На мою думку, найголовніша умова трансформацій – готовність укр-

їнського суспільства до змін, зокрема непопулярних.

Якою буде освіта в Україні та Гадяцькому районі за п'ять років? Для цього схарактеризуємо освітню галузь Гадяцького району на сучасному етапі.

У районі працюють 32 загальноосвітні навчальні заклади (17 – I–III ст.; 13 – I–II ст.; 1 – I ст. та 1 НВК), у яких навчаються 4 212 учнів. Середня наповнюваність класів – 14 учнів, у сільській місцевості – 11. На одного вчителя припадає 6 школярів. Середня вартість утримання одного учня в районі у 2012 р. становила 11 тис. грн, при цьому максимальна вартість утримання дітей – у Лисівській школі (27 тис. грн), найменша – у Гадяцькій гімназії (7 тис. грн). Крім цього, у районі працює 39 дошкільних установ, де виховується 1 770 дітей. Це означає, що в кожній сільській раді, у кожному селі Гадяцького району є дитячий садок.

Якою бачу мережу навчальних закладів за п'ять років? На мою думку, європейський принцип максимального наближення початкової освіти до місця проживання учнів повинен бути застосований і в Україні. Не доцільно підвозити 6-річних дітей за 15–20 кілометрів до місць навчання. Тому важливо зберегти ту кількість навчальних закладів, яка сформувалася на цей час у районі, реорганізувавши її відповідно до кількості учнів. ЗНЗ I–II ст., із невеликою кількістю дітей (30–40), можуть бути реорганізовані в НВК (школа I ст. та дитячий садок) шляхом об'єднання з ДНЗ, які працюють у селах. ЗНЗ I–III ст., де кількість дітей не перевищує 100–150 учнів, варто трансформувати в ЗНЗ I–II ст. Як це зробити?

Гадяцька модель освіти: урахування світового досвіду. Насамперед, при реорганізації мережі навчальних закладів у районі необхідно враховувати перспективу подальшого розділення ступенів освіти. Відповідно до досвіду західних колег слід визнати, що ефективними є ті школи, які працюють з однією віковою категорією дітей.

Нині в Гадяцькому районі функціонує 9 шкільних округів. У кожному з них – по 4–5 дитячих садків, 2–3 школи I–II ст. і 1–2 школи I–III ст. За п'ять років у кожному окрузі буде 4–5 НВК; 1–2 школи I–II ст. та 1 школа I–III ст. Хотілося, щоб у м. Гадячі до послуг обдарованих дітей старшої вікової категорії діяв ЗНЗ III ст.

Рано чи пізно освіта в Україні повернеться до 12-річної системи навчання і, як у Європі, охоплюватиме учнів від 6 до 19 років. Початкова школа включатиме 1–5 класи, можливо, і 6-ті класи. У середній школі навчатимуться

10–15-річні діти, тобто учні 6–9 класів, у старшій школі – 16–19-річні учні (10–12 класи). У старшій школі залишаться здебільшого лише ті учні, які надалі планують вступати у вищі навчальні заклади.

Мережу освітніх установ у районі доповнюють чотири професійно-технічні заклади. Спостерігається тенденція зменшення кількості випускників 9-х класів, які виявляють бажання продовжувати навчатися в 10-му класі; порівняно із попередніми роками в Гадяцькому районі цей показник становить 45 %.

Здійснення адміністративно-територіальної та фінансової реформ і пов'язаної з ними бюджетної приведе до появи заохочувальних важелів для реорганізації мережі освітніх установ. (Наприклад, прогнозованими є зміна формульного розрахунку фінансування шкільних установ, адміністративних центрів; завершення формування мережі руху шкільних автобусів тощо). Це означає, що не потрібно буде застосовувати адміністративно-примусові заходи для закриття навчальних закладів.

У США процес «консолідації», тобто укрупнення шкіл, у 60-х роках XX ст. планували здійснити поступово, упродовж 10–15 років, але натомість завершили за 5 років завдяки фінансовому заохоченню місцевих громад. Вважаю, в Україні також потрібно скористатися закордонним досвідом розвитку опорних шкіл; покриття мережею руху шкільних автобусів якомога більшої кількості населених пунктів, щоб у батьків була можливість вибору навчального закладу для своїх дітей; фінансового заохочення місцевих громад щодо укрупнення навчальних закладів та здійснення інших дій, які б дали змогу впродовж 5–10 років модернізувати мережу освітніх установ.

Децентралізація системи управління освітою. Якою є система управління освітою в районі на сучасному етапі?

1. Гадяцький районний відділ освіти. Складається із трьох працівників – начальника та двох спеціалістів – залишків тієї інспектури, яка колись охоплювала 11 інспекторів. НМЦ (науково-методичний центр), який юридично є незалежною установою, а фактично – частиною відділу освіти, включає 10 методистів, довантажених роботою, що її повинен виконувати відділ освіти, оскільки його малий штат не в змозі впоратися з навантаженням.

2. Централізована бухгалтерія відділу освіти: завжди «винна» в нестачі коштів, хоча розуміємо, що справа – не в роботі бухгалтерії.

3. Господарська група відділу освіти. Сформувалася впродовж останніх

10 років і включає газову службу, механіка, 3 інженерів, обслуговуючий персонал.

Таким чином, усі повноваження з метою забезпечення функціонування освіти в районі – фінансові, кадрові, організаційні, контролюючі, господарські – реалізуються саме відділом освіти.

Упродовж останніх 10 років управління освітою на рівні району стало надміру централізованим. Директор школи позбавлений фактично, але не юридично, більшості повноважень. Кадрові питання вирішуються відділом освіти, а якщо начальник відділу освіти практикує авторитарний стиль керівництва – то навіть без згоди керівника закладу. Фінансових повноважень у директора школи немає. Організаційні заходи керівник ЗНЗ повинен погоджувати з відділом освіти, який контролює кожен крок у роботі навчального закладу. Навіть більшість господарських функцій зосереджено у відділі освіти.

Брак повноважень породжує в директорів шкіл брак відповідальності, перетворює керівника закладу на завгоспа, «вбиває» у ньому лідерські якості. Я маю змогу порівнювати директорів, котрі сформувалися як керівники у 90-х чи у 2000-х роках, із сучасними директорами і роблю висновок, що сучасна система управління не дає керівнику змоги сформуватися повною мірою. Хоча бувають винятки.

Делегування повноважень школам. Що буде із системою управління освітою на рівні району через 5 років? Як прихильник школобазованого менеджменту вважаю, що більшість управлінських повноважень необхідно передавати школам. Цей процес повинен супроводжуватися упровадженням громадського контролю за діяльністю навчального закладу із збереженням контролюючих функцій (атестація, моніторинг, інспектування) відділу освіти. Усі кадрові питання мають бути у віданні навчального закладу (прийняття на роботу, звільнення, заохочення працівників, зокрема педагогічних, їх атестація, підвищення кваліфікації тощо).

За відділом освіти необхідно залишити контроль за дотриманням законодавства. Для цього треба вносити зміни в законодавчі акти. Фінансово-господарські функції також мають бути передані школі, адже саме керівник закладу краще знає, як доцільно використати кошти, і найбільше зацікавлений в економії фонду заробітної плати та енергоносіїв.

Нині вважається: оскільки згідно з формульним розрахунком фінансування шкільних установ бюджет освіти району формується залежно від кількості учнів,

то і формування шкільного бюджету буде здійснюватися таким же чином. Це не зовсім так. Формування шкільного бюджету відбувається шляхом використання показників попереднього року, а для орієнтира беруть фінансування на одного учня. Така система пов'язана з особливостями Бюджетного кодексу, де визначені розпорядники коштів. Відділ освіти, відповідно до цього нормативного акта, є головним розпорядником коштів, у підпорядкуванні якого можуть бути розпорядники коштів нижчого рівня – школи. Такі заклади мають право відкривати окремі рахунки в Державному казначействі та розпоряджатися ними відповідно до чинного законодавства.

Чинники, що перешкоджають навчальним закладам перейти на самостійний бухгалтерський облік:

- бюрократизована фінансова система;
- неспроможність Гадяцького відділення Державного казначейства обслуговувати додатково 32 нові розпорядники коштів;

- недоцільність введення у 32-х ЗНЗ посад бухгалтера, особливо у малокомплектних школах;

- незабезпеченість освітянського бюджету асигнуваннями відповідно до необхідних потреб фонду заробітної плати та енергоносіїв, що призведе до постійного «перерозподілу» коштів;

- небажання частини директорів шкіл брати на себе фінансову відповідальність в умовах тотальних перевірок контролюючих та правоохоронних органів.

Тому на сучасному етапі закладам освіти не доцільно переходити на самостійний бухгалтерський облік, але готуватися до цього необхідно.

У наш час в Україні діє нераціональна система фінансування освітніх установ, які надають загальноосвітні послуги. Фінансуються установи, а не освітянські потреби учня. Чинний формульний розрахунок фінансування враховує кількість учнів шкіл, класів тощо в усьому районі. Крім того, використовуються вирівнювальні коефіцієнти, що зводять нанівець економічну доцільність оптимізації мережі та не зацікавлюють райони у збільшенні кількості учнів у класах сільських шкіл.

Громадське управління ЗНЗ. Важливим елементом діяльності загальноосвітніх навчальних закладів має стати громадське управління шкіл поряд із державним. Тільки місцеві громади найбільше зацікавлені в розвитку своїх освітніх закладів і найефективніше можуть залучати, використовувати та контролювати кошти шкіл. Постійний контроль і співпраця громадськості з керівництвом закладу найкраще стимулює директора та

колектив школи до ефективної діяльності. Варто назвати такі форми громадського управління:

1. Піклувальні ради, незалежні від директора школи та підконтрольні сільській раді. Такі органи мають бути наділені значними повноваженнями (контроль над фінансами та господарською діяльністю школи, участь у розподілі коштів тощо).

2. Активна участь сільських чи міських рад у фінансово-господарській діяльності освітніх закладів.

3. Участь батьків та учнів у діяльності навчального закладу шляхом залучення до роботи батьківських комітетів, ради школи, учнівського самоврядування.

Щоб такі форми громадського управління запрацювали, необхідна активна позиція членів місцевої громади. На жаль, цього не спостерігаємо. Однак цим питанням ніхто активно не займався.

Моніторинг освітньої діяльності навчального закладу. Важливою складовою майбутньої системи освіти України, на мою думку, має стати моніторинг освітньої діяльності навчального закладу, зокрема рівня навчальних досягнень учнів. Чому моніторинг має таке велике значення для забезпечення ефективності фінансування освітньої системи? Саме моніторинг освітньої діяльності дасть змогу змінити підходи до оцінювання навчального закладу. Сучасна школа має не тільки обов'язок навчати та виховувати, а виконує і соціальні функції (харчування, оздоровлення, підвезення учнів до місця навчання, несе відповідальність за відвідування учнем школи та його поведінку поза школою тощо). Оцінюємо діяльність навчального закладу здебільшого за показниками матеріально-технічного забезпечення, кількістю призерів олімпіад та різноманітних конкурсів, наявністю красиво оформлених методичних матеріалів, правильно написаних наказів та заповнених класних журналів. Але, на жаль, не оцінюємо або майже не звертаємо уваги на рівень навчальних досягнень учнів. Тому – парадокс: школа, яка повинна насамперед навчати учня, давати йому знання, займається багатьма іншими питаннями, а навчання залишається на останньому місці.

Нині ніхто не може відповісти мені на запитання, наскільки добре учні 7-х класів Гадяцького району знають математику, чи відповідають їхні знання Державному стандарту, наскільки об'ек-

тивні оцінки, отримані учнями на уроках.

Упровадження зовнішнього незалежного оцінювання планувалося як реформа моніторингу навчальних досягнень. На жаль, у наш час основне завдання зовнішнього оцінювання – боротьба з корупцією. На другому етапі впровадження ЗНО планувалося вести моніторингові дослідження у 9-х і 4-х класах, а надалі поширити їх на решту класів. Тепер про це забуто. Спроби сучасної освітньої науки розробити моніторингові системи зводяться до анкетування та опитування учасників навчально-виховного процесу. На мою думку, такий підхід не може об'єктивно оцінити рівень надання освітніх послуг.

Можливо, варто звернути увагу на досвід західних колег, для яких головним критерієм успішності навчального закладу є рівень знань учнів, що його об'єктивно визначають моніторингові центри. Такі установи розробляють завдання для моніторингу, проводять контрольні роботи та аналізують результати. Як наслідок, кожен учень, учитель і школа мають об'єктивний результат своєї роботи у вигляді конкретного бала. Такий підхід допоможе дати відповідь на питання про те, що є головним у діяльності навчального закладу.

Отже, головними стратегічними завданнями в освіті найближчими роками мають стати: упровадження в управління навчальними закладами принципів школобазованого менеджменту, передача основних повноважень школам; розвиток громадсько-державного управління освітою; визначення якості надання освітніх послуг за допомогою моніторингових досліджень та визнання головним критерієм успішності навчального закладу рівня навченості учнів.

Цитувати: Лідовий І. Г. Реформування системи освіти району в контексті глобалізаційних тенденцій / І. Г. Лідовий // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 47-50.

© І. Г. Лідовий, 2013. Стаття надійшла в редакцію 7.10.2013 ■

ЛАУРЕАТИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА ЗА 2012-2013 РР.

О. В. Стоцька

Повідомляється про лауреатів та номінантів Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка за 2012–2013 рр. з метою презентації їх внеску в освітній розвиток області.

Ключові слова: розвиток освіти Полтавської області, премія імені А. С. Макаренка, Полтавська обласна рада.

Лауреати Полтавской областной премии имени А. С. Макаренко за 2012-2013 рр. Сообщается о лауреатах Полтавской областной премии имени А. С. Макаренко за 2012–2013 гг. с целью презентации их вклада в развитие образования области.

Ключевые слова: развитие образования Полтавской области, премия имени А. С. Макаренко, Полтавский областной совет.

Stotska O. V. A. S. Makarenko Prize Winners 2012 and 2013.

Paper tells about nominees for A. S. Makarenko Prize 2012 and 2013 years in order to disseminate their contribution to the development of education in region.

Keywords: development of the education in Poltava region, A. S. Makarenko Prize, Poltava Regional State Administration.

Обласна премія імені А. С. Макаренка – це встановлена 2008 р. з ініціативи Полтавської обласної ради нагорода розміром 2 000 грн. Присуджується щороку педагогічним працівникам Полтавщини «за особливі успіхи у справі навчання та виховання молоді (...), забезпечення якісної освіти; розробку і впровадження нових технологій освіти, сучасних методів і методик навчання; створення методичного та матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу (підручники, посібники, електронні засоби навчання тощо); поширення передового педагогічного досвіду, (...) ефективне керівництво закладами освіти, управлінські та організаційні новації; вагомий внесок у розвиток теорії й практики сучасної педагогічної науки» [1].

Як зазначає письменник Мирослав Дочинець, шевченківський лауреат в царині літератури, українською мовою іншомовне слово «премія» означає «додача». Це «гарне старе слово ... дуже чітко пояснює ...», що письменник (або ж, додамо, учитель) має «найбільшу премію від Бога» – працює зі словом (а вчитель – через слово із дітьми), йому «далося це, ця можливість, цей дар, цей хист. ... Це як сад, який ти обробляєш і культивуєш, і дерево може

народити яблуко, і яблуко з дерева може впасти. Це за твою працю результат – рано чи пізно воно приходить. І ти його навіть не сприймаєш, як подарунок долі – це є робота, атрибут твоєї роботи. ... А тут іще тобі додача якась у вигляді грошової матеріальної нагороди ...».

Коментуючи шот-лист лауреатів премії [5], відзначимо, що у 2008–2013 рр. нею нагороджено 35 освітян: 6 учителів загальноосвітніх закладів, 6 представників професійно-технічних навчальних закладів (1 майстер, 2 викладачі, 2 директори, 1 психолог), 6 працівників дошкільних закладів (3 вихователі і 3 керівники ДНЗ), 6 працівників позашкільних установ (4 керівники позашкільних установ, 1 методист, 1 керівник гуртка); 7 науковців вищих навчальних закладів третього, четвертого рівнів акредитації. Нагороджено лише чотири представники вищих навчальних закладів першого, другого рівнів акредитації (2 викладачі, 2 керівники), оскільки у 2008 і 2009 рр. премію в цій номінації не присуджували. Із-поміж нагороджених учителів найбільше вчителів історії (два), по одному – математики, фізкультури, англійської мови, фізкультури і української мови.

Стосовно географії лауреатів – більше за представників Кременчука (3) та Новосанжарського району (2) тільки нагороджених із м. Полтави (18).

У «ПМ» (2001, № 3) вміщено Положення про Полтавську обласну премію імені А. С. Макаренка та відомості про її лауреатів у 2008–2011 рр. (перше – четверте нагородження) [3]. Нижче на основі офіційних джерел [2; 4] та матеріалів довідок-подань друкуємо інформацію про лауреатів премії імені А. С. Макаренка п'ятого і шостого нагороджень (2012–2013 рр.) та 6-х її номінантів, відзначених Почесними грамотами Полтавської обласної ради «за багаторічну сумлінну працю на педагогічній ниві, вагомий особистий внесок у розвиток національної освіти та активну

громадянську позицію». Це – лідери полтавської педагогічної громади.

Бажаючи педагогам Полтавщини подальшого зростання, можна порекомендувати й Полтавській обласній раді «не заспокоюватися» лише премією, а розпочати видавничий проект (наприклад, у рамках Комплексної програми розвитку освітньої галузі Полтавської області на 2011–2015 рр.), згідно з яким книжки лауреатів друкуватимуться й активно поширюватимуться на теренах області, що, безперечно, посилить ефект премії імені Макаренка відповідно до її основного призначення – слугувати «розвитку вітчизняної освіти, утверджувати авторитет педагога в суспільстві, спонукати педагогічних працівників до творчої праці» [1].

Лауреати Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка (2012–2013 рр.)

КОЛИ / ХТО / ЗА ЩО / МІСЦЕ РОБОТИ / ПОСАДА

2012 / **Олександр Матвієць** / за внесок в особистісно орієнтований розвиток мовних навиків та умінь учнів, на основі альтернативного авторського курсу для самостійного вивчення англійської мови у 5–11 кл. „A clear way into realm of literature”; за книги «Школа і долі. Історія Пирогівської школи» (2005; 2008), «Я ще, може, буду живий» (2012)*; організацію учнівської пошукової метеоритної групи «Астро-88» та щорічної учнівської краєзнавчої експедиції / Пирогівська загальноосвітня школа I–III ст. Глобинського району / вчитель англійської мови

2012 / **Анатолій Гончаренко** / за вагомий внесок у навчально-виховну роботу з учнями професійно-технічних училищ області, на основі посібників «Адаптація учнів у період виробничого навчання на промислових підприємствах», «Організація роботи серед молоді» та ін., зміцнення навчально-матеріальної бази навчальних закладів профтехосвіти області / професійно-технічне училище № 10 м. Полтави / психолог

2012 / **Світлана Євенко** / за забезпечення громадянського виховання і художньо-естетичного розвитку дошкільнят, створення предметно-розвивального середовища, зокрема на основі методичних збірок «Твори добро, шануй родину, люби й оберігай чудову Україну!», «Шануй минуле – матимеш майбутнє», «Юні екологи – рідному подвір'ю», «Імідж сучасного дошкільного закладу» / Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 71 «Вишенька» / завідувач

2012 / **Олена Рагуліна** / за значні досягнення в розвитку спортивного танцю на Полтавщині й в Україні, підготовку танцювальних пар міжнародного рівня, виховання творчо обдарованих дітей / Полтавський палац дитячої та юнацької творчості / керівник гуртка

2012 / **Володимир Лук'янець** / за внесок у підготовку кваліфікованих молодших спеціалістів, розроблення галузевих стандартів вищої освіти України / Полтавський нафтовий геологорозвідувальний технікум / директор

*Рецензію М.П. Щербаня на книгу О. М. Матвійця краєзнавчої тематики «Я ще, може, буду живий» читайте в №1, 2014 р.

2012 / **Андрій Ткаченко** / за вагомий внесок у дослідження і популяризацію творчої спадщини А. С. Макаренка / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка / кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту

2013 / **Тетяна Грицай** / за оптимізацію форм і методів розвитку творчих здібностей особистості на уроках української мови та літератури / Нехворощанська ЗОШ I-III ступенів Новосанжарського району / вчитель української мови та літератури

2013 / **Іван Максак** / за сприяння створенню умов для здобуття якісної освіти дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; за патріотичне виховання молоді на прикладах історичного минулого, вшанування пам'яті загиблих та учасників бойових дій на території інших держав / Кременчуцький професійний ліцей ім. А. С. Макаренка / директор

2013 / **Ірина Геращенко** / за розроблення і впровадження освітніх проектів «Квіти», «Дерева і кущі», «Птахи», «Чарівний світ комах», створення авторських навчальних відеофільмів про комах «Жуки», «Бджілка-трудівниця», «Комахи» / Полтавський дошкільний навчальний заклад ясла-садок № 58 «Калинка» / вихователь

2013 / **Валентина Чемара** / за підготовку методичних посібників: «Педрада і не тільки» (проведення нестандартних педрад у позашкільному закладі) – для завучів навчальних закладів, «Методичний кабінет у позашкільному закладі» та ін., розробку конспектів інноваційних занять гуртків у позашкільних установах / Центр естетичного виховання м. Миргорода / заступник директора з навчально-виховної роботи

2013 / **Олександр Бабич** / за створення підручників для ВНЗ «UML: Первое знакомство», «Эффективная обработка информации: Mind mapping для студентов и профессионалов» (Москва, 2008; 2011); розробку навчальних матеріалів курсів "Операційні системи", "Автоматизовані інформаційні системи", "Вступ до програмної інженерії"; ведення блогу з питань підвищення персональної продуктивності за допомогою програмного забезпечення і онлайн-сервісів (ProductivityBlog.com.ua) / Полтавський політехнічний коледж національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» / викладач дисциплін програмного забезпечення та комп'ютерних технологій

2013 / **Алла Лисенко** / за дослідження проблем теорії та методики навчання, інноваційного розвитку системи освіти, літературного краєзнавства / Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка / доцент кафедри українознавства, культури та документознавства

**Номінанти Полтавської обласної премії
імені А. С. Макаренка (2012–2013 рр.),
нагороджені почесними грамотами Полтавської обласної ради**

КОЛИ / ХТО / ЗА ЩО / ПОСАДА

2012 / **Валентина Сорочан** / директор за поширення передового педагогічного досвіду у викладанні зарубіжної літератури й російської мови, виховання дітей на засадах національних та загальнолюдських цінностей, видання методичного посібника «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках розвитку зв'язного мовлення»; організацію впровадження у навчальний процес школи інтерактивних технологій / Полтавська загальноосвітня школа I—III ступенів № 20 /

2012 / **Анатолій Боярський** / за розробку методичних посібників для вчителів «Збірник задач з креслення. 10-11 класи», «Основи нарисної геометрії», «Вчителю креслення», «Розвиток просторової уяви школярів на уроках креслення», «Робочий зошит для виконання графічних робіт з креслення. 8—9 кл.» та ін. / Лохвицька гімназія № 1 / вчитель креслення, інформатики, трудового навчання

2012 / **Майя Боярчук** / за внесок у розвиток розвивального предметно-просторового середовища ДНЗ за програмами «Українське дошкілля», «Впевнений старт»; екологічне та патріотичне виховання дошкільників, зокрема на основі авторських проєктів «Вулиці мого міста», «Птахи» / Полтавський спеціалізований НВК № 45 / вихователь

2012 / **Світлана Колодяжна** / за успіхи у розвитку творчого потенціалу вихованців на гуртках декоративно-ужиткового мистецтва, внесок у збереження та розвиток народного мистецтва Полтавщини, власний стиль декоративного розпису на основі полтавського, що не порушує його структури й цінностей, активну участь у культурно-мистецьких заходах / Карлівський районний будинок дитячої та юнацької творчості / керівник гуртків

2013 / **Ніна Кривонос (Тарасевич)** / за дослідження проблем педагогічної майстерності, макаренкознавства, започаткування особистісно орієнтованої технології професійного розвитку вчителя, керівництво створенням курсу «Основи педагогічної майстерності», підручників, методичних посібників, які використовуються у ВНЗ України / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка / професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту

2013 / **Віктор Ліберний** / за героїко-патріотичне виховання студентів і молодих науково-педагогічних працівників / Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка / начальник навчального відділу

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про Полтавську обласну премію імені А. С. Макаренка / сайт Полтавської обласної ради. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.pl.ua/index.php/tvorchist/2010-11-23-14-29-51>

2. Вітаємо лауреатів / сайт Полтавської обласної ради. – Вівторок, 11 вересня 2012 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.pl.ua/index.php/the-news/2314-vitaemo-laureativ>

3. Козлов О. Полтавська обласна премія імені А. С. Макаренка: четверте нагородження / О. Козлов // Постметодика. – 2011. – № 3 (100). – С. 61–64.

4. Названо лауреатів обласної премії імені А. С. Макаренка / сайт Полтавської обласної ради. – Четвер, 12 вересня 2013 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.pl.ua/index.php/the-news/3639-nazvano-laureativ-oblasnoyi-premiyi-as-makarenka>

5. Гордість Полтавщини. Лауреати обласної премії імені Макаренка / сайт Полтавської обласної ради. – Четвер, 12 вересня 2013 [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.pl.ua/index.php/gordist/limakarenka>

Цитувати: Стоцька О. В. З когорти найсильніших. Про лауреатів Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка за останні роки / О. В. Стоцька // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 51-54.

© О. В. Стоцька, 2013. Матеріал надійшов у редакцію 30.10.2013 ■

ОЛЕКСАНДР МИШУГА: ПОРТРЕТ ОСНОВОПОЛОЖНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко

Аналізується вагомість внеску основоположника української вокальної педагогіки Олександра Мишуги у вітчизняну мистецьку освіту рубежу XIX–XX ст. Доводиться, що педагогічні ідеї О. Мишуги, його методичні інновації та досвід організації позааудиторної роботи учнів є актуальними для сучасних учителів музичного мистецтва. Описано меценатську діяльність українського педагога як зразок допомоги видатних діячів національної сцени розвитку вітчизняної освіти, становленню талановитих особистостей.

Ключові слова: меценатська діяльність, вокальна педагогіка, художній навчальний заклад, педагогічний альтруїзм.

Цебрій І. В., Ващенко Н. М. Александр Мышуга: портрет основоположника украинской вокальной педагогики в контексте современного отечественного образования

Анализируется значительность вклада основоположника украинской вокальной педагогики Александра Мышуги в отечественное художественное образование рубежа XIX–XX вв. Доказана актуальность педагогических идей А. Мышуги, его методических инноваций и опыта организации внеаудиторной работы учеников для современных учителей музыкального искусства. Описывается меценатская деятельность украинского педагога, являющаяся образцом помощи известных деятелей национальной сцены развитию отечественного образования, становлению талантливых личностей.

Ключевые слова: меценатская деятельность, вокальная педагогика, художественное учебное заведение, педагогический альтруизм.

Tsebriy I. V., Vaschenko N. M. Alexander Myshuga: Portrait of the Founder of Ukrainian Vocal Pedagogy in the Context of a Modern National Education

Paper analyzes significance of Alexander Myshuga's contribution into domestic art education at the end of XIX th – beginning of XX th centuries. A. Myshuga's pedagogical ideas, his methodological innovation and organization of extracurricular students activities are noteworthy for musical art teachers at the present time. Philanthropy of this Ukrainian teacher is an example of the way outstanding national artists supported national education, leded talented individuals to become "stars" of the national scene.

Keywords: philanthropy, vocal pedagogy, art school, pedagogical altruism.

Музично-просвітницька діяльність в Україні кінця XIX – початку XX ст. пов'язана із труднощами, викликаними державною заборонаю поширення української культури, наявністю етнокордонів, що розділяли Україну, та нехтуванням української нації Росією, Польщею й Австро-Угорщиною.

На основі вивчення й аналізу наукових досліджень, архівних справ, періодичних видань та літератури з питань розвитку української культури і музично-педагогічного досвіду маємо зазначити, що процес формування самосвідомості українського народу супроводжувався прогресивними явищами в житті громадськості.

Особливо слід відзначити зрушення, що спостерігалися в середині XIX-го й посилювалися на початку XX ст. завдяки діяльності прогресивних діячів літератури і мистецтва, які пропагували вітчизняну культуру.

Одним із головних напрямів цієї роботи є просвітницька, педагогічна та меценатська діяльність професійних вітчизняних співаків. Серед найвідоміших педагогів-професіоналів світу золотими літерами сяє ім'я Олександра Мишуги (1853–1922) – основоположника вітчизняної вокальної педагогіки, мецената, одного із засновників першої в Україні Музично-драматичної школи.

Цебрій Ірина Василівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Ващенко Наталія Миколаївна, аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Упродовж ХХ ст. видруковано чимало праць, присвячених українській вокальній педагогіці і внеску у її розвиток Олександра Пилиповича Мишуги. Серед авторів цих досліджень – відомі громадські діячі і педагоги Є. Кротевич, І. Деркач, М. Рильський, С. Людкевич, О. Кошиць, М. Донець-Тессейр, О. Любич-Парахоняк, представники зарубіжної педагогічної думки Я. Стирянський, М. Кінберг, С. Миревич та інші, які високо оцінили педагогічну і меценатську діяльність Олександра Пилиповича. Тому автори статті ставлять за мету порівняти точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців на внесок О. Мишуги в українську культуру.

Інтерес до вокальних шкіл України рубежу ХІХ–ХХ ст. означився в 30–40 рр. ХХ ст. Так, відомий український письменник і драматург Євген Кротевич (1884–1968) написав декілька праць, присвячених О. Мишугі, з яким був особисто знайомий завдяки діяльності в Києві „Літературно-артистичного товариства“, що об'єднувало прогресивну художню еліту. Завдяки цій праці знаємо, що, перебуваючи в Києві, О. Мишуга брав найдіяльнішу участь у громадському житті, був у добрих приятельських стосунках із родинами Старицьких, Косачів, особливо з Ларисою Петрівною – Лесею Українкою, близько зійшовся з друзями Лесі – С. Мержинським, П. Тучапським, І. Щербою, В. Едельманом, В. Крижанівською-Тучапською. Також Є. Кротевич у доступній формі розповідав про враження від виступів О. Мишуги та його талановитих учнів [1, с. 33].

Найдокладніше життєвий і творчий шлях О. Мишуги описав дослідник Іван Деркач. Вагомою для нашого дослідження є висока оцінка ним педагогічної діяльності співака в роки роботи у Музично-драматичній школі М. Лисенка. Саме І. Деркач відзначив несприятливі обставини діяльності Олександра Пилиповича, пов'язані із впливом панування московської школи співу: „До того ж, усякі шовіністи шкодили Мишугі, намагалися принизити його ще й тому, що він викладав українською мовою... А знав він дванадцять мов. Та це й природно: у кожного новатора завжди багато противників“ [1, с. 20].

Далі І. Деркач зазначав: „У спогадах учнів Мишуги дуже багато пишеться про те, що в нього було чуйне й благородне серце. На культурні цілі на допомогу студентам, робітникам, селянам він віддавав усі свої зароблені гроші, в той час, як сам жив скромно і ніколи своїм зовнішнім виглядом не намагався показати, що він, мовляв, велика знаменитість. Один із його молодших сучасників писав: „Як

дивлюся зараз на дурощі всяких [...], то з дива вийти не можу, що сталося з людьми! Не знають, що на себе начепити, що їсти, де мешкати, як світа вжити. А про те, хто чув про великі дари отих усяких, вибачте, „знаменитостей“? А Мишуга давав. Тому й не слід забувати про нього. Це був митець і педагог! Це була людина!“ [1, с. 23].

М. Рильський присвятив світлій пам'яті О. Мишуги три статті, зокрема „Співак, педагог, громадянин“ (1938 р.), „Син народу“ (1947 р.), де щиро висловив власне бачення особистості визначного українського співака і педагога. У роботі „Співак, педагог, громадянин“ М. Рильський так характеризував педагогічні здобутки О. Мишуги: „За власним бажанням, Мишуга дійшов свого особистого методу навчання мистецтву співу. Він не встиг дати широкий виклад своїх поглядів на цю справу. Методику його творчо завоював, розвинув і виклав у широкій праці улюблений учень Олександра Пилиповича – Михайло Микиша. Поява цієї праці в друку буде не лише виявом пошани до пам'яті незабутнього співака, педагога, громадянина, а й корисною справою для нашої співацької молоді та й для викладачів співу!“ [7, л. 1].

У статті „Син народу“ М. Рильський визначив громадянську позицію Олександра Пилиповича як позицію патріота-громадянина: „Це був не лише співак, не лише артист, це був патріот-громадянин. Міцна дружба еднала його з великим Франком. Варто відзначити, що лише завдяки коштам, які передав із артистичних своїх заробітків Мишуга Франкові, могла з'явитися друком така окраса української поезії, як збірка „Зів'яле листя“. Взагалі Олександр Пилипович значну частину своїх гонорарів віддавав на громадянсько-культурні справи, на допомогу талановитій молоді та ін. В останні хвилини свого життя він заповідав усе, що набрів за життя, Музичному інституту імені М. Лисенка у Львові...“ [1, с. 117].

Меценатська діяльність О. Мишуги не залишила байдужими тих, кому він допомагав. Так, Ярослав Стирянський, викладач ремісничо-торгової бурси (м. Львів), у якій свого часу навчався О. Мишуга, писав про нього у 1922 р. (стаття „Меценат робітничої молоді“): „Усіх пожертвуваних, які О. Мишуга склав для бурси, не варто наводити. Вистачить лише згадати, що спочатку він надсилав суми, які досягали кількох сот крон, а пізніше перейшли в тисячі. Найбільшу суму – 25 000 крон – прислав Мишуга в 1912 році. За ці гроші бурса купила собі двоповерховий будинок. Одним із могутніх виховних засобів у суспільстві є

життя великих людей. Життя Олександра Мишуги – це прекрасний приклад для нашого молодого покоління. Він зумів зійти з висот мистецтва до злосоденних справ трудового життя, зумів подати руку меншому братові. Коли хоч частина тієї молоді зуміє понести в майбутнє подиву гідний альтруїзм О. Мишуги, то його велика праця й пожертвування не були даремними“ [5, с. 76].

Не минув своєю увагою діяльність О. Мишуги й відомий український композитор, народний артист УРСР, професор Львівської державної консерваторії імені М. В. Лисенка Станіслав Людкевич: „Із якого боку ми б не дивилися на Олександра Мишугу – чи як на артиста-співака, чи педагога, чи, вкінці, як на людину-громадянина, – його постать вирівняна в головних рисах і гармонізована в цілісності. Сільську дитину, можна сказати, із самих низин життя, природа щедро наділила небуденним талантом. І хто із грядущих істориків української культури торкнеться музично-співочої ділянки, той чимало скаже про одного з найкращих синів нашого народу, одного з перших, найбільших піонерів українського вокального мистецтва, благородну й оригінальну постать артиста й громадянина – Олександра Мишугу“ [1, с. 42–43].

Український диригент і композитор Олександр Кошиць, який працював свого часу у музично-драматичній школі М. В. Лисенка, у статті „Про славного українського співака“ (1931 р.) поділився враженнями про зустрічі з Олександром Пилиповичем: „Ніколи не забуду того директорського кабінету в школі Лисенка, на Великій Підвальній вулиці, б. 15, де збиралися в перервах між лекціями професори. При світлі лампи під синім абажуром тут можна було бачити рядом, на одній канапі чи у фотелях при столі, і самого Миколу Віталійовича Лисенка, і професора Володимира Перетца, і академіка Ореста Івановича Левицького, і Марію Михайлівну Старицьку, і мого улюбленого професора композиції Любомирського та багатьох інших, заслужених і відомих. Мав щастя належати до цього товариства і я, тоді ще молодий педагог. Серед розмов, жартів і дотепів, іноді поважних політичних дискусій мене завжди вражав своєю шляхетністю й лагідною стриманістю, а також галицькою мовою (новою тоді й для мого вуха) Олександр Мишуга. Завжди акуратно одягнений, з чудовою краваткою, тихим, наче глухуватим у розмові голосом, із лагідною усмішкою на обличчі, він, мов живий, стоїть ще й тепер переді мною – принадний і симпатичний...“ [1, с. 49].

Марія Ростовська-Ковалевська, оперна співачка, солістка Одеської опери, професор Одеської консерваторії, вихованка О. Мишуги, розповідала про те, як вони з М. Микишею згадували свого Маестро: „У 1960 році громадськість Києва відмічала 75-річчя з дня народження М. В. Микиші. Я не встигла приїхати з Одеси на ювілейний вечір і лише на другий день зайшла на квартиру до ювіляра. Михайло Венедиктович наспівував під свої пластинки, а я була зворушена, почувши, як по-юнацькому звучить його голос! „Так ось вони – плоди системи прославленого Мишуги, системи, що живе в двох поколіннях і так добре зберігає голоси на довгі роки“, – подумала я. Наче у відповідь, ювіляр сказав: „А яка це була висококультурна людина! З Лисенком, із Лесею Українкою міг говорити годинами про літературу, історію, музику, естетику“. „Він знав більше десятка європейських мов,“ – додав артист Є. Круглов. Таких людей, як Олександр Мишуга, ми повинні краще популяризувати, бо це наша слава й гордість. Поет-академік Максим Рильський сказав: „Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани“. Спогади ці – ще один доказ любові до незабутнього нашого великого митця і патріота“ [7, с. 2].

О. Мишугу не обійшли увагою і визначні зарубіжні педагоги-вокалісти, діячі культури та громадськості. Так, на початку ХХ ст. відомий польський педагог, музикознавець, теоретик співу Юзеф Райс писав про складну долю співака і педагога: „Як правило, Мишуга не зв'язував себе постійними ангажементами. Був навіть інколи „безробітним“. Тоді, а також у той час, коли прибутки його були незначними й умови не були занадто сприятливими, він завжди знаходив гостинний прийом серед поляків у Кракові. А піклувався цим його вірний приятель, директор музичного товариства Віктор Барабаш, запрошував його на літній сезон до зорганізованої ним опери, влаштовував концерти в імпрезах музичного товариства...“ [1, с. 55].

Шведська оперна співачка першої половини ХХ ст., учениця Олександра Пилиповича Майя Кінберг у статті „Спомин про вчителя“ так згадувала свого маестро: „Вже перша година співу в професора Мишуги була для мене чимось незвичайним. За весь час свого попереднього навчання з іншими маестро я мала нагоду пізнати, може, аж занадто теорій та фахових висловів і рекомендацій, але ніхто дотепер не зумів мені показати рівночасно такого їх практичного застосування, як це робив маестро Мишуга. Як учитель він був суворий і вимогливий. Повний невичерпної терпеливості, він не

лише цікаво будував свої лекції, але й проробляв із учнями вправу за вправою, в яких умів дошукуватися найживішого вислову, звуку й краси.

Перед моїми очима й досі день 9 березня 1922 року – учитель упокоївся тихо й погідно навіки. За кілька годин перед смертю сказав мені: „Будь жрицею мистецтва, щоб його ширити в світі, живи для краси співу! Помагай моїм учням, а якщо й справді існує душа, яка живе по смерті, то я буду з вами, щоб допомагати вам. Амінь“ [1, с. 106–107].

Інша учениця Олександра Мишуги, Марія Донець-Тессейр, у майбутньому – заслужена артистка УРСР, професор Київської консерваторії імені П. Чайковського, у праці „Листок до вікна“ висловила свою безмежну вдячність незабутньому маестро: „Я все життя вдячна Олександрові Пилиповичу за те, що саме він мені дав путівку в життя. Пізніше мені доводилося ще багато вчитися й пізнавати різні методи викладання, але заняття в О. Мишуги, пояснення, живі демонстрування, вимоги керували мною впродовж усієї моєї співацької діяльності і допомагають тепер у педагогічній праці. Вони оберігали мене й від помилкових впливів, із якими інколи доводилося зустрічатися“ [1, с. 98].

У статті оперної співачки Марії Гребінецької „Фанатик мистецтва“ мова йшла про силу впливу особистості Мишуги на своїх вихованців: „За п'ять років навчання в Італії я переконалася, що більше того, чого навчив мене Олександр Пилипович з теорії співу, я не знайду. Мишуга був фанатиком співу. Тому він не задовольнявся лекціями в школі: кращих учнів кликав до себе додому і там працював з ними далеко за північ. Навіть коли ми ходили з ним на прогулянку, то він і там не гаяв марно часу, а вчив співати. Тепер особа покійного Мишуги здається нам якимсь дивним явищем. Це була людина з фанатичною любов'ю до мистецтва, людина ідеї. Тому він захоплював душі всіх, із ким працював“ [8, с. 67].

Найулюбленіший учень О. Мишуги, продовжувач його сценічних і педагогічних традицій, Народний артист УРСР, професор Київської консерваторії Михайло Микиша з великою любов'ю і вдячністю писав про свого вчителя („Сівач краси й добра“): „Навчаючись в Олександра Мишуги в Києві, а потім у Варшаві, я був його, так би мовити, секретарем – він доручав мені вести листування, висилати гроші тощо. Пам'ятаю, я носив на пошту від нього досить великі суми для Музичного товариства у Львові, українських гімназій, робітничих організацій. Давав він гроші також деяким

українським студентам, які вчилися в різних університетах Європи. Славетного співака й патріота не покидала думка збудувати пансіонат на Придніпрянській Україні, де б виховувалася музично обдарована молодь. Знаю, що в цьому йому взявся допомогти його сердечний друг, великий італійський співак М. Батістіні. Благородному задуму великих артистів перешкодила війна.

Коли я сьогодні з перспективи часу дивлюся на Олександра Мишугу, то бачу, що він займає одне з найвидатніших місць в історії музично-вокальної культури. Його постать буде завжди світочем для артистів, митців“ [5, с. 86–87].

Ще одна із вихованок О. Мишуги, оперна співачка Олександра Любич-Пархоняк згадувала про велику любов свого викладача до рідної землі та велику повагу до нього в студентських колах („Мій незабутній учитель“, 1940 р.): „У 1914 році ми з маестро приїхали до Львова. Він замешкав у народному готелі. Його зразу ж прийшли вітати студенти, молодь, представники музичних і літературних кіл. У вільні години ми ходили з ним по місту, були на Княжій горі. Він дуже любив Львів. Радів усією душею, що повернувся на рідну землю. Мріяв і робив усе, щоб у цьому місті був нарешті збудований український театр. Хотів поселитися в Львові й організувати свою школу співу. Але, на жаль, цих планів не довелося йому здійснити...“ [3, с. 98].

Софія Мирович, також вихованка Олександра Мишуги, пізніше заслужений діяч мистецтв, професор Ленінградської державної консерваторії, завжди пишлася тим, що її учителем вокалу був славетний маестро („Людина великого серця“, 1939 р.): „Визнанням тих якостей співачки й педагога, яким я повністю зобов'язана О. Мишугі, може послужити той факт, що 1923 року я була запрошена вокальним факультетом Ленінградської консерваторії, очолюваної тоді видатним російським композитором Олександром Глазуновим, де й працювала довгі роки. Дуже приємно чути, що тепер у нас та й за кордоном часто пишуть про мистецьку й педагогічну діяльність О. Мишуги, що в столиці України – Києві урочисто відмітили 110 років із дня народження цього прославленого співака, педагога й патріота. Нехай зібрані ділянки спогади послужать нашим молодим митцям у їхній великій ролі будівництва нового культурного суспільства“ [1, с. 93].

Відомий історик українського театру, поет Степан Чарнецький тепло згадував Мишугу („Дороге ім'я“, 1939 р.): „Картина була б неповна, якби не згадати

про Мишугу як людину, громадянина та сина українського народу. У житті завжди був тихий, скромний, вразливий. Пережив дві трагедії, яких слід носив у душі, мабуть, до самої смерті. В долі й недолі, на вершинах успіхів і слави чи в днях важких почував завжди себе сином поневоленого народу. Допомагав матеріально Ставропігійській та Українській ремісничо-промисловій бурсам, Музичному товариству імені Лисенка, „Літературно-науковому віснику“, київській „Раді“, посилав гроші на погорільців рідного села, допоміг Івану Франку видати „Зів'яле листя“, і хто годен вичислити ті дари, що їх довгі роки склав на різні народні цілі „безіменний жертводавець“?

По роках скитання на далекій чужині вернувся на свою рідну землю, до своїх лип у Виткові. Вернувся – але в домовині... Тепер на його могилу прилітають вітри з волинської сторони, а задуманий Буг у місячні ясні ночі шумить йому свої величні, горді думи...“ [9, с. 112].

Останній значний спогад у пресі про видатного оперного співака й педагога О. Мишугу датується 7 червня 2003 р. Так, у Постанові Верховної Ради України, опублікованій у „Відомостях Верховної Ради України“ відзначалося, що 20 червня 2003 р. виповнюється 150 років від дня народження О. Мишуги – видатного українського оперного співака, талановитого педагога, мецената і громадянина-патріота, ім'я якого увійшло у коло світових зірок оперного мистецтва поряд з Енріко Карузо, Соломією Крушельницькою, Федором Шаляпіним, Тітто Руфо [6].

Таким чином, проаналізувавши педагогічну, громадсько-просвітницьку і меценатську діяльність О. Мишуги з точки зору вітчизняних і зарубіжних діячів освіти та мистецтва ХХ–ХХІ ст., доходимо висновку, що це був визначний педагог і артист, активний громадський діяч, меценат, світла пам'ять про якого завжди житиме серед майстрів української вокальної школи. О. Мишуга – людина, якій були не байдужі проблеми української освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст., і не лише музичної. Це був „сівач добра й краси“, чуйна людина, у кожну хвилину готова надати допомогу друзям і тим, хто її потребував. Згадка про великого артиста, педагога і мецената живе й житиме у пам'яті українського народу.

Проблема вивчення просвітницької, педагогічної та меценатської діяльності видатних вітчизняних діячів, фундаторів рідної культури й педагогіки не вичерпана нашою працею, оскільки на часі широка популяризація їх багатогранного внеску в українську історію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видатний співак Олександр Мишуга: спогади / [ред. І. Деркач]. – Л. : Видавництво „Каменяр“, 1964. – 120 с.
2. Лаури-Вольпи Дж. Вокальные параллели / Джакомо Лаури-Вольпи. – М. : Музыка, 1972. – 142 с.
3. Любич-Парахоняк О. Мій незабутній учитель / Олександра Любич-Парахоняк // Олександр Мишуга : Спогади. Матеріали. Листування. – К. : Музика, 1971. – С. 141–148.
4. Микиша М. В. Письмо к ученику / ГТМИ имени А. Бахрушина. Ф. № 442. Оп. 1. Д. 1. – Л. 1-2.
5. Микиша М. В. Практичні основи вокального мистецтва / Михайло Венедиктович Микиша. – К. : Музична Україна, 1971; 1985. – 115 с.
6. Постанова Верховної Ради України у зв'язку зі святкуванням 150-річчя з дня народження О. П. Мишуги // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – С. 352.
7. Ростовская-Ковалевская М. Г. Воспоминания оперной артистки о работе в городах большой провинции в дореволюционное время и после (до 1925) / НИО ЛИТМиК, ф. 95, оп. 1. Л. 1-2.
8. Ульева И. Словарь ошибок вокальной педагогики / Ирина Ульева. – М. : Традиция, 2010. – 68 с.
9. Чарнецький С. Дороге ім'я / Степан Чарнецький // Олександр Мишуга – король тенорів / [авт.-упоряд. М. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 2004. – С. 114–128.

Цитувати: Цебрій І. В. Олександр Мишуга: портрет основоположника української вокальної педагогіки в контексті сучасної вітчизняної освіти / І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 55-59.

© І. В. Цебрій, Н. М. Ващенко, 2013. Стаття надійшла в редакцію 4.12.2013 ■

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ КАЗКИ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ У ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

С. В. Світельська-Дірко

Розкрито місце і роль казки у творчості В. О. Сухомлинського у формуванні патріотизму у школярів молодших класів. Автор доводить, що погляди педагога на формування в учнів початкової школи патріотичних ідей є високонауковими і практично реалізованими.

Ключові слова: Батьківщина, казка, патріотизм, школяр молодших класів.

Свительская-Дирко С. В. Патриотическое воспитание посредством сказки учащихся младших классов в творчестве В. А. Сухомлинского

Раскрыты место и роль сказки в творчестве В. А. Сухомлинского в формировании патриотизма у школьников младших классов. Автор утверждает, что взгляды педагога на формирование у школьников патриотических идей являются высоконаучными и практически реализуемыми.

Ключевые слова: Родина, сказка, патриотизм, школьник младших классов.

Svitelska-Dirko S. V. Teaching Junior on V. A. Sukhomlynsky's Fairytales to Be Patriots.

Paper describes Sykhomlynsky's attitude toward the place and role of a fairytale in the patriotic education of younger pupils and tells that it is based on sound science and practice.

Keywords: Motherland, patriotism, junior, fairytale.

Постановка проблеми. Понад 20 років Україна є незалежною державою. Формуються нові економічні і політичні відносини, нова ідеологія, державницький тип мислення. Щоб виховати державника і патріота, педагоги мають урахувати українські реалії, психологію народу, звертатися до нашого минулого, традицій. І одним із найбільш формуючо-творчих джерел патріотичних ідей у сучасних умовах є казка. Зразком для сучасних педагогів має стати творча спадщина великого українського педагога, гуманіста і патріота В. О. Сухомлинського, який довів, що дитиною у віці 7–8 років високі ідеї найкраще засвоюються через призму казкового світу. Однією з таких ідей, вважав В. О. Сухомлинський, є ідея патріотизму, яка через казку набуває життєздатності, наочності. У руслі творчої спадщини В. О. Сухомлинського казка, наголошує український учений О. Вознюк, є втіленням аналітичного знання у «згорнутій» синтетичній формі, вона виступає у вигляді системи підсвідомих архетипових ідей, які здатні трансформуватися в науково-теоретичні схеми вищого рівня.

Чим глибше занурюється дитина у світ казок і що просторіший цей світ, тим більше науково-теоретичних смислів вона згодом здатна сприйняти, видобути та кристалізувати. Зміст казки, почутий і пережитий школярем у дитинстві, часто стає життєвим орієнтиром упродовж усього його життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть в Україні з'явилася значна кількість публікацій, у яких висвітлено величезний пласт педагогічних ідей, висловлених В. О. Сухомлинським. Серед них можна назвати дослідження: Л. С. Бондар, О. В. Вознюка, Н. П. Дічек, І. А. Зязюна, А. І. Іванко, В. К. Кіндрата, О. Є. Місечко, Н. С. Побірченко, А. Я. Розенберга, О. В. Сухомлинської та інших.

У працях, зокрема, розглядається ідея ефективного навчання молодших школярів у царині прищеплення їм любові до засобами казки.

Мета дослідження – розкрити ефективність формування засобами казки патріотизму в школярів молодших класів у творчості В. О. Сухомлинського.

Світельська-Дірко Світлана Володимирівна, учитель англійської мови та хореографії Новоград-Волинського колегіуму, аспірант кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. І.Франка

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій педагогічній літературі чільне місце займає патріотичне виховання молоді, що його, як наголошував В. О. Сухомлинський, треба розпочинати з ранніх років життя дитини. Патріот (від гр. *patriotes* – батьківщина, вітчизна) – це людина, яка пройнята почуттям відповідальності за долю вітчизни, готова служити її інтересам і сприяти її успіхам у сферах внутрішнього життя і на міжнародній арені [1, с. 407].

Патріотизм, наголошував Гегель, базується не на розрахунку, а на усвідомленні вищого, загального блага [2, с. 70]. Такий умонастрій – віддати своє майно і життя заради цілого, загального – є свідченням рівня довіри народу до держави як політичної організації суспільства. Для Гегеля і Платона патріотизм визначався довірою, любов'ю громадян до держави, для Аристотеля – до суспільства.

Такої ж позиції дотримувався і В. О. Сухомлинський. У його творах патріотизм – це служіння народу, суспільству, державі. Рівень довіри до них, переконував В. О. Сухомлинський, визначає рівень патріотизму окремої людини. Така інтерпретація патріотизму суперечила офіційній радянській педагогіці. Як зазначає донька великого педагога-мислителя Ольга Сухомлинська, наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. Василь Олександрович створює свою концепцію всупереч загально визнаній у Союзі практиці і її теоретичному обґрунтуванню.

«Відкидаючи авторитарно-адміністративне, – пише О. В. Сухомлинська, – Василь Олександрович розвивав ідеї, не властиві для радянської педагогіки, і серед них ідеї виховання свободи вибору, свободи волі, самостійності і неповторності кожної окремої особистості, що привело до протистояння з офіційною педагогікою, до дискусії з її консервативним крилом. Цей конфлікт підірвав його життєві сили, став причиною ранньої смерті» [3, с. 2].

Аналізуючи особливості формування патріотизму в школярів у концепції В. О. Сухомлинського, український учений В. К. Кіндрат зазначає, що патріотизм належить до складних почуттів і має кілька духовних пластів. Перший – поверхневий, у якому зосереджена любов індивіда до народу як до своєї великої родини, любов до рідного слова, природи. Другий пласт – це усвідомлення особистістю свого святого обов'язку – захищати Батьківщину, її інтереси. Саме так, наголошує В. К. Кіндрат, розумів патріотизм учений-педагог В. О. Сухомлинський. Він вважав, що патріотизм – це сплав почуття і думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а передусім серцем. Третій, основний пласт патріотизму – це такий рівень, коли

почуття любові йде від самого серця, переплітається з думкою про особисту відповідальність перед народом за його ідеали з готовністю служити Батьківщині, працювати задля її блага [4, с. 56–57].

Зазначимо, що патріотизм завжди був тісно пов'язаний з українською народною традицією. Яскравим свідченням цього можуть бути приказки та прислів'я козацької доби. Наведемо деякі з них: «Рідний край – званий рай»; «Де рідний край – там і під ялиною рай»; «Свій край – як рай, а чужа країна – як домовина», «Дон Доном, а найкраще дома»; «Всюди добре, а дома найліпше»; «За рідний край хоч помирай», «За рідний край легко й помирати» [5, с. 136].

Відомі вітчизняні педагоги минулого постійно підкреслювали, що у формуванні в дітей патріотичних почуттів величезна роль належить школі. Не можна виховати в дітей патріотизму, наголошувала С. Ф. Русова, коли вчитель сам не є патріотом. «У національній школі, – писала педагог, – учитель не може не бути патріотом, щирим і глибоким. В усьому навчанні він повинен додержуватись правди. Правда мусить бути єдиним ґрунтом, на якому він буде своє навчання і виховання» [6, с. 368].

В. О. Сухомлинський, вихований на патріотичних поглядах Б. Д. Грінченка, К. Д. Ушинського, С. Ф. Русової, М. М. Коцюбинського та інших корифеїв науки і літератури, намагався прищепити дітям патріотизм всіма доступними йому засобами. «Батьківщина, – зазначав, видатний великий український педагог, – є найдорожче в житті людини». В одному із своїх віршів він писав:

*Я був на далекій чужині,
Там небо таке ж голубе,
Там тільки немає Батьківщини,
Нема там, Вітчизно, тебе.
Бо в рідним краю над землею
Чистіша і глибша блакить,
І сонце Вітчизни моєї
Яскравіше в небі горить.
Я слухав пісні на чужині –
Хороші думки в тих словах,
Але то не крила орлині,
Що є в наших рідних місцях [7, с. 15].*

Як наголошував В. О. Сухомлинський, патріотизм – це спрямованість свідомості, волі, почуттів, діалектично пов'язаних з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею. Виховання патріотичної свідомості, переконань і почуттів, зазначав великий педагог-гуманіст, неможливо відокремити від складного, цілісного процесу формування особистості. І цей процес, вважав В. О. Сухомлинський, слід розпочинати з дитинства. Особливо важливо сприяти патріотичному вихованню дитини з молод-

ших класів, коли вона усвідомлює почуття і водночас переломлює його через призму емоційного сприйняття. Як зазначають педагоги, є різні засоби патріотичного виховання в цей період життя людини, але найбільш ефективний – казка.

«Казка, – наголошував В. О. Сухомлинський у праці «Кімната казки», – є благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту; створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже тому, що вона – творіння народу. Коли ми дивимось на чудові фрески Київської Софії, ми сприймаємо їх як частку життя народу, творіння його могутнього таланту, і в нашій душі пробуджуються почуття гордості за творчий дух, думку, майстерність». Аналогічно впливає на душу дитини, з точки зору В. О. Сухомлинського, народна казка. «Здається, – писав він, – ...казка побудована на чисто «побутовому» сюжеті: дідусь та бабуся посадили ріпку, дідусь вирішив обманути вовка, зробив солом'яного бичка тощо, але кожне слово цієї казки – як найтонший штрих на безсмертній фресці, в кожному слові, в кожному образі – гра творчих сил народного духу». Казка, наголошував В. О. Сухомлинський, – це духовні багатства народної культури, пізнаючи які, дитина пізнає серцем життя народу [8, с. 177–178].

На думку великого педагога-гуманіста, не можна все багатство патріотичного виховання редукувати до царини школи. Виховувати в дітей почуття патріотизму, палку любов до Батьківщини – завдання не тільки школи, а й сім'ї. У колі сім'ї дитина уважно слухає батьків, слово «Батьківщина» набуває у її думках і почуттях конкретного характеру, викликає живі образи. Цілком зрозуміло, що і в класі дитина почує багато з того, що можуть сказати їй батьки. Та коли вікно у світ розчинятимуть не тільки вчителі, а й найближчі люди, то почуття патріотизму формуватиметься в дитини на особливо міцній основі.

Але щоб діти абсорбували патріотичні ідеї, батьки самі повинні сповідувати патріотизм як одну з найважливіших духовних цінностей. Коли в сім'ї панує бездуховність, абсолютизуються споживацькі цінності, внутрішній світ дитини подвоюється. Учителі в школі говорять одне, батьки – інше, часто протилежне до того, чого навчає педагог. Дитина опиняється на роздоріжжі. Цілком зрозуміло, що про патріотизм у такій ситуації не може бути і мови. Хіба що згодом, на юнацькому етапі або в дорослому віці. А для того, щоб слово педагога було вагомим, учив

В. О. Сухомлинський, слід говорити правду, не прикрашати життя, але і не подавати його в чорних барвах.

У своїй педагогічній практиці, у настановах учителям, у педагогічних працях, зокрема, «Як виховати справжню людину», В. О. Сухомлинський наголошував, що є в житті людини сумірні і несумірні цінності. Є святині, які ні з чим не можна порівняти. Це Батьківщина, Вітчизна, синівська вірність, відданість народу, тій землі, де людина народилася і осмислила сама себе.

Справжнє народження людини як громадянина, мислячої, одухотвореної благородними ідеями особистості, трудівника відбувається завдяки тому, що вона – син народу; у ньому, як сонячне світло в краплі води, відбивається його багатовікова історія, його велич і слава, його любов і надія, його нерозривна єдність з тими дорогими серцю куточками, які входять в життя людини як вічне, незнищенне, незгасне. «Мати, – слушно зазначає В. О. Сухомлинський у праці «Як виховати справжню людину», – народжує плоть дитини, Вітчизна народжує її людську, громадську душу» [9, с. 166].

Патріотичне виховання дитини, наголошував педагог-новатор, – це не якийсь окремий аспект педагогічної діяльності. Воно має багато граней, і перша з них – це бачення світу. Усе, що відкривається перед дитиною, найбільш доступне їй у казці. Почуте у формі казки дитина переломлює через свій світ, через своє оточення, надає йому цілісного холистичного значення, де одним з основних духовних вимірів є патріотизм. Саме в казці ненав'язливо, у доступний спосіб формуються почуття, поняття, які з часом змінюються, «шліфуються», стають переконаннями дитини, а згодом і дорослої особистості.

Любов до Батьківщини, вважав В. О. Сухомлинський, починається із захоплення дитини красою того, що бачить вона перед собою, чим милується, у що вкладає частку своєї душі. Захоплення красою землі, на думку Василя Сухомлинського, де жили діди і прадіди, де нам судилося прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас, – це найважливіше емоційне джерело любові до Батьківщини. У світі є країни, де природа яскравіша від наших полів і лугів, але рідна краса повинна стати для наших дітей найдорожчою. «Треба, – з особливою силою наголошував великий гуманіст, письменник і поет, – щоб діти не просто бачили, як дерева весною вкриваються білим серпанком, як над золотими дзві-

ночками хмелю літають бджоли, як наливаються яблука та червоніють помідори, усе це вони повинні переживати як радість, як повноту свого духовного життя. Нехай дитинство пригадається їм у яскравих, сонячних образах: сад у білому вбранні цвітіння, неповторне звучання бджолоїної арфи над полем гречки, глибоке, холодне осіннє небо з журавлиним ключем над обрієм, сині кургани в тремтливому мареві, багрянний захід сонця, верба, що схилилася над дзеркалом ставу, стрункі тополі край дороги – все це нехай залишить незгладимий слід у серці як краса життя у роки дитинства, як пам'ять про «найдорожче» [10, с. 256–257].

Краса рідної землі, виражена в казці, зазначав В. О. Сухомлинський, захоплення усім дорогим, незрівняним, найтонші рисочки навколишнього світу, подані в казковому вираженні, стають першим джерелом патріотичної свідомості; це ті іскри, які запалюють полум'я прекрасного, доброго, героїчного, справедливого.

На його думку, казка, – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздуває вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах.

А казка – те саме джерело, завдяки якому дитина може уявою «доторкнутися» до навколишнього світу, рідної природи, вчинків людей, оцінити через призму казкових персонажів, що є добро і зло, чому так важливо бути гідним свого народу, своєї Вітчизни.

Так, казка «Деркач і Кріт» В. О. Сухомлинського «підштовхує» дитину до розуміння, що в житті одне з найважливіших – любов до рідної землі, єдність із нею. Кожного року Деркач прилітає до рідної землі з теплих країв. Така поведінка Деркача дивує Крота, і він запитує, чому той не залишається там, де тепло й затишно, а прилітає на землю, з якої з часом треба відлітати. Деркач відповідає Кротові, що він прилітає сюди кожен рік, бо тут його Батьківщина. Деркач не мислить себе без лісів і полів, луків, джерел і ставків, де він народився [11, с. 88].

Великий Учитель був переконаний, що формування національної свідомості в дітей найкраще здійснюється засобами казки, адже саме завдяки цьому жанру народної творчості активізується пізнання і для дитини стає зрозумілим зміст таких понять, як Батьківщина, рідна земля, народ тощо.

В. О. Сухомлинський написав понад 1500 казок і оповідань, усі вони пронизані ідеями добра й справедливості, поваги до батьків і старших за віком людей, любові до рідної землі і народу.

Висновок. Казка у творчій спадщині В. О. Сухомлинського займає одне з чільних місць при формуванні духовного світу дитини в роки її навчання у молодших класах. Одним із складників духовних цінностей є патріотизм, який найбільш ефективно формується в дітей засобами казки. Цей жанр несе заряд чуттєвого-надчуттєвого, передає зміст інформації, яку школяреві молодших класів традиційними науковими способами іноді важко осмислити, і тільки завдяки казці, її унаочненню для дитини стає зрозумілим те, що потребує додаткового пояснення. Казка формує почуття патріотизму, і в цьому, як вважав В. О. Сухомлинський, її творча, гуманістична місія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник // За ред. Ю. С. Шемушенка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Вид. друге, доповнене і перероблене. – К.: Вид-во «Генеза», 2004. – С. 477.
2. Гегель. Работы разных лет в двух томах. – М.: Мысль. – Т. 2, 1971. – 630 с.
3. Сухомлинська О. В. Ідеї свободи у поглядах В. О. Сухомлинського / О. В. Сухомлинська // Початкова школа. – 2005. – № 9. – С. 1–3.
4. Кіндрат В. К. Формування патріотизму в школярів у концепції В. О. Сухомлинського / В. К. Кіндрат // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 1998. – № 3. – С. 56–63.
5. Зіновійєв К. Приказки та прислів'я козацької доби / К. Зіновійєв // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія. – За ред. В. Г. Кременя. – Укладач О. О. Любар. – К.: «Знання». – 2005. – С. 136–142.
6. Русова С. Дидактика. Лекція V / С. Русова // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія. – За ред. В. Г. Кременя. – Укладач О. О. Любар. – К.: «Знання». – С. 358–368.
7. Кириєнко Т. М. Світ казок В. Сухомлинського / Т. М. Кириєнко // Шкільний бібліотекар. – 2012. – № 7 (19) липень. – С. 14–19.
8. Сухомлинський В. О. Кімната казки / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. Т. III. – К.: «Радянська школа», 1977. – С. 176–185.
9. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. Т. II. – К.: «Радянська школа», 1976. – С. 149–416.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в п'яти томах. Т. III. – К.: «Радянська школа», 1977. – 279 с.
11. Сухомлинський В. О. «Деркач і кріт» / В. О. Сухомлинський // Чиста криниця. Казки, оповідання, етюди. – Упорядкування О. Сухомлинської. – «Веселка», 1993. – 288 с.

Цитувати: Світельська-Дірко С. В. Патріотичне виховання засобами казки учнів молодших класів у творчості В. О. Сухомлинського / С. В. Світельська-Дірко // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 59–63.

© С. В. Світельська-Дірко, 2013. Стаття надійшла в редакцію 31.05.2013 ■

Від редакції "ПМ": У 2013 р. науково-методичний журнал "Постметодика" святкує 20-річчя від часу свого заснування (див. "ПМ" № 1, 2013). У зв'язку із цим у журнал надходять привітання. У цьому номері друкуємо одне із них.

МАКАРЕНКО НУЖНО ИССЛЕДОВАТЬ И СОХРАНИТЬ – ЭТО НАША ОБЩАЯ ЗАДАЧА

Г. Хиллиг

В поздравлении с 20-летним юбилеем научно-методического журнала "Постметодика" иностранный член Национальной академии педагогических наук Украины и Российской академии образования, руководитель лаборатории Марбургского университета "Макаренко-реферат" (ФРГ), вице-президент Международной макаренковской ассоциации, доктор филос. наук Гётц Хиллиг делится воспоминаниями о многолетнем плодотворном сотрудничестве с коллективом журнала, оценивает вклад издания в современную методику образования, акцентирует на задании издателей и макаренковедов по исследованию и сохранению наследия А. С. Макаренко.

Ключевые слова: А. С. Макаренко, "Постметодика".

Хилліг Г. Макаренко потрібно дослідити і зберегти – це наше спільне завдання

У вітанні з 20-річним ювілеєм науково-методичного журналу "Постметодика" іноземний член Національної академії педагогічних наук України і Російської академії освіти, керівник лабораторії Марбурзького університету "Макаренко-реферат" (ФРН), віце-президент Міжнародної макаренківської асоціації, доктор філос. наук Гьотц Хілліг ділиться спогадами про багаторічну плідну співпрацю з колективом журналу, оцінює вклад видання в сучасну методику освіти, наголошує на завданні видавців та макаренкознавців дослідити і зберегти спадок А. С. Макаренка.

Ключові слова: А. С. Макаренко, "Постметодика".

Makarenko Needs to Be Researched and Saved – This Is Our Common Task

In his message to the 20th anniversary of the scientific and methodical journal "Postmethods" foreign member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine and the Russian Academy of Education, Head of Laboratory of the Marburg University "Makarenko - Referat" (Germany), Vice - President of the International Makarenko Association, Ph. Dr. Goetz Hillig shares recollection about fruitful cooperation with the team of the journal, evaluates its contribution to the modern methods of education, focuses on the task of publishers and experts in Makarenko's heritage research and preservation.

Keywords: A. S. Makarenko, "Postmethods".

Шановні колеги, дорогі друзі!

С 20-летним юбилеем Вас поздравляет человек, который иногда на своем любимом коньке "Макаренко" показывается на страницах Вашего необыкновенного журнала – в рубрике "Ретрометодика" или "Читальный зал". Моему заграничному (немецкому) коньку в этом ярме очень хорошо, потому что он всегда под внимательным присмотром. В конюшне "Постметодика" коньку "Макаренко" в любое время обеспечено хорошее отношение.

Имею в виду обращение с моими рукописями, их публикации в Вашем журнале. Я сам уже точно не помню, как нашел "Постметодику". Информацию, по всей вероятности, я в 1998 г. получил от члена редколлегии Владимира Моргуна. Ранее, сразу же после перестройки, мне удалось опубликовать некоторые из моих макаренковедческих материалов в киевском периодическом издании "Радянська (Рідна) школа", конечно, на рідній мові. Полтавський журнал открьл мне возможность, прямо в сердце педагогической мысли и практики в Украине – там, где в течение 12 лет прожил и проработал А. С. Макаренко, родной язык кото-

рого, как известно, был русский, – опубликовать мои русскоязычные статьи. Примечательно также и то, что я мог цитировать фрагменты украиноязычных источников в оригинале, без их перевода на русский язык. Этим шансом я воспользовался в двух моих первых публикациях в Вашем журнале – "Двенадцать мгновений судьбы. Малоизвестные страницы жизни и деятельности А. С. Макаренко (июнь – октябрь 1936 г.)", ПМ, 1999, № 1, и "Григорий Ващенко и Антон Макаренко. Взаимоотношения двух полтавских педагогов", ПМ, 2000, № 1–2. Это было начало плодотворного сотрудничества.

"Постметодика" – это современная методика преподавания, образования и воспитания, зорко стоящая на посту украинской педагогической мысли. Я рад за Вас. Так держать!

Уважаемые сотоварищи по редколлегии, дорогие и любимые члены редакции, дорогой Сергей! Желаю Вам крепкого здоровья, а это очень важно, творческих сил и успехов, всего хорошего!

Ваш соратник (по-прежнему в седле своего любимого конька "Макаренко")

Гётц Хиллиг

17 мая 2013 г., г. Марбург, Германия

Хілліг Гьотц (Hillig Goetz), доктор габлітований, приват-доцент історії педагогіки Марбурзького університету, керівник лабораторії "Макаренко-реферат" (Німеччина), іноземний член Національної академії педагогічних наук України і Російської академії освіти, віце-президент Міжнародної макаренківської асоціації

Цитувати: Хиллиг Г. Макаренко нужно исследовать и сохранить – это наша общая задача / Г. Хиллиг // Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 64.

© Г. Хілліг, 2013. Матеріал надійшов у редакцію 17.05.2013 ■

НАШІ АВТОРИ

Ващенко Наталія Миколаївна,
аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка (ПНПУ)

Уолш Келлі / Kelly Walsh,
головний спеціаліст з інформаційних технологій,
ад'юнкт-викладач коледжу Вестчестер, Нью-Йорк
(США), засновник і дописувач освітнього ресурсу
EmergingEdTech.com.

Колісник Марина Володимирівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Хорольської гімназії

Копайгора Микола Миколайович,
директор Хорольської гімназії

Лідовий Ігор Григорович,
начальник відділу освіти Гадяцької районної
державної адміністрації

Муліка Катерина Миколаївна,
завідувачка центру практичної психології і соціальної
роботи Полтавського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
ім. М.В. Остроградського (ПОПППО)

Новак Олег Олександрович,
доцент кафедри педагогічної майстерності ПОПППО

Онаць Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, заслужений учитель
України, директор спеціалізованої школи № 41
імені З. К. Слюсаренка м. Києва, президент
Асоціації керівників шкіл України

Охріменко Анатолій Іванович,
старший викладач кафедри виробничо-інформаційних
технологій та БЖД ПНПУ

Петрушова Наталія Вікторівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедр загального і слов'янського мовознавства та
іноземних мов ПНПУ

Скотт Лінда / Lynda Scott,
педагог, фахівець з навчання англійської як другої мови

Світельська-Дірко Світлана Володимирівна,
учитель англійської мови та хореографії
Новоград-Волинського колегіуму, аспірант кафедри
педагогіки Житомирського державного університету
імені І. Франка

Стоцька Олена Вікторівна,
методист ПОПППО

Хілліг Гьотц / Goetz Hillig,
доктор габілітований, приват-доцент історії педагогіки
Марбурзького університету, керівник лабораторії
«Макаренко-реферат» (Німеччина), іноземний член
Національної академії педагогічних наук України і
Російської академії освіти, віце-президент
Міжнародної макаренківської асоціації

Цебрій Ірина Василівна,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої
історії та методики викладання історії ПНПУ

Цина Андрій Юрійович,
доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
виробничо-інформаційних технологій та БЖД ПНПУ

Щербань Микола Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
філософії і економіки освіти ПОПППО

На 1 стор. обкладинки: колаж за фотоматеріалами, зробленими під час відкритих уроків, тренінгів, семінарів у Полтавській області в 2013 р. Автор – А.В. Дружиніна.

На 3 стор. обкладинки: Іванна Браїлко (полтавка) – найкрасивіша дівчинка у Європі. Переможець у конкурсі краси "Міні-міс Європа -2013" у Празі.

INNOVATIVE EDUCATION OF POLTAVA REGION

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Students' Communicative Competence Formation by Using Video in Teaching Process.

Petrushova N. V.

Technology of Forming Legal Culture of Higher Educational Establishments Students (I and II Levels of Accreditation).

Scherban' M. P.

INNOVATION PRACTICE

Teaching and Learning Can Be More Productive With the Aid of Today's Smartphone Empowered Education Applications.

Lynda Scott

20 Warning Signs That you are Falling Behind the Times with Technology as a Teacher.

Kelly Walsh

Innovative Exhibition Activities of Khorol Gymnasium.

Kopaihora M.M., Kolisnyk M.V.

EXAMS, TESTS, OLYMPIADS

Olympiad - 2013 in Pedagogy and Psychology in Poltava Region: Lessons for Organizers.

Novak O.O.

PSYCHOLOGIST'S WORD

M. Perinatology Development in the System of Education in Ukraine: Experience of Poltava Regional Psychological Service.

Mulika K.M.

MANAGEMENT OF EDUCATION

Culture in the Context of Democratic Education Environment Development.

Onats O.M.

Fair Safety in Secondary Education Establishments of Ukraine.

Okhrimenko A.I., Tsynga A.Yu.

DIDACTIC'S COMPLAINT

Reforming the Regional System of Education in the Context of Globalization Trends.

Lidovyi I.H.

REFERENCES

A. S. Makarenko Prize Winners 2012 and 2013.

Stotska O. V.

REFLECTIONS

Alexander Myshuga: Portrait of the Founder of Ukrainian Vocal Pedagogy in the Context of Modern National Education.

Tsebriy I. V., Vaschenko N. M.

Teaching Junior to Be Patriots on V. A. Sukhomlynsky's Fairytales.

Svitelska-Dirko S. V.

CHRONICLE

Our Common Task: Makarenko's Heritage Needs to be Researched and Preserved.

Hillig G.

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST – DAM, ZA, PISLA*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів: Г. Сковороди, Я. Козельського, І. Котляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різноманітних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищестя нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Читайте журнал «Постметодика» безкоштовно на сайтах:
<http://poippo.pl.ua/pm/archives.html>
http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Postmetodyka/texts.html
<http://issuu.com/imrudenko/docs>

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас